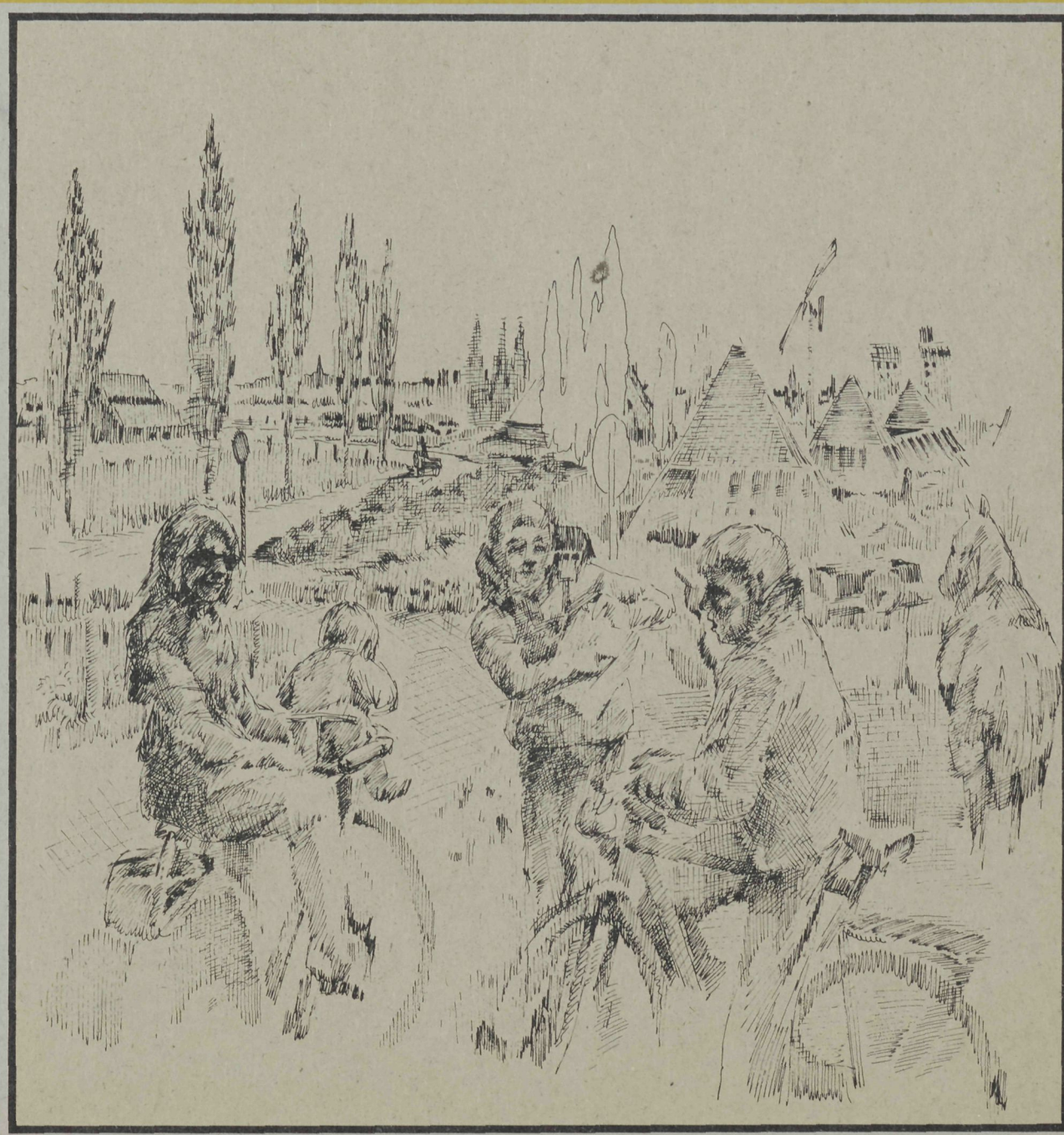

De Kleine Aarde

Piramides komen
Maerl is ook niet alles
Zelf innemen
Fiets sneller dan auto
Luchtschepen
Milieuvriendelijke bestrijding
Alle fietskarretjes

De Kleine Aarde

Nr. 29, 8e jaargang. Verschijnt ieder kwartaal bij de wisseling der seizoenen.

Uitgave: De Kleine Aarde, Milieu-educatie en Voorlichtingscentrum, Postbus 151, 5280 AD Boxtel. Tel. 04116-76901 (Uitgeverij: 76902).

De Kleine Aarde probeert zoveel mogelijk mensen te interesseren voor een milieuvriendelijke, gezonde leefwijze, gebaseerd op landbouwmethoden, voedingswijzen en energiebronnen, die ons leefmilieu ontzien.

DKA-Uitgeverij (redactie en administratie): Mahender Autar, Robert Dasiman, Sjan Iedema, Jan Juffermans (hoofdred.), Hans Kamerbeek (eindred.), Tineke van Minderhout, Saskia van Praag.

Kopij: Fred van der Blij, Rob Boeringa, de samenwerkende Brabantse biologische winkels, Jan Conrads, Jan Craens, Rik Dedapper, Jos van Doorn, Dick Ettema, Arie van Genderen, Louise van Gisteren, Hein Hoestra, Wennie Kamerling, Kwee Swan Liat, John Onstwedder, Paulien Osse, Jan Ploeger, Martin Quaak, Ria Rouwet, mevr. W. Schilthuis, Freek Smulders, Job Tielrooy, Hanneke van Veen.

Illustraties: Ruud van den Bogaard, Arend van Dam, Ginger van Doorn, Teo van Gerwen, Ytje Kok, Gerlof Smit e.a.

Foto's: Dré van den Bogaard, Frits van Santen, Gerard Vink, e.a.

Vormgeving: Robert Schaap.

Zo wordt u makkelijk donateur/abonnee.

Donatie loopt per kalenderjaar en wordt gevraagd naar draagkracht. Zie het schema.

Bij netto-inkomen tot: betaalt u min.:

f 15.000 / Bf 225.000	f 25,- / Bf 400
f 25.000 / Bf 375.000	f 30,- / Bf 480
f 35.000 / Bf 525.000	f 35,- / Bf 560
f 45.000 / Bf 675.000	f 40,- / Bf 640

Aanmelding kan eenvoudig door overmaking van het bedrag, met vermelding 'nieuwe donateur 1979'. U krijgt dan De Kleine Aarde vanaf het lentenummer in de bus. Heeft u nr. 28 en 29 al, dan kunt u andere nummers vragen.

Woont u buiten Nederland of België, dan betaalt u f 10,- meer voor de verzendkosten (betalen per postwissel).

Postgiro 52.730 van De Kleine Aarde, Boxtel.

België: BCH 000-113.7770-57 van De Kleine Aarde, Boxtel, Nederland.

Kopijdatum herfstnummer: 7 juli.

Advertentietarieven op aanvraag.

Alle korrespondentie adresseren aan: DKA-Uitgeverij, Postbus 151, 5280 AD Boxtel.

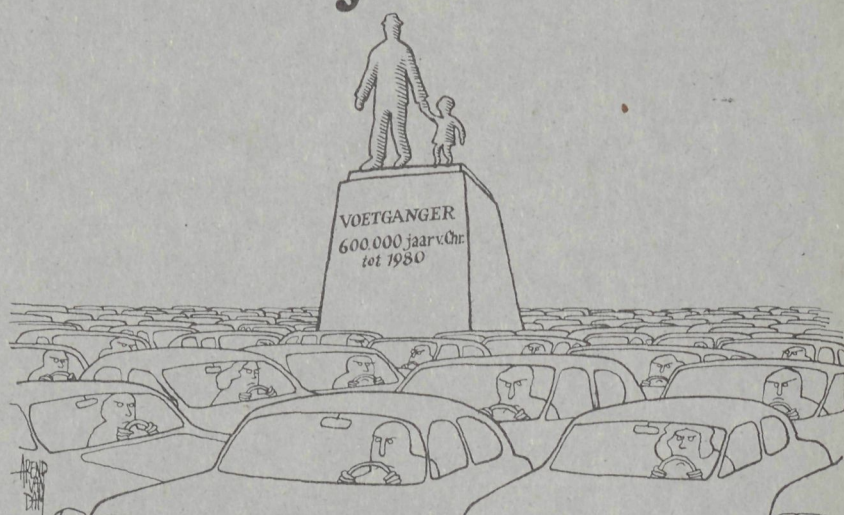
Druk: BV Bergmans-MCH, Tilburg. Geheel gedrukt op kringlooppapier.

Oplage: 25.000 ex.

© Copyright DKA '79. Alles uit de inhoud van dit blad mag overgenomen worden voor publikatie elders na schriftelijke toestemming van DKA-Uitgeverij.

Redactioneel

Mens- en milieuvriendelijk vervoer

We reizen wat af vandaag de dag. Waar komt die behoefte om onderweg te zijn vandaan? Zijn we eraan verslaafd geraakt? Blijkbaar hebben we allemaal ergens in het achterhoofd nog het idee, dat wat je ver haalt lekker is. Misschien is het op zich ook best waar, als gevoel.

Maar juist met de moderne vervoermiddelen is 'ver' zeer betrekkelijk geworden. En het ermee onderweg zijn is ook geen pretje meer te noemen.

Het is gek, maar je krijgt het gevoel een open deur in te trappen als je nog wilt praten over de vele verkeersslachtoffers in de wereld. Of je voelt je te sentimenteel. De heilige koeien, ze vreten energie, ruimte en mensen. Alleen in Nederland al bijna drie duizend mannen, vrouwen en kinderen per jaar, om het getal nog maar eens te noemen. En dan de ellende voor de meer dan vijftienduizend gewonden én hun familie en vrienden. In dit nummer vindt u verder weinig over deze kant van ons heen en weer gereis. Maar het heeft wel degelijk een belangrijke rol gespeeld bij onze keuze voor kleinschaliger en mensvriendelijker manieren van vervoer. Andere aspecten zijn het misbruik van grond (voor bijvoorbeeld wegenbouw), de uitlaatgassen, de geluidshinder, de materiaalverspilling, de energieverpilling.

Doodlopende weg

We zitten met ons vervoer op een doodlopende weg. Langs de kant staan de wegenbouwers, de reisbureau's, de autofabrikanten en -importeurs ons enthousiast aan te moedigen de snelheid nog wat te verhogen. Die mensen zwijgen over een falende ruimtelijke ordening, waardoor steeds minder mensen werken waar ze wonen, recreatie ver te zoeken is en vakantie een massale speurtocht naar iets leefbaars geworden is. Daarbij opgeteld een overheidsbeleid dat zegt het autogebruik te willen beperken maar als het op uitvoering aankomt, met de toch al magere visie, blijft steken in onenigheid over de plaats van parkeergarages. Om moedeloos van te worden. Voor wie het

hoofd al heeft laten hangen omdat 'het toch niks helpt', is dit nummer een hart onder de riem. Vol met kleine en grote stapjes naar mens- en milieuvriendelijker vervoer. Want ook in deze omstandigheden kan het anders. Er zijn alternatieven.

Premie voor sociaal gedrag

Hein Hoestra bijvoorbeeld. Hij houdt geld over sinds de auto de deur uit is en het hele gezin overstapte op fietsen, bus en trein. Drieduizend gulden per jaar is een aardige premie voor een sociaal verantwoord keuzes.

Even doordenkend kunnen we zelfs grotere afstanden afleggen in dezelfde reistijd zonder auto. Jos van Doorn rekent voor dat zelfs een fiets al vaak sneller gaat. In combinatie met de trein geeft dat al gauw een flinke voorsprong. Ook de vakantie kan zonder het privé-vehikel. Met kinderen in het openbaar vervoer is het zelfs een spannend avontuur, vertelt Hanneke van Veen uit eigen ervaring.

Er zitten natuurlijk ook schaduwkanten aan een dergelijke keuze. Maar aan de automobiel is het ook niet alles goud wat er blinkt.

In de buurt

Naast je op een andere manier (laten) vervoeren, zijn er ook mogelijkheden minder te reizen. Als je van huis of baan verandert bijvoorbeeld. Dan kun je proberen dichterbij je werk te gaan wonen of in de buurt van een bushalte of NS-station. Dat betekent tevens dat je door minder reistijd meer vrije tijd overhoudt. Als het nog kan, kun je je inkopen doen in de buurt; daardoor werk je er tegelijk aan mee die voorzieningen te behouden. Zo kun je ook proberen zoveel mogelijk te profiteren van de mogelijkheden van je eigen omgeving. En dan bijvoorbeeld ontdekken dat je ook in de buurt waar je woont een gezellige avond kunt hebben. Met de zekerheid dat je met een paar passen weer veilig thuis bent. Zo blijkt een goede buur, ook ekologisch gezien, beter dan een verre vriend. J.J.

Wecken

Al wekenlang iedere dag boontjes op tafel? Of dreigt er een overschot uit de tuin? Ga wecken. En eet komende winter uit eigen tuin. Alles over deze traditionele manier van conserveren, benodigdheden, tips en recepten in: 'Alleen vers is nog beter' op **pagina 7**.

Groot transport

Zware spullen vervoeren kan ook per fiets. Bijvoorbeeld met een aanhangkar. Er zijn al zes verschillende types te koop. Freek Smulders zet ze naast elkaar op **pagina 9**.

Wie gebruikt er nog maerl?

Koraalbanken worden ervoor vernietigd. Terwijl er een veel goedkoper alternatief is. Job Tielrooy en Rob Boeringa in de slag tegen de groeiende populariteit van maerl als kalkmeststof. **Pagina 11**.

Piknikmand

In het hoofdthema verkeer aandacht voor de maag van de reiziger. Ook onderweg een volwaardige hap. **Pagina 16**.

Bespaar f 3.000,- per jaar

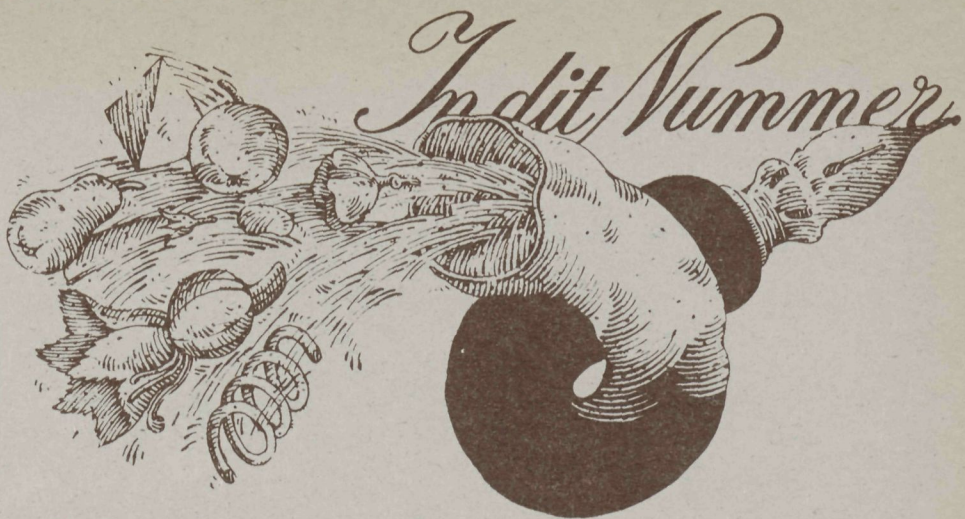
Meer met trein en bus. Soms zelfs met een taxi. En toch nog geld overhouden. Dat lukt het gezin Hoestra al zeven jaar. **Pagina 17**.

Bio-polemiek

Niet alles is onbespoten in biologische winkels, stelde Dick Hollander in het vorige nummer. De reacties liegen er niet om. Samen met Groot Nieuws op **pagina 23**.

Piramide mag

Staatssecretaris Brokx heeft zijn medewerking toegezegd bij de bouw van de piramidehuizen van De Kleine Aarde. Het belangrijkste resultaat is binnen. De volgende stap staat op **pagina 28**.

Veel over Vervoer

- 4 Verkeersgroepen in Nederland en België. Tien groepen stellen zich voor.
- 9 Groot transport per aanhangkar. Zes types van vier bedrijfjes.
- 12 Meer mensen in auto helpt niet. Energiegebruik van trein 't laagst.
- 14 Te voet, per fiets, bus en trein op vakantie, mét kinderen.
- 17 Belevissen van een autovrij gezin. 'Per jaar besparen we drieduizend gulden.'
- 21 Zeppelins hebben de toekomst.
- 31 China in beweging. Achterland moeilijker bereikbaar dan Europa.
- 32 'Auto gaat mij te langzaam.'
- 35 Buurtbus als overgang naar echte buslijn.
- 36 Het paard weer voor de wagen spannen.
- 40 Handel over zee zonder tussenhandel.
- 50 Meer lezen over verkeer en vervoer.

Over Landbouw

- 11 Kontroverse over kalk. Maerl-winning bedreigt milieu.
- 12 Maerl-werking en samenstelling. Kalk is medicijn voor de grond.
- 22 Rijk betaalt voorlichting door biodynamische konsulenten.
- 23 Van eerlijk informeren naar garantie. Vijf reacties op aanval Dick Hollander.
- 42 Waarom Spee een zeef meeneemt naar Ghana.
- 47 Biologische bestrijding. Nog weinig onderzoek en ervaring.

Over Voeding

- 7 Alleen vers is nog beter. Wecken - historie, benodigdheden, tips en recepten.
- 16 De piknikmand volwaardig. Granendrank, flensjestaart en kruidentheemengsels.
- 41 Moerman dieet lijkt veel op volwaardige voeding.

Bovendien

- 19 De grote gebreken aan 'moderne' huizen. Wat je er zelf aan kunt verbeteren.
- 28 Piramidehuis mag. Grote vreugde bij architecten en DKA.
- 30 Klein bedrijf slimmer dan multinational. Energie besparen op CV nu nog gemakkelijker.
- 45 De Kleine Aarde anno 1979. De medewerkers van het milieu-educatie en voorlichtingscentrum. Tweede deel.

En de vaste rubrieken

Tuinstrip, Beste DKA, Slimme toestanden, Zomaarwatuitanderebladen, DKA raadgevers, Adressenlijst winkeltjes, restaurants, theeschenkerijen, bakkerijen en verdeelcentra, Mensen en Mogelijkheden, Regeldadvertenties, Korte berichten, Boekbesprekingen en Redactioneel.

Tweede gebruik

Voor publikatie in De Kleine Aarde willen we graag van lezers tips ontvangen op het gebied van het 'tweede gebruik'. Een paar voorbeelden: van lompen kun je vodenmatten weven, glazen potten van bijvoorbeeld oploskoffie kun je gebruiken als voorraadbussen, een stuk autoband kun je als zool onder je klomp plakken. Alles is welkom. Stuur kleine en grote tips naar De Kleine Aarde, postbus 151, Boxtel, ter attentie van Hanneke van Veen.

KURSUS

programma

Open middagen

Kom met uw familie, vrienden en kennissen eens naar De Kleine Aarde. Twee zaterdagen met kraampjes vol informatie, literatuur, kruidenthee, volkorengebak en biologische kazen op het erf. Welkom! Een inleiding om 14.00 uur en een rondleiding over het terrein.

Data: 25 augustus, 22 september.

Kooklessen

Zeven lessen 's avonds.

Voor ieder die ervaring wil opdoen met het bereiden van maaltijden met volwaardige voeding. Onderwerpen zijn granen-peulvruchtenkombinaties, het maken van rauwkost, soepen en sausen, brood en gebak.

Data: vanaf donderdag 18 oktober. Prijs: f 95,-.

Werkweken

Een week lang bezig zijn met allerlei onderwerpen, die veranderingen van je eigen leefwijze kunnen ondersteunen, en waarbij het milieu en de wijze waarop we daar mee omgaan centraal staan.

Veel afwisseling van theorie en praktijk, exkursies, films en discussie.

Voor groepen: mogelijkheden in overleg, data en prijs op aanvraag.

Voor open inschrijving: twee weken in de zomermaanden en wel van 9-13 juli en 23-27 juli.

Studiedagen

Kompoststudiedag. Naast de theorie over komposteringsmethoden ook zelf leren komposter.

Data: 6 en 27 oktober. Prijs: f 30,-.

Studiedag **Kleinvee.** Met informatie over aankoop, voeding en verzorging van pluimvee, geiten en schapen.

Datum: 22 september. Prijs: f 30,-.

Studiedag **Fruittelt.** Met informatie over aanleg, onderhoud, raskeuze en ziektes.

Datum: 17 november. Prijs: f 30,-.

Studiedag **'Van alternatieve energie naar energiebesparing'.**

Datum: 12-13 oktober. Prijs: f 30,-.

Themaweekends

In het najaar een weekend met als thema **Voeding als therapie.** In dit weekend worden mogelijkheden aangeboden om met volwaardige voeding gezond te worden.

Data: 9-10-11 november. Prijs: f 85,-.

Weekend zelfbeginners

(Zie ook weekend landbouw)

Een weekend voor mensen met plannen voor of ervaringen met het werken in kleinschalige bedrijfjes. Onderwerpen die aan bod komen zijn: historische ontwikkeling, exkursies naar en sprekers uit bedrijfjes, informatie over wetten, vergunningen, boekhouding en belasting en vooral uitwisseling van eigen ideeën en ervaringen.

Data: 19-20-21 oktober. Prijs: f 85,-.

In het najaar een weekend met als hoofdthema **Meer zelfvoorzienende land- en tuinbouw.** Boeiend voor mensen die er over denken (of al bezig zijn) een biologisch gemengd bedrijf te beginnen en willen horen en zien wat daar allemaal bij komt kijken.

Data: 14-15-16 september. Prijs: f 85,-.

Eigen verantwoordelijkheid en gezondheidszorg

In dit weekend komen onder andere de volgende onderwerpen aan bod: patiëntenrecht, zelfhelpgroepen, medicijngebruik en -misbruik, de farmaceutische industrie onder de loep, het functioneren van ziekenhuizen, stervensbegeleiding.

Data: 23-24-25 november. Prijs: f 85,-.

Aanmelding en tijden

Op verzoek sturen wij een inschrijfformulier dat u ingevuld dient te retourneren. U wordt pas **ingeschreven** als deelnemer **als wij uw betaling hebben ontvangen.**

Betaling (alléén voor kursusaanmeldingen) dient te geschieden op **giro 3871330 t.n.v. De Kleine Aarde - Kursuswerk, postbus 151, Boxtel.** Vermeldt u a.u.b. soort en data van de activiteit.

Reservelijst

Als u bij een bepaalde activiteit als reserve staat genoteerd, betekent dit **niet dat u automatisch doorschuift** naar de volgende keer dat die activiteit weer plaats vindt. U dient zich dan opnieuw in te schrijven.

Bijtijds aanvragen

Om teleurstellingen te voorkomen is het raadzaam liefst twee maanden van te voren lezingen, exkursies, studiedagen en diaserieën aan te vragen.

Overnachten

Voor een aantal activiteiten is het mogelijk om op De Kleine Aarde te overnachten. Er zijn drie slaapzaaltjes met in totaal 32 bedden. U dient altijd zelf voor slaapzak of lakens te zorgen.

Tijden

De **studiedagen** beginnen om 10.00 uur en eindigen om 17.00 uur.

De **themaweekends** beginnen vrijdagavond om 20.00 uur en eindigen zondagmiddag om 16.30 uur.

De **exkursies** beginnen om 10.00 uur en 14.00 uur en duren 2½ uur.

Telefonische informatie over het kursuswerk dagelijks van 10.00 uur tot 12.30 uur (John Onstwedder).
Tel. 04116-76901.

Welkom op De Kleine Aarde Open dag 30 juni

Ook dit jaar zijn voor de jaarlijkse Open Dag een aantal kleinschalige bedrijfjes en milieu-organisaties uitgenodigd. Er zijn de hele dag door rondleidingen en kraampjes met kruidenthee en volkorengebak. U bent welkom vanaf 10.00 uur. Komt u ook milieubewust? Neem a.u.b. het openbaar vervoer of de fiets en laat de auto staan.

Milieu-edukatie 1977-1978

Ruim 18.000 mensen per jaar

Gewoonlijk wordt er ieder jaar een activiteitenverslag gemaakt met een nogal droge opsomming van alle groepen die De Kleine Aarde bezochten en alle activiteiten die plaatsvonden. Weinig aantrekkelijk om te lezen en weinig informatie over het hoe en waarom van het werk.

Voor de verandering hebben twee medewerkers van het kursuskolлекatief alle gegevens van zowel 1977 als 1978 eens overzichtelijk, per activiteit, op een rijtje gezet. Door de brand vorig jaar is het er toen niet van gekomen. Omdat het ondoenlijk is om aan alle donateurs van De Kleine Aarde het 38 pagina's tellende verslag toe te zenden geven we hieronder een kort overzicht van de belangrijkste gegevens.

1. Het aantal bezoekers en kursisten is weer toegenomen.

	1977	1978
kursisten	4541	4261
bezoekers (open dag en open middag)	2300	2300
bezoekers (op eigen initiatief)	4500	5700
lezingen (toehoorders)	2054	1612
stands	5000	5000

Totaal 18.395 18.873

De belangstelling groeit dus. En zonder brand was dit aantal ongetwijfeld hoger geweest.

2. De leeftijd van de bezoekers loopt nogal uiteen. Alle leeftijdsgroepen zijn rijk vertegenwoordigd waarbij de groep van 18-38 jarigen er enigszins uitspringt (40%).

3. Opleiding en Beroep. Mensen die De Kleine Aarde bezoeken zijn vooral privé geïnteresseerd in onze activiteiten. Er is vaak geen duidelijk aanwijsbare relatie met het werk of de opleiding. Met kursisten is dit duidelijk wel het geval. Wanneer we een verdeling maken

naar beroep of opleiding dan zien we het volgende:

- onderwijzend personeel	20%
- medische, paramedische en verzorgende beroepen	20%
- welzijnswerkers	10%
- technische en administratieve beroepen	10%
- studenten	25%
- huisvrouwen	10%
- overigen	5%

4. Herkomst. Door de gunstige ligging van Boxtel (station met verbindingen naar Eindhoven, Utrecht en Den Haag) is De Kleine Aarde gemakkelijk te bereiken voor bezoekers uit werkelijk het hele land. Zelfs uit België en Duitsland komen regelmatig bezoekers. Ongeveer 35% van de bezoekers komt uit Limburg, Brabant en Gelderland.

5. Waarom naar De Kleine Aarde? In de eerste plaats omdat De Kleine Aarde het enige, landelijke centrum is, waar men zowel theoretisch als praktisch bezig kan zijn met gezonde voeding, energie(besparing), biologische land- en tuinbouw en gezondheidszorg.

In de tweede plaats om in contact te komen met gelijkgezinden, teneinde ondersteuning te vinden in het eigen veranderingsproces.

Dit laatste geldt vooral voor diegenen die al een tijd lang 'praktisch' bezig zijn met de milieuproblematiek, dus niet alleen kongressen bezoeken, maar zelf daadwerkelijk in de praktijk van het dagelijks leven bezig zijn.

Veel kursisten zoeken steun en hopen inspiratie te vinden bij anderen, opdat zij in hun eigen werk- en woonsituatie door kunnen gaan met het toepassen en uitdragen van de 'ekologische visie'. Liefst 50% van de kursisten komt uit de voorlichtende en verzorgende sektor.

6. Het resultaat. Wat is het resultaat van het werk, wat bereikt De Kleine Aarde er mee? Een vraag die niet gemakkelijk te beantwoorden is, daar de eventuele verwerking meestal thuis of op het werk plaatsvindt. Milieu-edukatie is geen eenvoudige zaak, want per slot van rekening gaat het om menselijk gedrag en allerlei normen en waarden. Resultaten zijn er wel. Dat is te lezen in de vele reacties, die kursisten later sturen. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat:

- mensen na jarenlang wit brood eten overstappen op (zuurdesem) volkoren brood;
- een gezin het energieverbruik tot de helft terugbrengt door het toepassen van allerlei besparingsmogelijkheden;
- een volkstuinder geen kunstmest meer gebruikt maar kompost;
- een huishouden geen zeven keer per week vlees eet, maar nog slechts drie keer.

Nog wat cijfers over 1977 en 1978.

269 groepen kwamen voor excursies - 13 werkweken - 22 themaweekends - 132 lezingen in het land - 10 open middagen - 2 open dagen - 13 studiedagen - 10 themastudiedagen - 13 kookkursussen - 26 stagiaires - 29 stands en infomarkten - 56 keer verhuur diaserie - 12 radio- en tv-opnamen.

Wandelgidsen

Lopen geeft de gelegenheid de omgeving beter te leren kennen. Vaak levert dat verrassende ervaringen op. Om onaangename verrassingen te voorkomen is een goede voorbereiding aan de hand van gidsen en kaarten aan te bevelen.

In de winkel Pied-à-terre, Singel 393 te Amsterdam, zijn zeer gedetailleerde kaarten te koop, waarop zelfs de geitepaadjes staan. Het bestand is zo uitgebreid, dat men voor elke willekeurige voettocht van Lapland tot Spanje bij Pied-à-terre terecht kan. Informatie over tochten in Nederland is schaars. Omdat er in Nederland geen woeste gronden meer zijn, anders dan in Frankrijk, Engeland en Duitsland. Dokumentatiepakketten kunnen gratis worden afgehaald of tegen vergoeding van een rijksdaalder worden besteld. Deze pakketten bevatten katalogussen, waarin de beschikbare boeken, kaarten en gidsen worden opgesomd.

Verkeersgroepen in Nederland en België

Onze lage landen staan bol van de organisaties die zich zorgen maken over het moderne verkeer. Dat blijkt wel uit onderstaand overzicht van de landelijk werkende groepen. Daarnaast zijn er nog talloze groepen die zich inzetten voor plaatselijke misstanden, vaak gesteund door de hier genoemde organisaties.

De resultaten van alle acties en activiteiten zijn niet spectaculair te noemen. Dat ligt niet aan gebrek aan overleg tussen de organisaties. Via Wijs op Weg hebben de Nederlandse groepen regelmatig contact en ze bereikten inmiddels een grote mate van overeenstemming over het gezamenlijke doel.

Nee, het geringe resultaat heeft meer te maken met de relatief kleine achterban en het gebrek aan financiële middelen voor grondige studies. Wat resteert als aktiemiddel is de kracht van argumenten. Die moeten dan echter overal gehoord worden waar besluiten vallen. Bij gemeenten, provincies en het rijk, bij de spoorwegen en busbedrijven, bij politieke partijen, bij de inspraak rond bestemmingsplannen en structuurplannen, bij plannen voor nieuwe wegen en de afbraak van spoorlijnen. Daarvoor zijn veel mensen nodig én veel organisaties met ieder een eigen werkkterrein.

Schat aan informatie

De meesten vragen om steun. Maar ze hebben ook van alles te bieden. In de loop der jaren is een schat aan informatie verzameld en verwerkt tot handzame brochures, regelmatig verschijnende tijdschriften, affiches en diaserie tot zelfs komplette tentoonstellingen. Dit materiaal illustreert dat één doel eigenlijk al bereikt is. Dat is, duidelijk maken dat de ontwikkelingen in het verkeer niet vanzelfsprekend en onontkoombaar zijn. Er zijn alternatieven.

Voor wie de groepen nog niet kent, komen – als eerste kennismaking – hieronder de organisaties zelf aan het woord over doel, werk en publikaties. Voor meer informatie zijn de adressen bijgevoegd. Gegevens over de tijdschriften van enkele organisaties vindt u in dit nummer onder 'Meer lezen over verkeer en vervoer'.

Wijs op Weg

De Initiatiefgroep Wijs op Weg komt op voor openbaar vervoer, fietser en voetganger. Het is eigenlijk geen nieuwe groep maar een soort pressiegroep van mensen uit bestaande organisaties die zich bezighouden met verkeer en vervoer.

In de Initiatiefgroep zitten mensen van de NS, de streekvervoerbedrijven, de

vervoersbond CNV en uit actiegroepen zoals ENFB (voorheen ENWB), ROVER, Stop de Kindermoord en diverse milieu-organisaties. Bovendien zijn er politici bijgehaald die zich in hun partij bezighouden met vervoerszaken.

De Initiatiefgroep probeert duidelijk te maken, dat een ander verkeers- en vervoersbeleid noodzakelijk is in Nederland. Noodzakelijk zowel vanuit maatschappelijke overwegingen als vanuit een oogpunt van milieubeheer, van leefbaarheid en veiligheid. Dit andere beleid dient gericht te zijn op de stelselmatige bevordering van het 'langzame' verkeer en het openbaar vervoer en de beperking van het autogebruik, met name in de stedelijke gebieden.

Uitgaande van deze uitgangspunten heeft de Initiatiefgroep een aantal activiteiten ontwikkeld. Allereerst is een startpublikatie uitgegeven, getiteld *Wegwijzer*.

Hierin is de aanzet tot een beleidsprogramma gegeven. Er zijn diverse landelijke manifestaties en studiedagen georganiseerd. De reizende tentoonstelling kan worden aangevraagd door actiegroepen, gemeenten en andere geïnteresseerden. Op veel plaatsen heeft deze al bestaan. Nu worden er regionale groepen gevormd om ter plaatse knelpunten te inventariseren en te werken aan acties om deze op te lossen.

Initiatiefgroep Wijs op Weg
Postbus 2000
3800 AA Amersfoort
Tel.: 033-24224

ENFB

De ENFB, de Echte Nederlandse Fietzers Bond (voorheen ENWB) is een landelijke verkeersactiegroep, opgebouwd uit meer dan veertig plaatselijke ENFB-afdelingen, een landelijk sekretariaat, een publiciteits- en studiegroep. De Bond geeft een tweemaandelijks blad uit: *De Vogelvrije Fietser*. Een blad dat kritisch en actief de politiek volgt en verder bericht over alles wat aan de fiets los of vast zit.

De afdelingen bepalen op de ledenraad het beleid. De landelijke ENFB en zijn afdelingen volgen kritisch het vervoers- en verkeersbeleid, bedenken alternatieven en trachten een discussie op gang te brengen over kleinschaliger vervoeren. De ENFB pleit niet voor meer fietspa-

AUTORIJDEN?

GA NOU GAUW

den, maar juist voor een herindeling van de beschikbare ruimte. Er is een permanent ENFB-NS overleg. Daarnaast tracht de Bond de middenstand voor de fiets te winnen.

Publikaties: een twintigtal *knelpuntennota's* van ENFB-afdelingen; *Op de fiets naar een Beleidsplan Langzaam Verkeer; Katernen 2000*, 1976 (48 pagina's); *Fietzers Uitgezonderd*, ENFB, 1978 (64 pagina's); *Boodschappen doen*: winkeliers, klanten en verkeer. ENFB, 1979 (64 pagina's).

ENFB
postbus 2000
3800 AA Amersfoort
Tel.: 033-25150

Nieuw adres:
postbus 2150
Woerden
(vanaf 1 juli '79)

ROVER

Eén van de manieren om er voor te zorgen dat het openbaar vervoer beter wordt, is via de stem van de belanghebbenden, de reizigers. Daarvoor bestaat een belangenorganisatie, de Stichting Reizigers Openbaar VERvoer, kortweg: ROVER.

ROVER komt op voor de belangen van iedereen die van het openbaar vervoer gebruik maakt, of dit nu vrijwillig of onvrijwillig is. Het openbaar vervoer krijgt nog te weinig aandacht, vooral bij de politici, die, ook op plaatselijk niveau, veel meer voor het openbaar vervoer zouden kunnen doen dan op dit moment. ROVER is voortdurend in de weer met het voeren van acties, zoals tegen de dreigende opheffing van spoorlijnen. Mede door toedoen van ROVER gaat de opheffing van de noordelijke spoorlijnen niet door. Thans lopen acties tot behoud van spoorlijnen bij IJmuiden en in Zuid-Limburg. Ook het andere openbaar vervoer heeft de aandacht. Als het gaat om verbeteringen in het busvervoer heeft ROVER niet alleen vaak gelijk, maar ook nogal eens sukses. De Stichting voert actie via kamerleden, de minister en ver-

LAAT ONS NIET IN DE KOU STAAN

STICHTING REIZIGERS OPENBAAR VERVOER POSTBUS 93245 DEN HAAG

voersmaatschappijen. De meeste stappen die ROVER onderneemt worden openbaar gemaakt via de pers en andere media. Er komen regelmatig nieuwe plaatselijke of regionale afdelingen bij, die hun eigen akties organiseren. ROVER wil ook een stimulering van het gebruik van het openbaar vervoer door meer voorlichting en onderwijs. Kortom er is veel te doen, meer dan in dit korte stukje genoemd kan worden. Het eigen blad heet: *De Reiziger*.

ROVER

Postbus 93245

2509 AE Den Haag

Stop de Kindermoord

Verkeersonveiligheid kan alleen bestreden worden door het verkeer aan te passen aan de mens en niet de mensen aan het verkeer.

Dit houdt in dat:

- de noodzaak om zich te verplaatsen over grote afstanden moet worden beperkt, met name het woonwerk- en recreatieverkeer;
- het gebruik van openbaar vervoer en de fiets moet worden gestimuleerd en het autoverkeer moet worden beperkt, vooral in de stedelijke gebieden;
- de openbare ruimte in woonwijken zo moet worden ingericht dat alle verkeersdeelnemers weer oog krijgen voor elkaar, bij voorbeeld door de aanleg van woonerven.

Om dit allemaal voor elkaar te krijgen voeren wij zelf landelijk actie en helpen wij plaatselijke groepen door het hele land bij inspraak en actie op het gebied van de ruimtelijke ordening, bestemmingsplannen, verkeersplannen, parkeerplannen, ontwerpen van wegen, straten en woonomgeving. Dit gebeurt door voorlichting te geven, door advies uit te

is geworden van 'verkeersdeskundigen'. Naast persoonlijke hulp heeft Stop de Kindermoord ook allerlei voorlichtingsmateriaal beschikbaar: een film, diaserie, twee series tentoonstellingsborden en een maquette.

Verder propagandamateriaal: posters, sluitzegels, stickers, een grammofoonplaatje, een afficheserie en brochures: *Handleiding voor inspraak en actie*, *Woonerf-special*, *Voetgangers bestaan die?*, *50 is teveel* (over verlaging van de maximumsnelheid). Binnenkort verkrijgbaar drie nieuwe uitgaven: *Vijftig vragen en antwoorden over woonerven*, *Het Woonerfprentenboek*, en *Wat Is Stop de Kindermoord?*

Pressiegroep Stop de Kindermoord

Keizersgracht 116-2

1015 CW Amsterdam

Bescherming Voetgangers

Het doel van de Vereniging Bescherming Voetgangers (VBV) is in samenwerking

met andere organisaties de voetganger te beschermen tegen de gevaren van het verkeer en zijn belangen te behartigen. Bij het huidige verkeerssysteem ligt het aksent te vaak op een vlotte doorstroming van het gemotoriseerd verkeer. Het wandelen, het spelen van kinderen, het leefbaar maken van de woonomgeving komt dikwijls op de laatste plaats. De VBV streeft ernaar te komen tot een aanpassing van de verkeersomgeving aan de meest kwetsbare verkeersdeelnemers, de voetganger, door middel van het geven van voorlichting aan actiegroepen, ouderkommissies van scholen, bejaarden, gemeenten en door het geven van verkeersadviezen, die tot stand komen door samen met de betrokkenen de situatie ter plaatse te bekijken en te bespreken. De VBV heeft films, dia's en folders over verschillende onderwerpen, en voor gerichte vragen is er een bibliotheek.

Vereniging Bescherming Voetgangers

Passage 61 III

Den Haag

Tel.: 070-450008

Werkgroep Milieubeheer

In 1969 is door een groep biologen, ver-

bonden aan de Rijksuniversiteit Leiden, de informele werkgroep Milieubeheer der R.U.L. opgericht. In 1972 werd de naam van de werkgroep veranderd in Werkgroep Milieubeheer aan de R.U.L. Om de informele relatie met de universiteit aan te geven heeft onlangs de werkgroep haar naam veranderd in Werkgroep Milieubeheer Leiden.

De Werkgroep Milieubeheer Leiden bestaat uit stafleden, studenten en hoogleraren van de Leidse Universiteit en in het bijzonder van verschillende vakgroepen van de subfakulteit Biologie. Deze houden zich in het kader van de werkgroep bezig met het beïnvloeden van de besluitvorming met gevolgen voor de ruimte, de natuur en het milieu.

Leden van de werkgroep nemen bij hun akties persoonlijk stelling in maatschappelijke belangenconflicten. De werkgroep dient daarbij als een referentiekader, waarin ieder de initiatieven toetst die hij in dat kader wil ontplooiën. De werkgroep maakt bij haar akties gebruik van ieders bevoegdheden zich tot de overheid te richten.

De Werkgroep Milieubeheer heeft zich de laatste jaren onder meer bezig gehouden met de besluitvorming over: Rijksweg 11 (en provinciale weg 6) tussen Alphen en Leiden, en rijksweg 14 langs Den Haag, de verbreding van rijksweg 4 tussen Leiderdorp en Leidschendam en de aanleg van de Schiphollijn.

Verder met het rijks- en provinciale verstedelijkingsbeleid in Zuid-Holland-West (ook in het kader van het Streekplan Zuid-Holland-West) en het structuurschema Verkeer en Vervoer.

Werkgroep Milieubeheer Leiden

p/a Kaiserstraat 63

Leiden.

Tel.: 071-148333 tst. 7760

SNA(C)

De Sportieve en Nadenkende Automobilisten Club (SNAC) is een thema-groep binnen Aktie Strohalm, de milieugroep die naast ecologische ook politieke kanten van onze milieuproblemen benadrukt.

Voor de SNAC betekent dit bewustmaken/politiseren van de automobilist in wisselwerking met de door de auto veroorzaakte ecologische ongemakken. Konkreet houdt dat in, dat wij de eenzijdige informatie van de autobranche trachten te doorbreken, teneinde de automobilist een wel-overwogen keuze te laten maken. Wij proberen de voordelen van de auto kritisch te bekijken, en de nadelen van de auto en het daarmee samenhangende systeem aan te geven:

- verkeersslachtoffers, ernstige milieu-aantasting, kosten voor de maatschappij en de automobilist, het gebruik van schaarse grondstoffen, ruimtebeslag, belemmering andere vervoerssystemen. Wij vinden dat kritiek op het autosysteem niet alleen moet komen van kinderen, fietsers, bejaarden, overreden egels en gekapte bomen. Maar juist ook van automobilisten zelf, waaronder velen heus wel verder kijken dan hun neus lang is. Zij ook hebben, meer dan ENFB-ers, er begrip voor dat vele mensen aangewezen zijn op de auto en dat een autootje

wij willen woonerf!

Al dat verkeer, dat gejaagd dat gieren van remmen je schrikt je altijd een ongeluk vooral als je aan kinderen denkt

brengen, door te helpen bij het maken van (technische) tekeningen en door het begeleiden van inspraakprocessen en – waar nodig – het ondersteunen van akties.

Bij deze hulp gaan wij uit van de deskundigheid van de bewoners zelf. Wij vinden dat verkeer onterecht het domein

door velen als een zegen wordt ervaren. En dat een auto een boel kan betekenen als speelgoed, status en kickgever voor iemand die z'n brood moet verdienen op een zeer lage plaats van de maatschappelijke ladder. Deze mensen bereiken is het doel van de SNAC.

We proberen zo weinig mogelijk de milieu-dominee te spelen die zo gauw vergeet op welke wijze de gemiddelde Nederlander gedwongen is te leven, aan de kost te komen.

Een aantal alternatieven om de auto terug te dringen naar een bescheiden plaats in de samenleving: samendoen met één auto, verbetering van openbaar vervoer, stimuleren van het fietsgebruik, de woon/werksituatie veranderen (mensen bij het werk, werk bij de mensen) en vooral een kleinschalige, gedecentraliseerde economie.

Vanuit de verkeershoek hebben we hier toe de volgende activiteiten ondernomen:

- aktie Fiets-in-de-trein (nu voortgezet binnen de ENFB);
 - verspreiding pamflet Niet-zo-blij-dat-ik-rij;
 - verspreiding sticker Wees niet bedon-derd, rij 100;
 - debat met de RAI/BOVAG;
 - aktie bij de personenauto RAI, samen met Stop de Kindermoord e.a.
- Binnenkort zal een 'vriendelijker' pamflet worden verspreid, om een grotere groep automobilisten te bereiken die zich nu nog teveel ergeren aan ons eerste pamflet.

We broeden verder op akties, mogelijk met andere verkeersgroepen, tegen for-ensenstromen en tegen de anti-file kam- pagne van de RAI.

Tot slot: van de KNAC mochten we ons niet SNAC noemen. Daarom laten we nu wel eens de C weg. Om het gezet dat de ENWB had met de ANWB te voor- komen.

SNAC

Oudegracht 42

Utrecht

Tel.: 030-314314

Stichting: Fiets!

De fiets is in ons land het oudste per- soonlijke vervoermiddel voor iedereen, van heel jong tot heel oud. Al zo'n hon- derdvijftig jaar in gebruik en nog niet vergeten, want er zijn in ons land ruim 9,5 miljoen fietsen. De fiets biedt in het overvolle verkeer een goed alternatief en een antwoord op veel verkeersproble- men: vlg, milieuvriendelijk, gezond, weinig ruimte vragend, energie- en mate- riaal besparend, goedkoop. De Stichting: Fiets! zet zich al twintig jaar in om het gebruik van de fiets te stimuleren en geeft daarover voorlichting en pleit voor goede voorzieningen en steeds meer fietsmogelijkheden. Daarvoor is veel voorlichtingsmateriaal in omloop ge- bracht zoals de serie *Fietsotheek* met boekjes als *Fietsverzorging* (onderhoud en reparaties), *Wat voor fiets?* (over juiste keus en gebruik), *Goede raad voor fietstochten*, *Fiets-etiquette* (juist verkeers- gedrag), *Fietsvervoer*, *Fietsen in clubver- band*, *Fiets-evenementen organiseren*, *Fit door fietsen* en *Fiets-verhuur-adressen*. Voor het fietstoerisme zette de Stichting:

lach om die files, pak toch de fiets!

Fiets! zo'n 230 fietsrondritten uit, door het hele land verspreid. Beschrijvingen van deze tochten, met kaartjes en toeris- tische informatie verschijnen in boekjes en mapjes van de serie *Ontdek Nederland op de fiets!*, gerangschikt per streek. De Stichting: Fiets! is er om fietsers te hel- pen en de overheden te prikkelen meer met de fietsers rekening te houden. Een complete lijst van uitgaven en in- formatiemateriaal wordt op aanvraag toegezonden.

Stichting: Fiets!

Europaplein 2

1078 GZ Amsterdam

Tel.: 020-440944 tst. 523 en 530

Vlaamse fietskampeers

De vereniging zonder winst oogmerk 'Vlaamse fietskampeers' bestaat sinds 1976 en is gegroeid uit een familie van fietskampeers waarvan op zeker ogenblik de meesten het helaas 'niet meer zagen zitten'.

De vader kon echter de opgedane erva- ringen en mooie ogenblikken van het fietskamperen niet zomaar klakkeloos over boord gooien en als dusdanig rijpte het plan om een groep van fietskampeers op te richten die echter totaal onaf- hankelijk zou staan tegenover handel en andere toeristische of fietsverenigingen. Het werd toen de 'Delta fietstrekkers'. Om het fietskamperen in Vlaanderen be- ter te kunnen stimuleren en teneinde alle naamsverwarring in de toekomst te ver- mijden veranderde 'Delta fietstrekkers' in 'Vlaamse fietskampeers'. Het ligt niet zozeer in de bedoeling in groep te gaan fietskamperen, wel om tij- dens bijeenkomsten en georganiseerde evenementen ervaringen en ideeën uit te wisselen en zo mekaar te helpen. Fiets- nieuwjes en kampeervoorstellen worden via het tijdschrift *Fietskamperen* ver- strekt. De vereniging noemt zich ook 'mi- lieuvriendelijk'.

De fietskampeerder wordt uiteraard zeer dikwijls met toestanden op fietspa- dengebied gekonfronteerd. Daarom werd in de schoot van de vereniging getracht om tot een beter fietspadenbeleid in Vlaanderen te komen. Een bijna hope- loze taak daar er zo goed als geen me- dewerking bestaat vanwege andere groe-

pen, laat staan van de officiële diensten. Buiten een zestigtal sympatisanten telt deze kleinschalige vereniging zowat twin- tig aktieve leden die daadwerkelijk gaan fietskamperen. Daarvan is ongeveer één- derde uit Nederland.

Vlaamse fietskampeers

Luchterkerkweg 304

B 9810 Drongen/Gent (België)

Taxistop

Betalend liftend als aanvulling op het openbaar vervoer is het doel van Taxi- stop. Volgens onderzoek blijkt dat het openbaar vervoer in de niet-stedelijke gebieden volstrekt ontoereikend is. Om het stedelijk niveau te bereiken zou het vijftien maal moeten uitbreiden. Die uit- breiding is economisch niet haalbaar en ekologisch niet wenselijk. Wat dan met de verplaatsingen van dorp naar dorp, dorp naar stad en stad naar dorp?

Vermits er geen alternatief bestaat voor de privé-auto in de niet-stedelijke gebie- den, blijft enkel de mogelijkheid de privé-auto zo efficiënt mogelijk te ge- bruiken. De alleenrijdende automobilist die een passagier meeneemt, verdubbelt zijn transportefficiëntie. Met Taxistop be- tekent dit meenemen voor de autovoer- der een verlichting van zijn dure kilome- terkosten. De Taxistopper betaalt met plezier omdat hij daardoor snel en kom- fortabel overal naar toe kan.

Voor de samenleving is Taxistop een niets kostende aanvulling van de ver- voersmogelijkheden, realiseerbaar zonder de minste uitbreiding van de bestaande infrastructuur. Het herwaardeert het so- ciaal contact en bovendien betekent Taxistop een besparing van brandstof, minder vervuiling en remt het daardoor de overconsumptie.

Taxistop

Centrum voor Positieve Aanwending vzw

Onderbergen 51

B-9000 Gent (België)

Zwaar wegvervoer

De Bond Beter Leefmilieu uit België en de Coordination Inter-régionale des Mouvements Ecologiques (CIME) uit Frankrijk hebben besloten samen met een groot aantal vertegenwoordigers van milieugroeperingen en weggebruikers het transportprobleem in zijn geheel te on- derzoeken. Zij hebben besloten een 'Eu- ropese Ecologische Conventie over het Transport' bijeen te roepen om de gevol- gen van het vervoer op het leefmilieu nader te onderzoeken. Op 15 en 16 de- cember vond de eerste Conventie plaats in Brussel over de sociale en ecologische kosten van het zware wegvervoer. De deelnemers aan deze Conventie zullen half 1979 een dossier aanbieden aan de regeringen van de Europese landen, de leden van de EEG-kommissie, de Raad van Europa, de OESO en de politieke partijen. De tweede Conventie zal in de- cember 1979 in Londen plaatsvinden en zal gewijd zijn aan het thema 'De auto in de stad'.

Nadere inlichtingen: Bond Beter Leefmi- lieu vzw, Aarlenstraat 25, 1040 Brussel. Tel.: 02-5123010.

Wecken – historie, benodigdheden, tips en recepten

Alleen vers is nog beter

Sedert de eeuwwisseling wordt het inmaken van groente en fruit door verhitting in inmaakglas in de huishouding toegepast. In de zestiger jaren maakte de diepvriezer snel opgang, en leek het erop dat het inmaken in glas voorbij zou zijn. Het was op een gegeven moment zelfs moeilijk om aan glazen, rubberringen en inmaakketels te komen. Echter de tijd verandert. . .

Door een sterk groeiend aantal volkstuinders, en vooral door een toenemend besef omtrent onze voeding kwam het inmaken terecht opnieuw weer in de belangstelling.

Sinds een jaar of twee, zien we dan ook bij steeds meer winkels voor huishoudelijke artikelen de inmaakglazen en toebehoren weer op de schappen staan.

Met inmaken of wecken kan men gemakkelijk overschotten uit eigen tuin voor de winter bewaren. Hebt u zelf geen of een te kleine tuin, dan is het vaak aantrekkelijk, als de prijzen het laagst zijn, rechtstreeks bij de tuinder een partij groente of fruit te kopen en zelf in te maken.

Maak echter niet te veel in en zorg ervoor dat ieder jaar alle inmaak opgaat. Bedenk dat er uiteindelijk niets gaat boven verse groente en vruchten.

Vooraf inkopen

De belangrijkste attributen voor de inmaak zijn: inmaakglazen, een steriliseerketel en een thermometer.

Inmaakglazen zijn er in allerlei soorten en maten, de kleinste is een kwart liter, de grootste is wel vijf liter.

Glazen en ringen moet u tijdig inkopen; het gebeurt meermalen dat in het seizoen de voorraden op zijn, en dat u twee weken of langer moet wachten. Zorg dus dat u voldoende in huis hebt want rijpe groente en vruchten wachten niet zo lang.

Een steriliseerketel kan men zowel in verzinkte als in geëmailleerde uitvoering kopen. Het nadeel van een geëmailleerde ketel is dat men gemakkelijk een stukje email er afstoot, waardoor de ketel gaat roesten. Met een verzinkte ketel heb ik tot nu toe goede ervaringen. Voor een elektrisch fornuis moet men een ketel met

een dikke bodem nemen.

In een ketel zit meestal een houder met bodemplaat, waarmee men de glazen gemakkelijk uit de ketel kan tillen.

Indien dat niet het geval is, zorg dan voor een rooster onder in de ketel. De glazen mogen namelijk niet rechtstreeks op de bodem staan, omdat dan door oververhitting glasbreuk ontstaat. De thermometer geeft de temperatuur aan in de ketel. Een of meerdere keren per jaar, afhankelijk van het gebruik, controleren of de aanwijzing nog juist is. De thermometer moet in kokend water 100°C aangegeven.

Met behulp van beugels houdt men tijdens het steriliseren het deksel op het glas. Na het afkoelen van de glazen kan men de beugels verwijderen en weer opnieuw gebruiken.

Tegen bederf

Voedsel bederft door het werk van mikro-organismen zoals bacteriën, gisten en schimmels. Door middel van hitte kan men deze mikro-organismen doden. Ook door ongunstige omstandigheden te scheppen kan hun groei vertraagd worden.

Tijdens het inmaken sluiten we het voedsel in glas van de buitenwereld af. Door de inhoud te verhitten worden de aanwezige mikro-organismen gedood. Tijdens het verhitten wordt de lucht in het glas naar buiten geperst en verdrongen door stoom (waterdamp). Door afkoeling condenseert de stoom in het inmaakglas waardoor er een vacuüm ontstaat. Het deksel wordt daardoor stevig op het glas met rubberring gedrukt. Omdat de bacteriën in het inmaakglas gedood zijn en er geen nieuwe kunnen binnendringen blijft de inhoud voor bederf onbereikbaar.

Groenten

Bij het inmaken van groenten heeft men de keus uit twee mogelijkheden. Men kan de groenten rauw in de inmaakglazen doen of voorgedroogd. Een uitzondering hierop zijn groenten die veel slinken bij het koken, deze moet men natuurlijk altijd kort voorkoken.

1. Rauw ingemaakte groente.

De groente maakt men schoon, wast en snijdt daarna volgens het recept. Het inmaakglas tot de rand vullen. Dan koud water toevoegen tot twee centimeter onder de rand van het glas en steriliseren.

2. Voorgedroogde groente.

De voorbereide groente drie à vijf minuten in kokend water doen en dan in de inmaakglazen. Voeg het water toe waarin de groenten werden voorgedroogd tot twee centimeter onder de rand en steriliseer.

Weck Recepten – Vruchten

naam	tijd	(min.) temp. (°C)	toelichting
Aalbessen	20	70	Steeltjes verwijderen en wassen, op een kilo bessen ± 150 gram suiker.
Aardbeien	20	70	Behandel als aalbessen, niet verhitten boven 70°C.
Frambozen	20	70	Behandel als aardbeien.
Braambessen	20	70	Zie aalbessen.
Bosbessen	20	70	Zie aalbessen.
Kersen	30	80	Was de kersen en verwijder de stelen. Vul zo vast mogelijk in de flessen en overgiet ze met suikerwater; 150 gram suiker per liter water.
Pruimen	20	80	Pruimen kunnen met of zonder schil ingemaakt worden. Voor het schillen legt men ze even in kokend water, en trekt er het schilletje voorzichtig af. Snijd ze in tweeën, of wel, doe ze ongeschild in de fles, hier en daar inprikken. Overgieten met suikerwater, tweehonderd gram suiker per liter water.
Kruisbessen	20	75	Neem harde, niet te rijpe kruisbessen. Was de bessen en verwijder kelk en steeltje. Doorprik ze, om springen te voorkomen. Doe ze in een kom, overgiet ze met kokend water en laat ze daarin ± tien minuten staan. Daarna uitlekken in vergiet en in flessen doen. Overgieten met suikeroplossing, vierhonderd gram suiker per liter water.
Rabarber	20	80	Schil de rabarber, snijd ze in stukjes of blokjes. Laat ze met suiker bestrooid twee uur staan. Doe ze met sap in de glazen. Neem 250 gram suiker per kilo rabarber.
Appelmoes	20	90	Maak op de gewone wijze appelmoes en doe dit in flessen. Om gisten te voorkomen wordt geen suiker bij de appelmoes gedaan.
Peren	30	90	Neem geurige sappige handperen. Maak de peren op gewone wijze schoon, was ze en vul de flessen. Overgiet ze met suikerwater; 125 gram suiker per liter water.
Bessensap	20	70	Bessen wassen, opzetten met het aanhangende water en laat ze even doorkoken. De bessen door een vruchtenpers draaien, het troebele sap zeven en in flessen doen.

Weck Recepten – Groenten

Andijvie	90	100	Snij de andijvie in stukjes, was ze flink, zet ze op met kokend water en tien gram zout per liter. Kook ze tien à vijftien minuten en roer ondertussen af en toe om. Vul de fles, druk de andijvie goed aan en voeg het kooknat toe.
Asperges	90	100	Neem verse, stevige asperges. Schil de asperge vanaf de kop te beginnen naar beneden toe, snij ze af op lengte van de fles. Was ze en schik ze in de fles, giet er zout water op, een eetlepel zout per liter water.
Bloemkool	voorgekookt: 60 rauw: 90	100 100	Neem vaste blanke bloemkool. Snij ze in stukken. Verwijder de blaadjes en was ze. Kook de bloemkool een à twee minuten. Na bekoeling in de flessen doen en er gekookt water opgieten zonder zout. Bloemkool kan ook rauw in de fles.
Bonen, snij- of slabonen	voorgekookt: 90 rauw: 120	100 100	De sterilisatietijd is dan langer. Voor de inmaak zijn vooral vlezige soorten met kleine zaadjes geschikt. De bonen afhalen, zonodig de draden verwijderen en in koud water wassen. Daarna snipperen of breken. Naar eigen keuze tien minuten koken of rauw in de glazen doen en verhitten.
Doperwtten	voorgekookt: 90 rauw: 120	100 100	Zorg vooral voor jonge erwten en zie goed toe dat ze niet verwormd zijn. Dop de erwten en doe ze rauw in de fles of in kokend water met zout en kook ze een paar minuten. Doe ze daarna in schone flessen en giet er zoveel water op, tot ze onder staan.
Peulen	90	100	Haal de peulen af, was ze en zet ze op met kokend water. Tien minuten laten koken, in de glazen doen en zacht aandrukken. Voeg kooknat toe en steriliseer.
Spinazie	90	100	Neem alleen verse spinazie. Goed wassen. Zet ze op zonder water en laat ze enige minuten koken zonder deksel, hak ze fijn en doe ze in het inmaakglas.
Tuinbonen	90	100	Behandel als doperwtten.
Tomaten	30	85	Gave rijpe tomaten in koud water wassen. Rauw in de glazen doen en met koud water overgieten tot twee centimeter beneden de rand.
Worteltjes	voorgekookt: 90 rauw: 120	100 100	Worteltjes afborstelen of schrappen en wassen. In repen, schijven of blokjes snijden. Naar keuze rauw in de glazen doen of voorkoken en steriliseren.

Inmaaktips

- Neem voor de inmaak alleen verse groenten en vruchten van goede kwaliteit.
- Werk hygiënisch; zorg voor schone handen, schort en pannen.
- Inmaakglazen in heet sodawater afwassen en naspoelen met heet water. Omgekeerd op schone doek laten uitlekken.
- Soms is er een scherfje uit het glas of het deksel, controleer dit door zacht met de vinger over de rand te wrijven.
- Inmaakringen kort voor gebruik enkele minuten in water koken.
- Ringen met scheurtjes of uitgerekte ringen niet gebruiken.
- Vul de flessen niet te vol, het vocht of de groente moet een vinger breed onder

de flesrand blijven.

- Met een vultrechter houdt u de randen van het inmaakglas schoon.
 - Door de glazen op een natte doek te plaatsen als u warm afvult, wordt stuk-springen van het inmaakglas voorkomen.
 - Veeg na het vullen de randen van het inmaakglas met een vochtige doek af.
 - Zorg ervoor dat de ruberring niet verschuift als de beugel op het glas wordt geklemd.
 - Vul de inmaakketel zover dat de glazen drie à vier centimeter onder water staan.
 - Steriliseer de vereiste tijd.
- De inmaaktijd begint als de thermometer de temperatuur van het recept aangeeft.

Na afloop de glazen meteen uit het water halen.

- Laat de glazen altijd onder de beugels koud worden.
 - Plak een etiket op het inmaakglas met de datum, zodat u dan de oudste glazen het eerst kunt gebruiken.
 - Bewaar de glazen op een koele plaats.
 - Konsumeer nooit ingemaakte producten die enig teken van bederf tonen. Het is namelijk mogelijk dat in groente het gif van de Botulinum-bacterie aanwezig is.
- Het is daarom ook sterk aan te raden om voor het proeven alle zelf ingemaakte groenten vijftien minuten te koken, waardoor het gif wordt vernietigd.

Groot transport per aanhangkar

Zes types van vier bedrijfjes

Voor transport van grote objecten is de auto niet de enige mogelijkheid. De fiets is wel degelijk een alternatief. Freek Smulders bekeek de in Nederland beschikbare fietsaanhangwagens.

In ontwikkelingslanden met name in Azië zie je een grote verscheidenheid van met spierkracht aangedreven transportmiddelen zoals riksja's, driewielers, bakfietsen, aanhangkarren en transportfietsen. De luxe van de keuze tussen een (bak)fiets of auto die wij hier voor ons vervoer (nog) hebben, bestaat in deze landen niet eens. Men wordt door harde noodzaak gedwongen eigen spierkracht te gebruiken en is onbekend met onze argumenten voor autobeperking als stadsleefbaarheid of energiebesparing.

Maar goed, wat voor argumenten we dan ook willen gebruiken, het is in ieder geval een feit dat in Nederland weer wat meer belangstelling begint te komen voor transportmiddelen als de bakfiets, de transportfiets (zie ook de 'Deense' fiets van Klaas van Assem in DKA 26), en vooral fietsaanhangkarren. Deze hebben het voordeel dat je er geen speciale fiets voor hoeft aan te schaffen, maar ze gewoon achter je eigen fiets kunt koppelen.

Gasfles en kontrabas

Met een aanhangkar, waarover dit artikel verder zal gaan, is van alles te vervoeren zoals zware boodschappen, kinderen, (bouw)materialen, gasflessen, grote muziekinstrumenten als een kontrabas, huisdieren of vervoer van en naar de volkstuin. Je kunt verder denken aan vervoer van documenten, post of boeken tussen kantoren, instellingen of boekhandels die in dezelfde stad zitten of ook het transport van materiaal of gereedschap op een fabrieksterrein. Bij bepaalde beroepen kan een aanhangkar handig zijn. Ik hoorde bijvoorbeeld van een Zuid-Hollandse wilgenknotter, die er zijn twee trekzagen in vervoert. Voor de vakantie zijn ze zeer geschikt, zowel voor korte als lange afstanden. Vorig jaar is iemand met een fiets-aanhangkar combinatie naar Italië geweest.

Een aanhangkar is in principe met enige hulp van de smid zelf te maken, maar daarnaast zijn er nu ook kant en klare karren te koop. In vier bedrijfjes worden een zestal verschillende types vervaardigd. Alle wagentjes zijn zo gekonstrueerd dat maximaal zeventig tot tachtig kilo vervoerd kan worden, op één model na dat 150 kilo kan dragen. Wetelijke verplichtingen voor fietsaanhangwagens zijn min of meer gelijk aan die voor fietsen, dus ook spatborden en reflectoren.

Zoeterwoude

Het Wapen van Zoeterwoude, een detailhandel in fietsen en bromfietsen, heeft in 1974, in samenwerking met de Stichting: Fiets!, een drietal verschillende types ontwikkeld, waarvan er nu al zo'n honderd rondrijden. De fietserette heeft een holle bak (doorgezaagde oliedrum), die boven de wielassen is gemonteerd en dus een hoog zwaartepunt heeft. Om de lading af te dekken kan een zeil worden bijgeleverd, dat met haken aan de buitenrand van de bak wordt vastgezet. De fietserette weegt 21 kilo en kost f 429,-. De fietskruier 'sport' heeft een bak van 80 x 44 x 25 cm uit watervast multiplex, die gemonteerd is op een gelast frame van hoekijzer. Op deze bak kan een trapeziumvormige opbouw worden geleverd (zie foto), die met geplastificeerd linnen

• De sport-uitvoering van Het Wapen van Zoeterwoude

wordt overdekt. In deze waterdichte uitvoering bedraagt de prijs f 678,- en is het gewicht 24 kilo. Een goedkopere uitvoering met alleen de laadvloer kost f 523,-. De fietskruier 'recreatie' lijkt afgeleid van een melkbussenwagentje en is bestemd voor het zwaardere werk (tot 150 kilo). De uitvoering op de foto met laadkist van multiplex (80 x 45 x 25 cm) kost f 630,- en weegt 35 kilo. Een waterdichte uitvoering identiek aan het model 'sport' is ook verkrijgbaar.

Alle modellen van het Wapen van Zoeterwoude worden afgelakt geleverd en zijn voorzien van spatborden, verlichting en flexibele koppeling.

Al hun prijzen zijn inclusief bezorgingskosten. Bij afhalen in Zoeterwoude krijgt u vijf procent korting.

Amsterdam

De Zwartkar is geïnspireerd op de aanhangwagentjes, die in Christiania bij Kopenhagen rondrijden en wordt sinds vorig jaar door een vijftal vrijwilligers in een Amsterdamse kelderwerkplaats vervaardigd. Intussen rijden er zo'n dertig rond en zijn er plannen om met de verkoop in

het levensonderhoud van een of twee mensen te gaan voorzien.

Het frame van de Zwartkar bestaat uit stalen buis en U-profiel en is elektrisch gelast. De bak is van watervast multiplex en meet 90 x 50 x 30 cm. De koppeling bestaat uit twee rubber strippen van autoband, die achter de zadelpen worden gehaakt. De Zwartkar kost f 250,- zonder spatborden of verlichting. Het frame is gemenied.

Er zijn goedkopere (zelfbouw) uitvoeringen verkrijgbaar en diverse accessoires als een bak met afsluitbare deksel, uitneembare zijschotten, kinderkar met regenkap en bankjes en een oploopprem voor de bergen.

Eindhoven

De aanhangkar, die Sander en Bert uit Eindhoven maken, is ook gebaseerd op het Christiania type. Nadat ze vorig jaar een prototype gemaakt hadden, staat nu een eerste serie van dertig stuks op stapel, waarvan er al tien zijn verkocht.

Het frame is van metalen buis en de onderlinge verbindingen zijn gemaakt door middel van hard solderen, een techniek uit de rijwiellindustrie.

De bak is van watervast multiplex en uitneembaar. De afmetingen zijn 80 x 50 x 35 cm. Door de korte dissel zit deze kar

• De aanhangwagen van de groep uit Eindhoven

dicht achter de fiets en wordt gekoppeld onder het zadel met een trekhaakje met kogelgewricht. De kar weegt vijftien kilo en gaat zonder spatborden en verlichting f 275,- kosten. Het frame wordt zwart gelakt. Een uitvoering zonder kist kost f 210,-. Als accessoires kunnen spatborden, reflectoren en een standaard voor de kar geleverd worden.

Sander en Bert willen zich in de toekomst geheel op het fietstransport gaan richten. Naast de productie van de aanhangkarren wordt gedacht aan het ontwikkelen van een verbeterde bakfiets en een eenwielig bagagewagentje.

Utrecht

Co van Beek uit Utrecht, detailhandelaar in fietsen en bromfietsen, heeft vorig jaar in samenwerking met Gijs van Bremen, een journalist bij het Utrechts Nieuwsblad, een aanhangwagen ontwikkeld, waarvan er nu zo'n veertig rondrijden. Het frame is opgebouwd uit stalen strip en elektrisch gelast. De houten bak moet je er zelf bij maken. De afmetingen ervan zijn 100 x 50 x 35 cm. Er wordt gekoppeld achter het achterwiel, zodat de

bagagedrager vrijblijft. Op de koppeling, die bestaat uit een kogellager met trilingsdemper, heeft Co van Beek octrooi aangevraagd. Het wagentje weegt 19,5 kilo, wordt in zwart of blauw afgelakt en kost f 450,- inclusief spatborden en reflectoren.

Adressen

1. Het Wapen van Zoeterwoude, Watertje 8, Zoeterwoude. Tel: 01715-1331.
2. Fa. Zwartkar G.V. (geen vennootschap), Postbus 2093, Amsterdam. Tel: 020-268430, b.g.g. 253150 (werkdagen van 13.00 - 17.00 uur).
3. Sander en Bert, Postbus 4614, Eindhoven.
4. Co van Beek, Springweg 14, Utrecht. Tel: 030-319933.

• De aanhangwagen van de groep uit Eindhoven

Overzicht fietsaanhangwagens

	Het Wapen van fietserette sport	Zoeterwoude recreatie	Firma Zwartkar GV	Groep Eindhoven	Co v. Beek	
prijs uitvoering als op foto	f 429,—	f 678,—	f 630,—	f 250,—	f 275,—	f 450,—
gewicht in kilo	21	19,5	35	20	15	19,5
lengte achter de fiets in cm	120	115	120	130	90	125
inclusief spatbor- den en reflectoren ja	ja	ja	nee	nee	ja	
verlichting	ja	ja	ja	nee	nee	nee
wielmaat	22''	26''	26''	16''	22''	20''

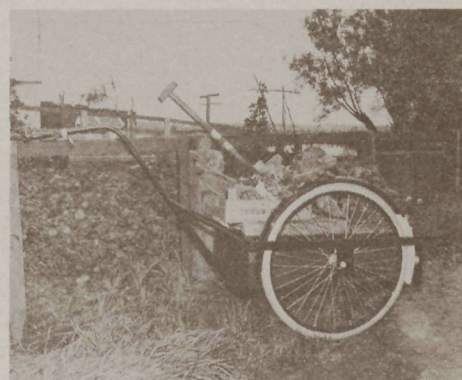
• De fietserette van Het Wapen van Zoeterwoude

• De wagen van Co van Beek

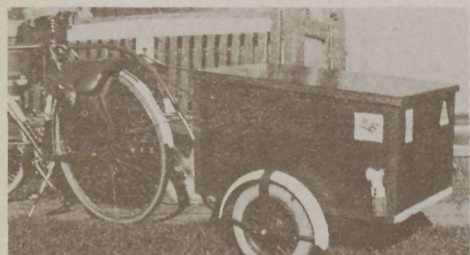
• De kar van Zwartkar GV

• De recreatie-uitvoering van Het Wapen van Zoeterwoude

Zelf bouwen

Dik Heuwkemeijer heeft twee jaar geleden zelf een fietsaanhangwagen ontworpen en gebouwd. Het laswerk heeft hij door een smid laten verrichten. De bak heeft als afmetingen 77 x 50 x 40 cm en is met een deksel afsluitbaar. Dik raadt aan om vouwfietswielen te gebruiken. Deze hebben een groter laadvermogen en betere rijeigenschappen dan de door hem gebruikte stepwielen. Een (summiere) bouwtekening met foto's zijn bij hem verkrijgbaar. Dik Heuwkemeijer, Dotterbloemstraat 36, 3742 EE Baarn.

Houtverdeelcentrum

De biologische bouwkoöperatie in Sint Michielsgestel probeert zo doelmatig mogelijk om te springen met afvalhout. Zij gaat er daarbij vanuit dat dit in de eerste plaats weer geschikt gemaakt moet worden voor hergebruik. Dit kan lang niet altijd. De rest van het afvalhout wordt dan opgestookt. Grote bouwbedrijven produceren vele tonnen aan afvalhout. Dit gaat vaak allemaal naar de vuilstort. Daarom is de gedachte geopperd een houtverdeelcentrum op te zetten. Hieruit zal op den duur best een volledige baan kunnen voortkomen voor een à twee personen. Er zou bekeken kunnen worden welke behoefte bestaat aan dit soort brandhout. Daarnaast zouden de mogelijkheden bekeken kunnen worden vanuit de zijde van container-, sloop-, en bouwbedrijven. Wie heeft hier zin in? Reakties naar: BABC, Halder 4, St. Michielsgestel. Tel. 04105-2677 en vragen naar Boris.

Ekologische winkels

In welke gebieden komen verhoudingsgewijs de meeste ekologische winkels voor? Vanuit welk gebied zijn de ekologische winkels tot opbloeie gekomen? Deze vragen worden behandeld in een skriptie 'De ruimtelijke diffusie van ekologische winkels in Nederland' van Jan de Groot en Michel Uyttewaala, die de lerarenopleiding van de VU te Amsterdam volgden. Uit hun onderzoek blijkt dat de ekologische winkel ontstaan is in Amsterdam en dat geleidelijk aan een verschuiving in noord-oostelijke richting van ons land heeft plaatsgevonden. Amsterdam is dus de verspreider van deze subkulturele vernieuwing. Opmerkelijk is dat ekologische migranten een voorkeur blijken te hebben voor Friesland. In de jaren '77 en '78 groeide het percentage winkels vooral in gemeenten met een kleiner inwonertal. Voor meer informatie over de skriptie: Marnixstraat 158³, 1016 TE Amsterdam. Tel. 020-228725.

Kontroverse over kalk

Maerl-winning bedreigt milieu

Wonderen worden verwacht van maerl (spreek uit: mérrul). Sinds Pieter Boxman begin dit jaar in het NOS-tv-programma 'Biologisch tuinieren' maerl als meststof aan honderdduizenden kijkers adviseerde lijkt de vraag naar deze koraalalgenkalk niet meer te stuiten.

Toch zijn de bezwaren tegen maerl groot. De winning gaat ten koste van een kwetsbaar milieutype aan de Frans-Atlantische kust. En van de vele voordelen van maerl boven andere kalkmeststoffen zoals Dolokal – een veel goedkoper Nederlands produkt – is na vele proefnemingen nog steeds niets gebleken. Rob Boeringa, samensteller van het rapport Alternatieve Landbouwmethoden, heeft, ruim een jaar geleden, voor De Kleine Aarde alle bekende feiten eens op een rijtje gezet. Hieronder enkele citaten uit zijn verhaal. Aan Pieter Boxman en de importeur van maerl in Nederland (L.O.T.) werd toen om commentaar gevraagd, maar we hebben daar niets over ontvangen.

Enkele jaren geleden is in dit blad een discussie gevoerd over de voor- en nadelen van het gebruik van koraalalgenkalk in vergelijking met die van koolzure magnesiakalk (merknaam: Dolokal). Door Boxman (DKA 9) zijn toen superieure kwaliteiten van de koraalalgenkalk geclaimd, terwijl ik gewezen heb op het mijns inziens ontbreken van enig verschil in kwaliteit en op het roofofwerkarakter van de winning van de koraalalgen (DKA 8 en 10).

Koraalalgenkalk

Over de verschillen in chemische samen-

- Een deel van de Bretonse kust. De winning van maerl bedreigt het zee-milieu.

stelling tussen beide produkten het volgende.¹ Dat koraalalgenkalk duidelijk meer natrium en chloor bevat houdt verband met de oorsprong en de verwerkingswijze. Na opbaggeren en drogen blijft zeezout als 'verontreiniging' in het produkt achter.

Over het jodiumgehalte van koraalalgenkalk bestaat veel verwarring. Door het Rijkslandbouwproefstation voor Meststoffen en Veevoederonderzoek te Maas-tricht is aangegeven dat het laboratorium te Soissons ruim honderd keer zoveel jodium heeft aangetoond dan zij met de meest volledige methode konden vinden. Het lijkt niet uitgesloten dat de hoge jodium-cijfers, evenals het aangetoond zijn van vitamine C en enkele aminozuren, slaan op levend of pas afgestorven materiaal. Terwijl de lage cijfers het do-de, deels fossiele materiaal betreffen, waaruit de koraalalgenafzettingen grotendeels bestaan.

Zowel door Boxman als door vertegenwoordigers van de Lemaire-Boucher landbouwmethode wordt gesteld dat koraalalgenkalk fytohormonen bevat. Het lijkt niet uitgesloten dat ook hier teruggerepen wordt naar analyses van levend of pas afgestorven materiaal.

Nietszeggend

Wat de 'levenskracht' in de celmembranen van koraalalgen betreft (Boxman, DKA 9) moet worden opgemerkt dat deze term lekker in het gehoor ligt, doch natuurwetenschappelijk nietszeggend is. Voorts moet worden bedacht dat de op-

gebaggerde koraalalgen grotendeels dood zijn.

Over de werking van koraalalgenkalk vergeleken met Dolokal kan worden opgemerkt dat het aantal veldproeven met maerl inmiddels beduidend groter is geworden dan de 74 die in DKA 8 gemeld zijn. Doch dit heeft geen nieuwe gezichtspunten opgeleverd. De overtuiging van voorstanders van enkele alternatieve landbouwmethoden dat koraalalgenkalk superieur is aan Dolokal, vindt nog steeds geen bevestiging in de proefveldresultaten. En terzijde: het ware beter dat de producenten van de koraalalgenkalk enkele verantwoord opgezette proeven uitvoerden in plaats van vele slecht opgezette, waaruit geen konklusies vallen te trekken. Tot zover Rob Boeringa.

Konklusie: de kalkmergel Dolokal kun je net zo goed gebruiken als maerl en is veel milieuvriendelijker. Mocht uit reacties op dit artikel blijken dat deze konklusie voorbarig is dan leest u daarover zeker in ons volgende nummer.

.1. Exakte gegevens over de chemische samenstelling van deze kalkmeststoffen staan vermeld in een tabel van het rapport Alternatieve Landbouwmethoden (pagina 388). Wat daarbij opvalt zijn de grote verschillen voor een aantal elementen tussen de opgegeven waarden voor maerl, algomin en calmagol. Doch ook de Dolokal-analyses geven bij diverse elementen zeer aanzienlijke spreidingen te zien. Dit bemoeilijkt een vergelijking van de twee typen kalk.

Verdeeld

Er zijn momenteel twee verdeelcentra in het noorden van Nederland. Naast het verdeelcentrum De Raat is nu De Sutelkoffe ontstaan. De verdeelcentra staan zo dicht bij elkaar, dat ze zelfs hetzelfde kengetal hebben. Er is een aantal oorzaken aan te wijzen voor deze situatie. Er is nog geen rechtsvorm gevonden voor De Raat.

De Raat geeft grote afnemers kwantumkortingen.

Persoonlijke kwesties. De oprichter van De Raat vertrekt in de loop van dit jaar naar Ierland. Hij heeft echter bezwaren tegen één van zijn opvolgers en daaraan wil hij de jaarrekening over 1978 eerst afwachten als uitgangspunt voor de overdracht.

De aangesloten winkels hadden nou niet direkt een grote belangstelling voor de toekomst van De Raat.

Een reeks konflikten was het gevolg. De meesten leken onoverbrugbaar. Enkele mensen, onder andere werknemers van De Raat, hebben toen maar een nieuw verdeelcentrum opgericht, De Sutelkoffe. Dit verdeelcentrum geeft geen kwantumkortingen. Intussen is de zaak op twee landelijke vergaderingen van de verdeelcentra aan de orde gekomen. De grote meerderheid stelde zich daar achter De Sutelkoffe.

Het aantal te bedienen winkels en konsumentenkringen is momenteel voor beide verdelers ruwweg gelijk. De Raat is doorgedaan en heeft steun van vooral zijn grootste klanten.

Maerl-werking en samenstelling

Kalk is medicijn voor de grond

Maerl, calmagol, algomin, allemaal namen voor een produkt dat gewonnen wordt voor de Bretonse kust. Hier worden stukken koraal opgebaggerd, vermalen en in diverse fijnheden afgezaakt. Het betreft hier een oude meststof. De Bretonse boeren gebruiken het al eeuwen lang.

Met de Lemaire-Boucher landbouw komt dit produkt ook in andere delen van Frankrijk en in België. De organisatie van Lemaire-Boucher-telers verplicht zijn leden om deze stof veelvuldig te gebruiken.

In Nederland, waar de Lemaire-Boucher methode geen grote aanhang heeft, komt deze meststof via diverse auteurs op het gebied van biologische tuinbouw, Boxman, Dedapper, Pfeiffer, Seifert in de belangstelling.

De grote doorbraak kwam na de uitzending van de NOS, Programma met de Map van 17 januari jongstleden. In de map wordt door de medewerking van Pieter Boxman zeer ruim aandacht aan dit produkt geschonken, met als gevolg, dat talloze aspirant biologische tuinders De Kleine Aarde opbellen om te vragen

waar zij maerl kunnen krijgen.

Wat is maerl eigenlijk?

Maerl bestaat voor 85% uit calciumcarbonaat (kalk) en voor 10-15% uit magnesium carbonaat (koolzure magnesia), en wordt als zodanig landbouwkundig koolzure magnesiakalk genoemd. Naast de bovengenoemde stoffen komen ook nog een aantal elementen in zeer kleine hoeveelheden voor. Deze elementen ontbreken evenmin in 'gewone' koolzure magnesiakalk als bijvoorbeeld Dolomiet.

Uitmergelen

Wat is de werking van maerl? Maerl bestaat voor het grootste gedeelte uit kalk en werkt als zodanig. Kalk zorgt voor het neutraliseren van te zure grond, en verder verdringen calcium ionen die uit de kalk vrijkomen andere plantevoedingsstoffen die aan het adsorptiecomplex (klei-humusdeeltjes) gebonden zitten. De plantevoedingsstoffen komen dan massaal vrij, wat een weelderige plantengroei tot gevolg heeft. Het effect van een te zware bekalking is een uitbundige groei de eerste jaren, en daarna een slechte tot zeer slechte. Vroeger was de goedkoopste

kalk mergel. Vandaar dat dit proces uitmergelen heet. Uitmergeling heeft zich al bij verschillende Lemaire-Boucher-telers in Frankrijk voorgedaan. Kennelijk is de afvoer van plantevoedingsstoffen uit de grond zo snel gegaan dat aanvulling, door onder andere verwerking van kleimineralen, niet snel genoeg plaatsvond.

Konklusie: kalk geven prima, maar dan eerst nagaan: is de grond wel te zure, en zo ja, hoeveel moet er dan op? Alleen een grondonderzoek (pH-bepaling) kan uitsluitsel geven.

Hoge prijs

Wat is er tegen maerl?

1. De winning. Het materiaal wordt gewonnen van koraalriffen voor de Bretonse kust. We kunnen deze opruiming van koralen als een stuk milieuvervuiling kenmerken.

2. De verkrijgbaarheid. Het materiaal is te verkrijgen bij gespecialiseerde handelaars in 'biologische' produkten, tegen hoge prijzen.

3. Wat betreft de herkomst twijfelen sommige handelaars nogal eens aan elkaars produkt.

Is er een alternatief?

Is de grond te zure dan heeft hij kalk nodig. Kalk is dus een medicijn, en wat voor medicijnen geldt, geldt ook hier: nooit toepassen als er geen ziekte is. Een koolzure magnesiakalk is te koop in elke tuinbouwcoöperatie of boerenbond, en de meeste tuincentra verkopen kleine verpakkingen. De prijs van een dergelijk produkt is maar een fractie van die van maerl.

Vervoer/Energie

Jos van Doorn

Energiegebruik van trein 't laagst

Meer mensen in auto helpt niet

Wanneer we praten over vervoer speelt vrijwel altijd het kosten-aspekt de hoofdrol. Naast de kosten is de gebruikte hoeveelheid energie per voertuig echter minstens zo belangrijk. Vaak horen we alleen maar de problemen van vervoer zoals opstoppen, files, lange wachttijden bij openbaar vervoer, problemen busstreekvervoer, onrendabele trein- en buslijnen, nieuwe wegtracés, geluidsoverlast en veiligheid. In dit verhaal probeert Jos van Doorn het energieverbruik van het vervoer wat nader toe te lichten.

Als we praten over energie dienen we eerst een onderscheid te maken in de gebruiksvorm en waar welke soort energie gebruikt wordt. De soorten energie die het vervoer gebruikt zijn door omrekeningsfactoren wel met elkaar te vergelijken, alleen de plaats waar de energie verbruikt wordt is van veel belang. Daarom het onderscheid van direct energieverbruik (I) en indirect energieverbruik (II).

I. Het directe energieverbruik wordt weer verdeeld in:

a. Het brandstofgebruik van de voertuigen, dus benzine voor de auto, dieselolie voor de bus en elektrische energie voor de trein.

b. De extra energie die nodig is voor de raffinage van de benzine en dieselolie en voor het opwekken van de elektriciteit.

II. Het indirecte energieverbruik wordt verdeeld in de energie-hoeveelheid die

nodig is voor de infrastructuur van het transport (a en b) en de energie die nodig is voor de grondstoffen van die voertuigen en voor de produktie ervan (c).

a. De energie die nodig is voor reparaties, onderhoud van materieel en wegen, onderdelen, gebouwen, organisatiestructuur, enzovoort.

b. De energie die nodig is voor de grondstoffen en de bouw van wegen, kunstwerken, rails, bovenleiding, verlichting, beveiliging, enzovoort.

c. De energie die nodig is voor de produktie van grondstoffen en de produktie-energie die nodig is voor de fabrikage van voertuigen.

Daarnaast zijn er de bijzondere posten van energieverbruik, die eigenlijk in de berekening dienen te worden opgenomen, waarvan geen reële waarden zijn te schatten met de huidige beschikbare cijfers, zoals politie, gebouwen, ziekenhuizen, revalidatie van verkeers-slachtoffers, enzovoort.

Dan is er nog een ander probleem en wel de verdeling van de posten naar de soort voertuigen en de kwestie van ruimtebehoefte en welke waarde daaraan gegeven moet worden.

Autogebruik beperken

In dit verhaal wil ik alleen een indicatie geven en de orde van grootte noemen van energie-hoeveelheden. Daarbij wordt

10⁶ = 1 miljoen

					I - Direkt energiegebruik			II - Indirekt energiegebruik					
	aantal personen per voertuig	aantal km per liter	aantal km tijdens levensduur x 10 ⁶	gewicht per voertuig kg	a J/km x 10 ⁶	b J/km x 10 ⁶	tot. J/rkm x 10 ⁶	a J/km x 10 ⁶	b J/km x 10 ⁶	tot. J/rkm x 10 ⁶	c J/kg x 10 ⁶	tot. J/rkm x 10 ⁶	totaal J/rkm x 10 ⁶
auto	2	1 : 11,5	0,12	900	2,9	0,73	1,82	2,18	1,1	1,64	64	0,24	3,7
bus	14	1 : 3,5	0,8	9 000	11,4	2,28	0,98	7,15	0,01	0,54	51	0,04	1,56
trein	24	—	4	45 000	0,4	1,43	0,08	19,48	0,55	0,84	58	0,03	0,95

alleen naar het verschil gekeken tussen de meest bekende voertuigen de auto, de bus en de trein.

Het is nogal wat cijfermateriaal voor de rekenaars onder ons. De cijfers zijn indicaties en zeker geen absolute waarden. Het beeld dat uit de cijfers naar voren komt geeft wel duidelijk weer dat als we aan energie-besparing denken we in ieder geval het autogebruik moeten gaan beperken. Naast dit energie-overzicht zou het erg interessant zijn een kosten-overzicht te krijgen van de verschillende vervoerssystemen. Deze gegevens zijn ons niet bekend. Waarschijnlijk is dat iets voor economen om uit te zoeken.

In Tabel I is een overzicht gegeven van de uitgangspunten, die aan de becijfering ten grondslag liggen. Zo is er voor de auto uitgegaan van een gemiddeld benzinegebruik van 1 : 11,5, een gewicht van negenhonderd kilo gemiddeld en een totaal aantal verreden kilometers tijdens zijn leven van 120.000, met gemiddeld twee personen per auto. Voor de bus en de trein zijn vergelijkbare uitgangspunten geformuleerd.

In kolom Ia van dezelfde tabel wordt aangegeven de hoeveelheid energie die nodig is om het voertuig per kilometer voort te bewegen. In kolom Ib wordt aangegeven de hoeveelheid die nodig is voor de raffinage van de brandstof of voor het opwekken van de elektriciteit. In de kolom totaal is de bezettingsgraad van de voertuigen in rekening gebracht en geeft de hoeveelheid energie per reiziger-kilometer weer, deze is voor respectievelijk de auto, bus en trein 1,82 - 0,98 - 0,08 x 10⁶ J/rkm (10⁶ = 1 miljoen), de verhouding is dus 22,5 : 12 : 1. Voor de groep II, de indirecte energie-hoeveelheden is de verdeling gemaakt in kolom IIa en IIb, dus de infrastructuur van de transportmiddelen, deze waarden zijn totaal respectievelijk 1,64 - 0,54 - 0,84 x 10⁶ J/rkm, de verhouding is dan 3 : 1 : 1,5.

Voor de produktie van de vervoermiddelen is in kolom c de energiewaarde bepaald in Joule per kilogram. Deze dient beschouwd te worden ten opzichte van het gewicht, de afgelegde kilometers en de bezettingsgraad van het voertuig. De waarden zijn dan de volgende 0,24 - 0,04 - 0,03 x 10⁴ J/rkm of wel de verhouding 8 : 1,3 : 1.

In het totaal overzicht kunnen we nu de energie-hoeveelheden per reiziger-kilometer per voertuig optellen om tot een totaalbeeld te komen. Voor de auto, bus en trein gelden respectievelijk de vol-

gende energie-hoeveelheden: 3,7 - 1,56 - 0,95 x 10⁶ J/rkm, dit wordt dan de verhouding 3,9 : 1,6 : 1, of afgerond 4 : 1,5 : 1.

Wat nu het meest opvalt is dat het brandstofgebruik opmerkelijk verschilt van de auto en de bus met dat van de trein. Ook dat de infrastructuur-verhoudingen maar weinig verschillen, echter wel in het voordeel van de bus. Bij de benodigde produktie-energie ligt de verhouding duidelijk ten nadele van de auto, maar de hoeveelheid op zich is in verhouding niet groot.

Een ander vergelijk kunnen we trekken tussen het brandstofgebruik, de infrastructuur en de produktie-energie. Voor de auto geldt dan de verhouding 7,5 : 6,8 : 1, voor de bus 24,5 : 13,5 : 1 en de trein 2,6 : 28 : 1. Hierbij valt op dat de infrastructuur van de trein erg veel energie vergt. Bij de bus valt op dat de hoeveelheid brandstof aanzienlijk is.

• De auto blijkt vier maal zoveel energie te gebruiken dan de trein, alles meegerekend.

Meer in trein en bus

Deze beide opmerkelijke waarden voor de trein en de bus zijn grotendeels ontstaan door de lage bezettingsgraad. Als we deze waarden verdubbelen en gelijk stellen met die van de auto, dus op vijftig procent, dan zien we het volgende. De verhouding wordt voor de auto, bus en trein respectievelijk afgerond 8 : 1,5 : 1. Bij andere becijferingen, waarvan uitgegaan wordt dat de bezettingsgraad van de auto toeneemt en dat er drie personen gemiddeld per auto zullen rijden, wordt de verhouding respectievelijk 2,5 : 1,5 : 1. Hieruit blijkt dat een rationele energie-besparing niet gevonden wordt door het aantal reizigers per auto op te voeren, maar gezocht moet worden naar een betere bezettingsgraad van de trein en de bus.

Te voet, per fiets, bus en trein op vakantie, mét kinderen

We hadden de auto weggedaan en merkten dat onze kennissen hier erg agressief op reageerden. De kennissen die auto reden wel te verstaan. We lieten ons door hen verleiden tot diskussies waarin het milieu, de oliecrisis, het zich uitbreidende wegennet en meer van dat soort zaken aan de orde kwamen.

De beslissing was niet zo maar genomen. We hadden zelf alle argumenten voor en tegen de revue laten passeren. Het onderwerp vakantie hoorde daar ook toe. We kenden een aantal alternatieven uit eigen ervaring, uit de tijd dat we nog geen auto hadden. Liftvakanties door heel Europa, en vakanties met de trein of de boot.

Kamperen zonder auto

De laatste jaren waren we enthousiast geworden voor kamperen. We propten de besteleend dan vol met kinderen, tenten en potten en pannen en zagen wel waar we terechtkwamen.

Door alle gesprekken ontstond het plan om zonder auto, gewoon met het openbaar vervoer te gaan kamperen in Denemarken.

We gingen op pad met drie volwassenen en drie kinderen (twee van vier jaar en een van twaalf jaar oud).

De bagage, waaronder alleen al drie kleine tenten, moesten we zo inpakken dat het te dragen was zodat we ons lopend zouden kunnen verplaatsen.

In een oude legerplunjezak werden alle tenten, slaapzakken en luchtbedden gestopt. Onder deze plunjezak werden twee wielotjes van een oud wandelagentje gekonstrueerd, zodat het hele zaakje voortgetrokken kon worden. Daarnaast hadden we twee grote koffers en een hele serie grote en kleine tassen. De kinderen moesten ook wat spierkracht ter beschikking stellen. De reis begon met het bestellen van een hele grote taxi, waar we met een beetje moeite (kinderen op schoot) en de bagageruimte mudvol, net in pasten. De taxi bracht ons naar de trein.

Landverhuizers

In Kopenhagen namen we weer een taxi. De eerste dagen zouden we bij kennissen logeren, en we konden daar rustig een plekje uitzoeken dat met openbaar vervoer te bereiken was. We vonden een prachtige camping in het bos aan de zee. Het kon niet mooier. We moesten dan eerst een stuk met een treintje, en daarna met een bus. De camping lag plusminus vijf kilometer van een dorpje af, verder ging de bus niet. We zouden dat stuk moeten lopen en hadden daar een aantal uren voor uitgetrokken.

Dit stuk lopen, heen en terug is achteraf het allerleukste stuk van de vakantie geweest, waar we dierbare herinneringen aan hebben. We voelden ons een soort landverhuizers of ontdekkingsreizigers die met hun hele boeltje op weg waren. Het was prachtig weer, we zongen gekke liedjes en als we stopten om uit te rusten gingen we lekker in het gras liggen. We dronken wat of maakten brood klaar. Het lukte allemaal prima. Boodschappen doen in het dorp deden we om beurten lopend en soms leenden we een fiets van een andere kampeerder.

We zijn op dezelfde plek blijven staan, omdat het een paradijsje was, prachtige natuur, privé strandjes waar je naakt kon zwemmen en zonnen. De terugweg verliep net zo voorspoedig als de heenreis, en we waren zeer voldaan dat het ons gelukt was om zonder auto, met kleine kinderen te kamperen.

Loopvakantie met kinderen

Een vakantie die erg geschikt is voor jonge kinderen is een loopvakantie. Een vriend van mij heeft drie jaar achter elkaar zo'n vakantie gehouden en de laatste keer heb ik een week meegelopen. Als vervoermiddel voor de bagage werd een bolderwagen gebruikt op luchtbanden. In deze wagen werd alle bagage zodanig opgestapeld, dat voorop nog twee kinderen konden zitten en een stukje meerijden als ze erg moe waren. Dit werd alleen bij grote uitzondering toegestaan.

Achter aan de kar hing een volle waterzak met een kroesje waar onderweg gebruik van gemaakt kon worden. Het eerste jaar ging Rob met een groepje van zeven kinderen (van vier tot zeven jaar) die elkaar kenden van de crèche. De kinderen moesten zelf hun kleren dragen, en hadden elk een klein rugzakje. Binnen een uur na het vertrek hingen alle rugzakjes al op de een of andere

• Eerste doel: station Den Haag, daarna: Zweden.

manier aan de kar! Eerst werden alle kinderen opgehaald van huis en ging het van Den Haag richting Wassenaar. Kleine kinderen zijn erg beweeglijk en beschikken over veel energie. Soms leggen ze drie keer de afstand af, door vooruit te lopen, terug te rennen en weer opnieuw mee te lopen. Steeds is er een kind dat iets ziet dat het vermelden waard is; een steen, een dode vogel, een slakje, een munt of een plantje.

Snel weer thuis

Er is ook veel belangstelling voor koeien, paarden, schapen en ander gedierte. Zo'n groepje trekt overigens zelf ook veel bekijks. Dat je lopend op je eigen benen ergens naar toe kunt op vakantie, dat gaat bij velen het verstand te boven. Een oud boertje dacht dat we op weg naar India waren; dat had hij op de t.v. gezien. De eerste reis werd maar een kleine afstand afgelegd omdat het weer erg slecht was en de tenten te nat om in te pakken. De tweede reis hebben de kinderen van Den Haag, over Katwijk, de Kaag en Aalsmeer naar Amsterdam gelopen en reden ze terug met de trein. Geen van hen snapte hoe het mogelijk is dat je in drie kwartier per trein een afstand kunt afleggen waar je lopend ruim een week over hebt gedaan.

Informatief reisje

Het derde jaar ging de groep van Den Haag, door het Botlekgebied naar Zeeland (een informatief reisje voor onderwerpen als milieuverontreiniging en stank van fabrieken). Een ideale vakantie voor kinderen die snel wagenziek worden of niet stil kunnen zitten. Je ziet onderweg allerlei onverwachte dingen. Bijvoorbeeld schaaresscheren, kamperen op het strand, een pontje waar je overheen moet. De kinderen trokken de kar ook zelf of hielpen mee.

Wat steevast opging was dat de vermoeidheid van het lopen direkt verdwenen was zodra een overnachtingsplek gevonden was. Terwijl ze vlak daarvoor geen stap konden verzetten. Het is met zo'n vakantie erg belangrijk om over stafkaarten te beschikken, die je o.a. kunt kopen bij de Topografische dienst te Delft. Hier staan alle kleine weggetjes op.

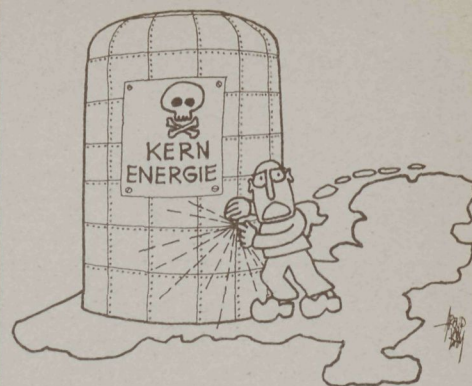
Regenkleding en een zeil dat over de hele wagen heen kan is geen overbodige luxe. Je hoeft niet bezorgd te zijn voor een overnachtingsplek, want je krijgt altijd een plaatsje ook al staan er overal borden op de camping dat het vol is.

Met de fiets naar het buitenland

De derde en meest recente ervaring met een vakantie zonder auto is een fietsvakantie in Zweden. Vanuit Den Haag fietsen we met z'n zessen (twee volwassenen en vier kinderen van 16, 10, 7 en 7 jaar oud) naar het station. Vandaar met de trein naar Amsterdam. Het was erg spannend om alle fietsen op tijd in de trein te krijgen, want zo'n trein stopt maar heel even. In Amsterdam moesten we een eindje fietsen naar de boot. Voor fietsen hoeft je niets te betalen in tegenstelling tot auto's! We kenden Zweden helemaal niet. We wisten wel dat het heuvelachtig was, maar dat was zacht uitgedrukt. Er zijn flinke hoge bergen. Gemiddeld fietsten we twintig à dertig kilometer per dag. Meer was niet mogelijk en steeds een dag rust er tussen. We hadden gewone fietsen en onze bagage was ook niet bepaald lichtgewicht! Als je vaker op deze manier op vakantie gaat dan is de aanschaf van een lichtgewicht uitrusting en fietsen met versnelling natuurlijk erg aan te raden.

Doorzettingsvermogen

Voor al voor de kinderen was het fietsen tegen de bergen op een hele opgave. Je krijgt er wel doorzettingsvermogen van! De oudste kinderen konden in het begin slecht meekomen maar we duwden hen niet. Na een week reden ze altijd vooruit naar een afgesproken plek en noemden ons 'de slakken'. Ieder van ons bleek een ander moment te hebben van afknappen, van werkelijk niet meer kunnen; een soort dood punt. Bij de een was het al na een half uur, maar verder had je de hele dag geen last. Bij de ander kwam het een kwartier voor het eindpunt, maar dan wel zo dat het erg veel geduld en overredingskracht vergde om verder te gaan. Het was een heel goede ervaring met maar één leuke band wat onbegrijpelijk is (drie weken met zes fietsen). Overigens is Zweden niet het meest ideale fietsland, de afstanden zijn te groot. In de dorpjes vind je zelden een restaurant of café. Daarvoor moet je naar een stad. Ook vonden we de bevolking niet zo gastvrij, en de mensen wonen erg afgelegen en teruggetrokken in hun huizen. We zijn wel van plan nog eens te gaan fietsen en kamperen, bijvoorbeeld in Zuid-Engeland of Nederland!

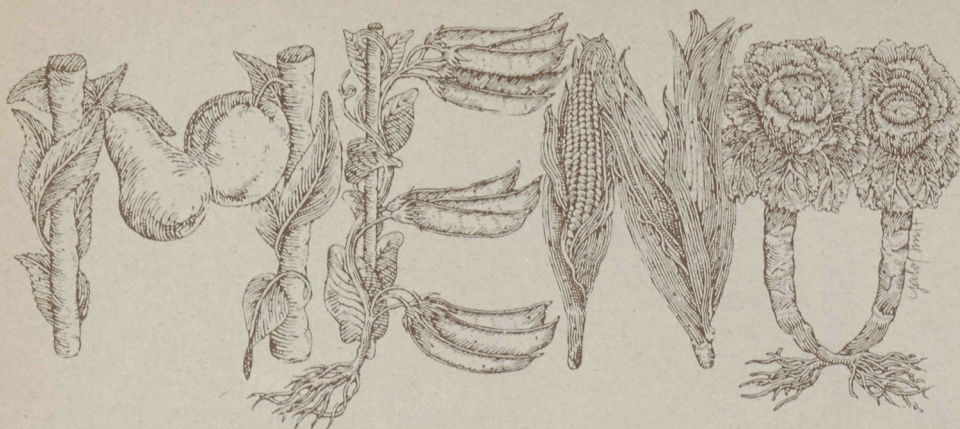
Brief aan minister

De Kleine Aarde heeft naar aanleiding van de ramp met de kerncentrale in Pennsylvania (USA) een brief gestuurd naar minister Van Aardenne van Economische Zaken. DKA hoopt dat de minister zich nu zal realiseren dat de zo vaak geciteerde rapporten en beweringen over de geringe gevaren van kernenergie niet betrouwbaar zijn. DKA vindt het hoog tijd worden dat deze problematiek aan de orde komt in de beloofde 'brede' maatschappelijke discussie. DKA is er van overtuigd dat we kunnen kiezen voor een wereld zonder kernenergie. Er zijn genoeg alternatieven. Alleen er moeten stappen gezet worden in een andere richting, waar blijkbaar durf voor nodig is. DKA heeft in haar brief aan de minister drie concrete wensen voorgelegd.

1. Onmiddellijke stopzetting van alle procedures voor uitbreiding van bestaande en de bouw van nieuwe kerncentrales. Sluiting van de bestaande centrales in Nederland en bepleiting van een zelfde beleid internationaal.
2. De verzekering dat milieugroepen en organisaties de gelegenheid krijgen hun ideeën over energie en energiebesparing kenbaar te maken en dat hen dat financieel wordt mogelijk gemaakt.
3. Absolute voorrang voor voorlichting over verspilling en besparingsmogelijkheden en stimulering van gebruik van en onderzoek naar alternatieve energie.

Erkenning

In Nijmegen heeft een groep patiënten van alternatieve artsen een werkgroep gevormd, met als doel erkenning van homeopatie en akupunctuur. De groep probeert tevens deze geneeswijzen in het ziekenfonds te krijgen. De werkgroep vraagt mensen die ervaringen hebben met deze geneeswijzen, mee te doen aan een enquête. De uitslag van de enquête (onder toezicht van artsen) zal de groep aanbieden aan de staatssecretaris van Volksgezondheid, de Ziekenfondsraad en de commissie Muntendam. De werkgroep hoopt op deze manier een representatief beeld te krijgen van de resultaten en de niet vergoede kosten van bedoelde geneeswijzen. U kunt een enquêteformulier aanvragen bij de Werkgroep 'Erkenning Homeopatie en Akupunctuur', Tolhuis 52-44, 6537 SR Nijmegen. Tel. 080-581894 en 080-221158.

De piknikmand volwaardig

Granendrank, flensjestaart en kruidenthee-mengsels

Onderweg is de verleiding van troep en snoep wellicht het grootst. Vanuit snackbars, eet-boetieks en hap-o-theeks grijzen vet en suiker je tegemoet. De sterke weerstaat die drang en eet een appel. Maar soms wil je wel eens iets anders. En ook nog een beetje gezond graag. Daarom deze keer een volwaardig menu voor onderweg. Gooi de piknikmand maar vol.

Als we voor onderweg een volledig en volwaardig voedselpakket willen samenstellen dan begint het rijtje met groente.

Groente

Hiervoor komen in aanmerking stukjes wortel, komkommer, bloemkool, witte kool, rode kool, radijs, stukjes koolrabi, bleekselderij en paprika. Ook blaadjes sla, andijvie en waterkers kunnen eventueel op een boterham heel goed meegenomen worden.

Verse fruitsoorten

Onderweg is vers fruit niet te versmaden. Vooral de hardere soorten zoals appels en peren. En verder de zachtere, maar ook frisse en dorstlessende vruchten (voorzichtig met het vervoer) zoals: aardbeien, kruisbessen, pruimen, perziken, rode bessen en meloen.

Brood

Het feestbrood uit het winternummer, gevuld met gedroogde vruchten, kruiden en noten is eventueel met wat boter een lekkere maar meteen ook voedzame hap. En past dus erg goed in het pakket. In veel winkels is het ook reeds te koop.

Flensjestaart

Voor de mensen die wat extra tijd willen steken in het bakken van een taart, het volgende recept voor vier personen. U heeft nodig:
halve liter melk
150 gram tarwemeel of 100 gram tarwe-

meel en 50 gram boekweit-, haver-, maïs- of gerstemeel
2 eieren
snuffje zout

Als vulling kunt u kiezen tussen
– een vruchtenmoes van pruimen, appel, aardbeien, abrikozen, bessen enzovoort. Hierbij de vruchten koken en binden met vlokken of muesli.
– stroop
– een zoet kwarkmengsel van kwark en stukjes vers fruit of voorgeweekte gedroogde vruchten.
– een hartig kwarkmengsel van kwark vermengd met verse kruiden (lavas, peterselie, selderij, tijm) stukjes ui, prei, wortel, zuring, waterkers.
– een peulvruchtenmengsel van fijnge-maakte peulvruchten wat vocht (water of kooknat) en kruiden en stukjes groente. Eventueel nog wat notenpasta.
Het beslag. Hiervoor klop je de eieren los. Voeg het meel en wat zout toe. On-

der voortdurend roeren ook de melk, zodat er een dun beslag ontstaat. Doe een scheutje olie in een middelgrote koekepan en bedek de bodem met het beslag (ongeveer een halve centimeter dik). Keer het flensje pas om als de bovenkant droog is. Dit gaat goed met behulp van een deksel. Hierbij schuif je het flensje op de deksel en daarna keer je hem terug in de koekepan. Ook deze kant bak je licht bruin. Leg het flensje op een bord en besmeer het met een vullsel. Dan weer een flensje – vulling – flensje totdat, nou ja, het beslag op is.

Dranken

Behalve de bekende vruchtensappen zou je ook een granendrank kunnen maken, bijvoorbeeld gerstedrank.

50 gram gerstekorrels
2 liter water
evt. sap van 1 citroen
1 eetlepel honing
1 eetlepel appelsap

Was en kook de gerst. Zeef de korrels eraf en voeg de overige ingrediënten toe.

Haverdrink met notenmoes
50 gram havervlokken
1 eetlepel honing
2 eetlepels hazelnotenmoes
1 liter water

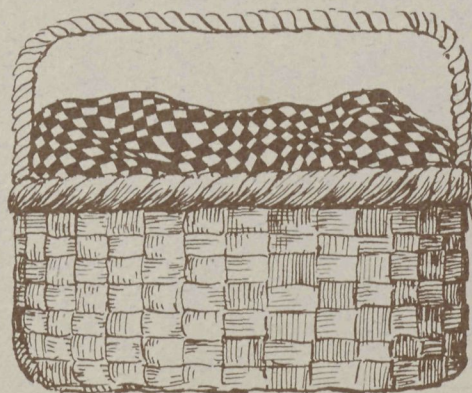
Kook de vlokken in 1 liter water, ongeveer tien minuten. Zeef het en vermeng het vocht met de honing en de notenmoes.

Ook allerlei kruiden-theesoorten komen in aanmerking.

Het mengen is een kunst. De hoeveelheid die je gebruikt is afhankelijk van het kruid en de smaak. Bij het thee zetten moeten we onthouden dat het water moet koken, de pot voorverwarmd wordt en de thee vijf tot vijftien minuten moet trekken. De theekruiden kunnen zowel vers als gedroogd gebruikt worden. Teveel kamille en sint janskruid gaat bitter smaken. Pepermunt, anijs en venkel hebben een sterk aroma. Lavendel en rozemarijn zijn nogal geurige kruiden, waarvan je dan ook weinig moet gebruiken. Zaden en vruchten (rozebottel, bosbessen, jeneverbessen) moeten enige tijd koken (vijf tot tien minuten) en daarna trekken. Geschikte theemengsels zijn bijvoorbeeld:

– sleutelbloem - lindebloesem - korenbloem - kamille,
– citroenmelisse - sleutelbloem,
– pepermunt - goudsbloem - venkel,
– vlierbloesem - lindebloesem en een beetje lavendel, pepermunt en venkel,
– rozebottel - korenbloem - goudsbloem,
– goudsbloem - pepermunt - anijs,
– dragon - venkel,
– salie - citroenmelisse.

Kruidenthee vermengd met bijvoorbeeld appelsap of kersensap of een ander vruchtensap is ook erg dorstlessend.

Belevenissen van een autovrij gezin

'Per jaar besparen we drieduizend gulden'

Zeven jaar geleden hebben we onze auto afgeschaft. Zorg en ergeris over de verkeersonveiligheid, milieu-overwegingen en de energieproblematiek waren voor ons de belangrijkste motieven. We begonnen met onze auto zo min mogelijk te gebruiken. Het resultaat was dat de auto haast niet meer van het parkeerterreintje voor ons huis weg kwam. Het was toen geen grote stap meer om het ding te verkopen en geen andere auto meer te nemen. We hebben ons besluit nooit betreurd, integendeel.

Het autovrije leven en de daarbij behorende gewoonte om ons op andere manieren te verplaatsen, bevallen ons uitstekend. Ook financieel zijn we goed af. Er wordt vaak gezegd dat het openbaar vervoer zo duur is, maar wij hebben ondervonden dat het heel wat goedkoper is dan autorijden. Op het verschil in kosten kom ik aan het slot van dit artikel nader terug.

De buitenwacht (vrienden, familieleden, kollega's) ziet het afschaffen van de auto vaak als een daad van getuigenis, die verwondering en soms ook irritatie opwekt. Nu heb ik onze werkelijke motieven hierboven al genoemd, maar het is wel waar dat het autobezit zo gewoon is geworden, dat het opgeven ervan nogal op gaat vallen. Je realiseert je dan hoezeer het autosysteem de mensen in de greep heeft. Hoeveel mensen zich wijs hebben laten maken dat je zonder auto niet gelukkig kunt zijn. Dit sterkt ons in onze mening dat we er goed aan hebben gedaan de auto af te schaffen. Daarin zit dan wel een element van protest tegen de volgzzaamheid van het publiek ten opzichte van de advertenties der autofabrikanten en de propaganda van de Stichting Weg.

- **Je kunt onderweg gemakkelijker praten, spelletjes doen, lezen, puzzelen, eten en slapen.**

Taxi voor nood

Onze situatie ten opzichte van het openbaar vervoer is redelijk, maar zeker niet beter dan gemiddeld. Het station Ede-Wageningen ligt op zes en een halve kilometer van ons huis. De busdienst er naar toe is redelijk en de aansluitingen op de treinen kunnen er mee door. Dit zeg ik om aan te geven dat wij niet bijzonder bevoorrecht zijn wat onze mogelijkheden van reizen per openbaar vervoer betreft.

Zijn er genoeg mogelijkheden van vervoer? Zeker wel!

1. Natuurlijk voor alle grotere afstanden de trein.
2. De bus om naar het station te gaan en bij aankomst op het eindstation zo nodig aansluitend openbaar vervoer (bus, tram, metro). De bus wordt ook gebruikt voor enkele directe bestemmingen zoals Arnhem, Ede, Rhenen en Doorn.
3. De fiets voor talloze verplaatsingen over kortere afstand in de stad en naaste omgeving, en ook voor trektochten in de vakantie. Degelijke Hollandse fietsen

voor het meenemen van boodschappen, en enkele lichtgewicht voor plezier-tochtjes en vakanties.

4. De taxi gebruiken we in noodgevallen, maar dat overkomt ons maar een paar maal per jaar.

5. Een huurauto in bijzondere situaties als veel spullen meegesjouwd moeten worden. We laten onze rijbewijzen niet verlopen.

6. Combinatie fiets-trein. Deze mogelijkheid noem ik even apart omdat fiets en openbaar vervoer samen zoveel mogelijkheden bieden. Met de fiets naar halte of station, bij het aankomst-station een fiets huren, je fiets in de trein meenemen (de mogelijkheden hiervoor zijn gelukkig weer wat verruimd), of een goede lichtgewicht vouwfiets bij station of bushalte in een tas stoppen en dan gratis meenemen, bus of trein in. Voor moeilijk bereikbare plaatsen is zo'n vouwfiets een uitkomst. De Engelse Bickerton vouwfiets met zijn gewicht van slechts negen kilo, kleine afmetingen in opgevouwen toestand, en goede rij-eigenschappen voldoet mij al jaren prima. Hij is ook voor vrijbuitig zwerven in het buitenland erg geschikt.

Uit deze opsomming blijkt dat het autovrije gezin veel alternatieven ter beschikking heeft. Mede daarom is afschaffen van de auto voor ons helemaal geen opoffering geweest.

We kamperen veel

We gaan elk jaar op vakantie in het buitenland, naar landen als Frankrijk, Duitsland, Zwitserland, Zweden en Denemarken. Je kunt hiervoor natuurlijk een auto huren, maar dat hebben wij nog nooit gedaan. We kamperen veel, en onze uitrusting is aangepast aan de alternatieve manier van reizen: veel lichtgewicht kampeermateriaal zodat we de spullen gemakkelijk in het openbaar vervoer of op de fiets mee kunnen nemen. We hebben met FTS treinreizen naar Bretagne prettige ervaringen opgedaan. Doelen in andere landen worden zonder problemen bereikt, meestal met de trein. Naar Zweden gingen we met de Tor-Line naar Götterborg en vandaar fietsend naar de plaats van bestemming, dwars door Zuid-Zweden. In de vakantieplaatsen hebben we altijd voldoende mogelijkheden gevonden om de omgeving te verkennen, per lokaal openbaar vervoer, gehuurde fiets, en door gewoon te gaan lopen.

Lezen, slapen, praten

Voordat ik aan de kostenvergelijking toekom, eerst nog enkele andere voordelen van het alternatieve reizen, zoals wij die ervaren.

1. Prettige kanten van het openbaar vervoer, vooral de trein, zijn bijvoorbeeld dat je gemakkelijker samen kunt praten en spelletjes doen dan in de auto. Je kunt lezen, puzzelen, slapen, eten. Kinderen hebben in de trein meer bewegingsvrijheid dan in de auto. Je isoleert je met je gezin niet zo van andere mensen.
2. Voor zakelijk gebruik is de trein zeer geschikt. Voor het bereiken van vergaderplaatsen dicht bij stations is de reistijd

meestal gunstiger dan wanneer je per auto gaat, en van gezoek naar een parkeerplaats heb je geen last. En als de reistijd toch langer is, dan wordt dat weer ruimschoots goedgemaakt doordat je in de trein de stukken voor je bespreking kunt lezen. Iemand die vaak vergaderingen in Utrecht organiseert, zei: 'Ik weet altijd precies wie er met de trein gekomen zijn; dat zijn de mensen die de stukken gelezen hebben en op tijd zijn.'

3. Een voordeel van het openbaar vervoer waar weinig op gewezen wordt is het volgende. Bij wandelingen in natuurgebieden ben je als automobilist altijd gedwongen om in een kringetje rond te lopen of dezelfde weg terug te gaan om weer bij je auto te komen. Het openbaar vervoer geeft meer vrijheid. Je stapt ergens uit een bus of trein om je wandeling te beginnen, maar je bent helemaal niet verplicht om naar dit punt terug te gaan. Je kunt een bepaald gebied, bijvoorbeeld op de Veluwe, helemaal doorsteken en dan bij een heel andere halte of station weer opstappen. De wandelroutes van de spoorwegen gaan voor een deel van dit idee uit, maar ieder kan zelf ook een groot aantal van dit soort routes bedenken.

4. Als je geen auto hebt, hoef je niet iedere keer te gaan zitten rekenen wat nu het voordeligste is in tijd of geld: de auto pakken of laten staan. Automobilisten zijn overigens onverbetterlijk als het om vergelijken gaat. De tijd die ze per auto over het afleggen van een bepaalde afstand doen, wordt altijd te laag opgegeven, en bij het openbaar vervoer wordt er minstens een half uur bovenop gezet.

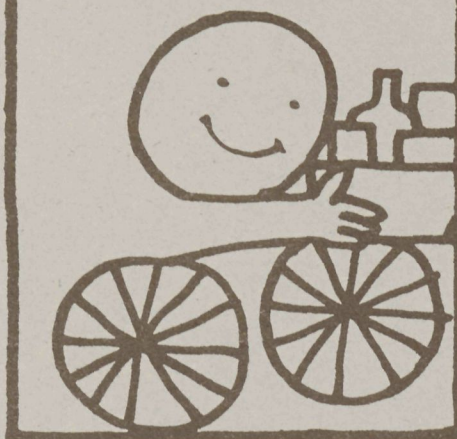
5. De voordelen van het fietsen worden al door zovelen bezongen, dat ik er kort over kan zijn. Wij gebruiken onze fietsen heel veel, dagelijks. De fiets is ideaal voor kortere afstanden, voor vakanties, in aansluiting op het openbaar vervoer. Het fietsen is de beste manier om op gezonde wijze te genieten terwijl je reist.

Kostenvergelijking

Voor een goede kostenvergelijking moeten we natuurlijk gezinnen of personen met vergelijkbare vervoersbehoeften naast elkaar zetten. Wij hebben twee schoolgaande kinderen die nog niet vaak zelfstandig reizen, en wij hebben onze dagelijkse werkzaamheden ter plaatse, en dus is onze totale verplaatsingsbehoefte niet erg groot. Daarom vergelijk ik onze situatie met die van een gezin dat er een niet te dure, maar ook niet te kleine (tweede hands) auto op na houdt, met een gebruik dat wat onder het gemiddelde ligt, bijvoorbeeld 12.000 km per jaar. Voorzichtig geschat zijn de kosten dan f 4500,- per jaar. Natuurlijk zijn er van geval tot geval verschillen. De handige sleutelaar zal met minder toekunnen, maar er zijn ook veel mensen die aanzienlijk meer dan het genoemde bedrag uitgeven. Je kunt zeggen dat de werkelijke kosten van de matige autorijder zullen liggen tussen ongeveer f 3500,- en f 7000,- per jaar.

We gaan er graag af en toe eens een dagje op uit, en er is natuurlijk wat familiebezoek, maar een en ander gebeurt bepaald niet elke zaterdag of zondag. Alles bij elkaar zijn we voor deze reizen met f 500,- per jaar wel klaar. Als we

natuurlijk! boodschappen doe je op de fiets

met het gezin in de trein zitten gebruiken we de gezinskaart van de NS, waardoor we maar voor twee personen hoeven te betalen. Omdat de gezinskaart maar vrij weinig kost, f 50,- per jaar, en ook nog recht geeft op een dag gratis reizen, is de regeling al voordelig bij het maken van slechts een paar reizen per jaar in gezinsverband.

Dan zijn er diverse reizen, bijvoorbeeld voor vergaderingen van verenigingen. Voor zover die reizen niet gedeclareerd kunnen worden kost ons dat ongeveer f 300,- per jaar. Voor de buitenlandse vakantiereizen betalen we ongeveer f 1000,- per jaar aan reiskosten, hoofdzakelijk om met de trein ter plaatse te komen. Totaal dus f 500,- + f 300,- + f 1000,- = f 1800,- per jaar.

Om tot een vergelijking met de kosten van het auto-gezin te komen, nemen we aan dat in dat gezin ook nog wat van het openbaar vervoer gebruik gemaakt wordt, bijvoorbeeld voor f 300,- per jaar. Dan zijn hun kosten totaal: f 4500,- + f 300,- = f 4800,-. Het verschil met onze reiskosten is dus: f 3000,- per jaar. In de zeven jaar dat we geen auto meer hebben, bespaarden we dus ongeveer f 20.000,-!

Fietskosten heb ik niet in de vergelijking betrokken omdat in de meeste gezinnen met auto (gelukkig) ook fietsen aanwezig zijn en gebruikt worden. Onze gemiddelde kosten voor taxigebied en huurauto liggen ook zo laag, dat die nauwelijks een rol spelen bij de vergelijking.

Veel reizen

Wanneer we naar gezinnen met een grotere vervoersbehoefte gaan kijken, kunnen we voor de kosten van het openbaar vervoer het beste uitgaan van de openbaar vervoer-jaarkaart, omdat die de maximale kosten die het gezin per jaar aan het openbaar vervoer kan hebben, aangeeft. De kaart kost f 2820,- per jaar voor een gezin van vier personen, en daarmee kan dan, ook door de gezinsleden individueel, onbepaald een jaar lang van alle openbaar vervoer in Nederland gebruik gemaakt worden. Als dit gezin nog eens een kleine f 1200,- uitgeeft

voor gebruik van openbaar vervoer op een jaarlijkse buitenlandse vakantie, zijn de totale kosten f 4000,- per jaar. Vergeleken met de vervoerskosten van het auto-gezin met een grote vervoersbehoefte zijn die kosten wederom laag te noemen. In dit laatste gezin zal wellicht een tweede auto aanwezig zijn, waarmee de kosten heel ver boven f 4000,- per jaar zullen uitkomen, of er zal naast het autogebruik vrij veel met het openbaar vervoer worden gereisd. Dan liggen de kosten al gauw op minstens f 8000,- per jaar (de kosten van een veel gebruikte auto plus aanvullend openbaar vervoer). In een dergelijk gezin zal trouwens in veel gevallen de aanschaf van een openbaar vervoerkaart (naast de auto), ook een voordelige oplossing zijn.

Selektief gebruik

Tot slot nog het volgende. Dit verhaal is bedoeld om een indruk te geven van hoe wij autovrij (en blij) door het leven gaan, en om een kostenvergelijking te geven, zowel voor ons geval met een vrij bescheiden verplaatsingsbehoefte, als voor gevallen waarin er, in het gezin, aanzienlijk meer wordt gereisd. Selektief autorijden is wel het minste wat je van milieubewuste mensen mag verwachten. Selektief autogebruik betekent dat je je afvraagt of het echt wel nodig is om steeds de auto te gebruiken; of het niet beter, even goed of redelijkerwijs ook met openbaar vervoer, fiets of lopende kan. Misschien brengt dit verhaal sommige mensen op het idee om het eens helemaal zonder auto te gaan doen.

Er zijn natuurlijk mensen die veel verder van het openbaar vervoer vandaan zitten of zijn gaan zitten. Of die om gezondheidsredenen niet makkelijk kunnen fietsen of met de bus mee kunnen. Laten zij zich bepalen tot selektief autogebruik. Als alleen dat streven al algemeen zou worden, zou het reeds heel wat stiller worden op de Nederlandse wegen. . .

Molen op wadden

Bij de Waddenvereniging wordt gedacht aan de bouw van een grote molen op een der eilanden. Men denkt gebruik te maken van een Deens molenontwerp. De molen heeft een capaciteit van 22 kilowatt en kan stroom terugleveren aan het elektriciteitsnet. De molen zal in Nederland gebouwd moeten worden. Men hoopt er tegelijk enkele meer te kunnen maken om de kosten te drukken. De kosten bedragen ongeveer veertig à vijftig duizend gulden. De investering kan in zeven jaar eruit komen doordat de wadden goed winstgevend zijn. In Bostel zou het ongeveer twintig à dertig jaar gaan duren.

Voedingsvezels

Voedingsvezels in groenten en fruit verlagen het cholesterolgehalte van het bloed enigszins. Dit blijkt uit een onderzoek van de Wageningse voedingsdeskundige ir. Strasse-Wolthuis. Het onderzoek werd gehouden bij een aantal gezonde proefpersonen, bij wie het cholesterolgehalte vrij laag was. Het verlagende effect van de vezels is waarschijnlijk sterker bij oudere mensen.

De grote gebreken aan 'moderne' huizen

Wat je er zelf aan kunt verbeteren

Nederland staat vol met na-oorlogse huizen. In een razend tempo gebouwd om de geboortegolf en de behoefte om meer uit elkaar te wonen bij te kunnen houden. Het is nauwelijks gelukt. Ondanks de pogingen het bouwen steeds efficiënter te maken. Er werd bespaard op arbeidsloon en materialen. Geen wonder dat de kwaliteit van de woningen niet altijd zo goed is. En als je ze gaat bekijken vanuit de noodzaak zuiniger om te gaan met energie en grondstoffen dan kom je tot de konklusie dat daar helemaal niet naar gekeken is.

Vorig jaar verhuisde ik met vier gezinsleden naar Boxtel. We woonden daarvoor in een huis, dat in 1903 was gebouwd. Na jaren klussen was het 'n zeer leefbaar huis geworden. Alleen de landweg die er vroeger langs liep was intussen uitgroeit tot een dorpsnelweg. In Boxtel bleek helaas geen vooroorlogs huis te koop te zijn, waardoor we in zo'n modern huis terecht kwamen. Natuurlijk merkten we een aantal voordelen, maar sterker voelden we de gebreken die deze huizen hebben. Voor die gebreken zijn een aantal oplossingen te vinden. Enkele daarvan heb ik intussen kunnen toepassen. In het kort wil ik de punten hier doorlopen en de mogelijke verbeteringen erbij noemen.

Slechte isolatie

De laatste jaren wordt iets meer aan isolatie gedaan bij de nieuwbouw, maar het kan veel beter. De architecten en aannemers blijven proberen de bouw zo goedkoop mogelijk te houden. Isolatie wordt afgedwongen door gemeentelijke voorschriften. En die zijn zeker niet streng te noemen. Van de meeste bestaande huizen is dus de isolatie zonder meer slecht. Je kunt de muren laten volspuiten, het dak gaan isoleren en dubbel glas maken of laten maken. De grote ruiten liet ik doen door een bedrijf. De oude ruiten hebben ze voor me op maat gesneden om zelf de kleinere ruiten van dubbel glas te kunnen voorzien door middel van latten en speciaal rubber tochtstrip. Zodoende ging het oude glas niet verloren. De leidingen van de CV isoleren bleek een koud kunstje. Met het dak ben ik er nog niet uit. Zoals bij zovele huizen is het dak afgewerkt met spaanplaten met aan de buitenkant een dampwerende laag. Voorzover ik de literatuur heb doorgenomen, is het niet eenvoudig het dan goed te isoleren zonder rotting te krijgen. Ik zou de pannen eraf moeten halen en aan de buitenkant isolatie moeten aanbrengen. De Isolatiebrochure van De Kleine Aarde geeft in alle andere gevallen een goede leidraad voor het maken van isolatieplannen.

De achterdeur

Moderne huizen hebben vaak een achterdeur, die in de keuken uitkomt. Bij oudere huizen komt hij vaker in de hal uit of in de gang. Die deur wordt veelal vaker gebruikt dan de voordeur. Zeker als er kinderen in het huis wonen. Telkens als die deur opengaat stroomt er warmte naar buiten. Dat effect is des te sterker bij een open keuken. Als oplossing hiervoor zou je binnen of buiten een halletje of tochtsluis kunnen maken. Vroeger had je dan ook wel eens een zogenaamd klompenhok. Als oplossing heb ik gekozen voor een aanbouwkas. Het idee zag ik in een nummer van 'Mother Earth News'. Je hebt een tochtsluis en gelijk de mogelijkheid vroeg in het voorjaar te zaaien, en planten te laten overwinteren. Om in

- **De aanbouwkas, tevens tochtsluis en veranda. Door een eenvoudig cirkulatiesysteem kan de kas voor gedeeltelijke huisverwarming zorgen.**

de zomer te grote hitte in de keuken te voorkomen, zijn de ramen aan de zijkan-ten uitneembaar zodat we in de zomerperiode een veranda hebben!

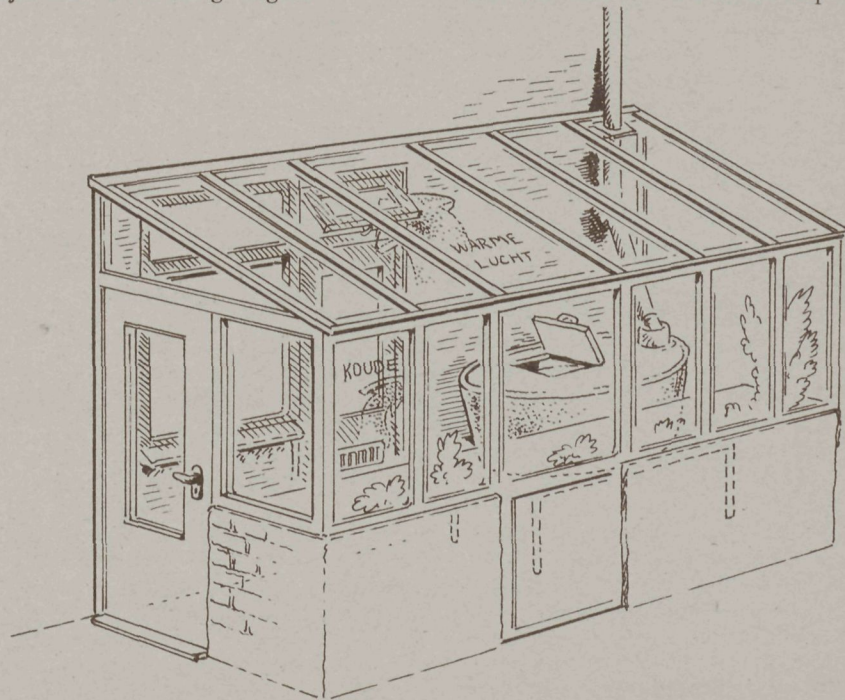
Er is een goed boek uitgekomen in Amerika¹, waarin over de aanbouwkas interessante dingen gezegd worden. Zoals over de beglazing en de materiaalkeuze. Zo blijkt het erg belangrijk met hout te werken en niet met staal of aluminium; je raakt dan via het frame ongeveer evenveel warmte kwijt als via het glas. Een ander zeer belangwekkend aspect van de aanbouwkas is, dat hij veel warmte ontvangt en kan afstaan aan het huis via een eenvoudig cirkulatiesysteem. Ik zal later over de bouw van deze aanbouwkas wat uitgebreider schrijven. Op dit moment wordt er aan gewerkt.

Open keuken

Om energie te besparen kun je ook je open keuken dicht maken. Vroeger waren keukens altijd koele ruimten. Nu is het er even warm als in de kamer. Hoewel enige warmte wel lekker is tijdens het koken en thee zetten, zou het voor het grootste deel van de dag, en zeker 's avonds niet hoeven. Dat zou de houdbaarheid van veel voeding bijvoorbeeld ten goede komen. En de ijskast hoeft dan niet meer zo hard te ronken. Met een eenvoudige 'glaswand' met (vouw)deur kun je de keuken dicht maken. Zo'n wand maakt dan gelijk de keuken tot een soort tochtsluis, waardoor het warmteverlies bij het open gaan van de achterdeur ook minder zal zijn.

Open trap

De rage van de open trappen is waarschijnlijk zo snel opgenomen in de nieuwbouw omdat het eenvoudiger was en goedkoper. Ik vind het ondingen. Ze zijn levensgevaarlijk voor kinderen. Verhalen over ongelukken kent waarschijnlijk iedereen wel. Maar daarnaast is het bekend dat de warmte uit de kamer 'naar boven trekt'. Zonde van de energie natuurlijk als je in principe de slaapkamers koel wilt houden. Je kunt de trap dicht-

timmeren. Tegelijk bereik je er een vrij goede geluidsisolatie mee tussen de woonkamer en de slaapkamers, wat zeker met kinderen geen overbodige luxe is. Wij namen uit ons vorige dorp uit een sloophuis een fraaie, handgemaakte deur mee en die zit nu voor de trap (naar die deur kijk ik nu tien keer liever dan naar de andere, die geplasticiseerd zijn). Onder de trap krijg je ruimte voor een kast. Als je kleine kinderen hebt kun je er een leuk speel(goed)huisje van maken. Een andere oplossing is het maken van een deur boven aan de trap. Het verschil is een aantal kubieke meters die je meer moet verwarmen en het probleem van de veiligheid is niet opgelost. Aan de andere kant scheelt het wat materiaal. Voor mij was het esthetische effect ook een belangrijke overweging; het gaf ons de mogelijkheid doelmatig wat hout in huis toe te passen om de betonnen sfeer weg te drukken.

- **De trap dichtgetimmerd. Belangrijkste effect is dat er een aantal kubieke meters minder verwarmd hoeft te worden en de warmte 'trekt niet meer naar boven'.**

Geen schoorsteen

De grootste blunder in de nieuwbouw vind ik wel dat er vaak geen schoorstenen meer zijn gemaakt. Alleen voor de CV, die op de zolder wordt gezet, is er een pijpje naar buiten. Zo zijn we aan de gas- en elektriciteitscentrales overgeleverd. We komen er nog wel achter hoe belachelijk dat is. Als de stroom uitvalt, om welke reden dan ook, zit je in de kou.

De oplossing is niet zo moeilijk te bedenken, maar blijkt wel kostbaar. Achteraf een 'echte' schoorsteen laten maken kost gauw enkele duizenden guldens. En je hele huis moet ervoor op z'n kop gezet worden. De ellende is ook dat je door dikke betonplaten moet. Ik kan me nog steeds niet voorstellen dat het direct aanbrengen van schoorstenen zoveel extra kost, dat men dat ook maar uit het bestek geschrapt heeft.

Als alternatief voor de 'echte' schoorsteen kun je ook werken met dubbelwandige pijpen, waarbij geen metselwerk noodzakelijk is. Er zijn nu twee typen in de handel², maar ik heb nog geen idee of

die wel aan te raden zijn.

Voor de zekerheid wil ik hier opmerken dat ik geen behoefte heb aan een schoorsteen voor een open haard. Wil een open haard een beetje verantwoord zijn moet je wel erg goede voorzieningen treffen (Zie DKA 25). Ik zou weer, evenals in m'n oude huis, een kacheltje willen hebben voor het stoken van afvalhout. Voor de gezelligheid (die geen extra energie kost want de CV hoeft dan niet te branden) én de zekerheid. Want ik vind het een rot idee afhankelijk te zijn van de centrales. Om nu de centrale verwarming uit het huis te slopen vindt ik weer te ver gaan en materiaalverspilling. Ook met een CV kun je zuinig zijn met energie, al moet je dat wel bewust doen (zie dit nummer).

Gebruik hemelwater

Het regenwater van het dak loopt via keurige pvc-buizen het riool in. Een van de eerste dingen die ik gedaan heb is het op twee plaatsen doorzagen van die buis en het plaatsen van een regenbak. De overloop gaat weer naar het riool. Ik denk erover nog een tweede bak erbij te plaatsen. Het water wordt zowel binnen als buiten voor de planten gebruikt. Om vuil tegen te houden gebruik ik een stuk panty. Voor verdere adviezen voor het gebruik van regenwater zie DKA 25 en De Kleine Aarde in vier seizoenen. Min of meer toevallig staat bij mij de regenwaterbak zo, dat hij in de aanbouwkas komt. Dan blijkt hij tegelijk de functie van warmte-opslag te kunnen gaan vervullen! In de winter zal het water hopelijk niet meer bevriezen. In ieder geval zal de warmte die daarbij vrij komt in de kas komen.

Goed zou zijn als je vanaf de dakgoot een systeem zou kunnen maken naar de stortbak van de wc. Je moet dan een reservoir maken met een overloop. Hetzelfde idee zou je kunnen toepassen voor het douche- en waswater, maar ik heb geen informatie over bijvoorbeeld bruikbare opslagtanks. Als iemand ervaring heeft met dergelijke systemen zou ik, en

ik denk veel lezers van De Kleine Aarde, dat graag willen horen.

Geen kelder

Geen schoorsteen noemde ik de grootste blunder. Maar heel dicht daarbij zit het weglaten van een kelder. Zodra de koelkast betaalbaar werd zagen de architecten hun kans schoon de bouw van het huis weer iets goedkoper te maken. Mede door de open keukens is het bewaren van ons voedsel nu alleen goed mogelijk dankzij een stopcontact. Je kunt natuurlijk het bewaren zo beperkt mogelijk houden door zoveel mogelijk verse producten te kopen en een en ander zelf te kweken. Alsnog een kelder maken blijkt niet eenvoudig. In een oud huis met een houten vloer, waar geen beton onder ligt, kan het wel. Je moet dan een betonnen bak maken, want je zal gauw onder het peil van het grondwater komen. Verder zou je kunnen denken aan een koelkast binnen of buiten, maar dan natuurlijk zonder elektrische koeling. Het zou een goed geïsoleerde ruimte moeten zijn, zo mogelijk deels onder de grond of vloer. De beste plaats daarvoor is de noordkant van het huis. Als iemand ervaring heeft met zo'n koelkast, vernemen we die graag.

Tot zover de grote gebreken en mogelijke verbeteringen. Het is duidelijk dat je bij de bouw van een nieuw huis veel makkelijker én goedkoper bepaalde voorzieningen zou kunnen inpassen. Bij de piramidewoningen van De Kleine Aarde is dat duidelijk gebeurd. Maar intussen is het ook de moeite waard verder te zoeken naar mogelijkheden om het wonen in de bestaande huizen een beetje milieuvriendelijker te maken. De overheid zou een aantal verbeteringen, evenals met isolatie gebeurt, kunnen subsidiëren.

1. The solar greenhouse book. Samengesteld door James C. McCullagh. Uitgave van Rodale Press, Emmaus, PA, USA.

2. Fabrikanten van schoorsteenelementen: Bell-twin en Ringlever (Rotterdam).

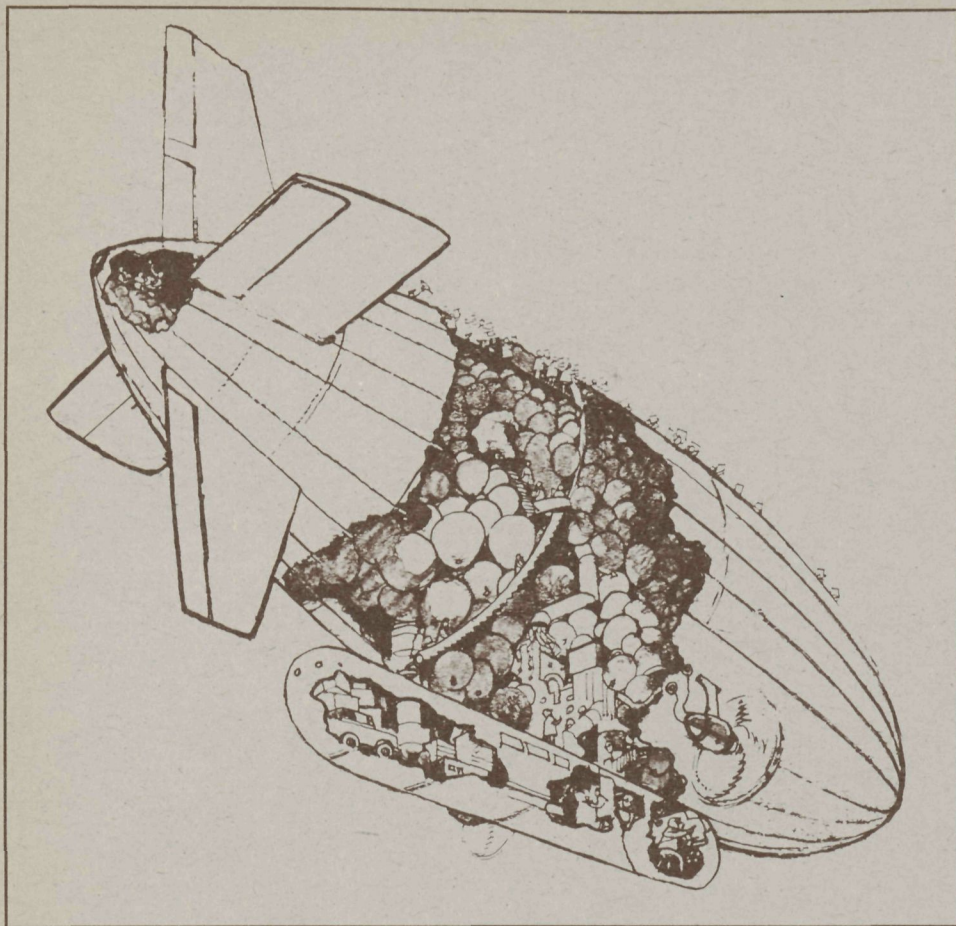
Duurzame energie

De Organisatie voor Duurzame Energie (ODE) wil het gebruik van duurzame energiesystemen bevorderen. Onder duurzame energie wordt verstaan zonne-energie en afgeleide vormen, zoals windenergie, energie uit bio-massa, waterkracht, golfenergie, getijde-energie en aardwarmte. De ODE is begonnen met het idee, algemene informatie over duurzame energie te geven en zelfbouwers met praktische raadgevingen te helpen. U kunt de ODE helpen door actief lid te worden en mensen uit uw omgeving met praktische raadgevingen te steunen of één van de werkgroepen te helpen.

Daarnaast kunt u lid worden en de ODE als vereniging geldelijk steunen. U kunt lid worden door het overmaken van minimaal f 15,- op girorekening 4088288 ten name van ODE te Leusden. Het sekretariaat is gevestigd te Amsterdam en is te bereiken via postbus 801.

Veel minder auto's

Singapore heeft krachtige maatregelen genomen om het autoverkeer en de opstoppingen in de binnenstad terug te dringen. Het effect is dat het autoverkeer maar liefst met 76% is afgenomen. Automobilisten krijgen voortaan tijdens het spitsuur een boete van vier gulden als zij niet drie passagiers meenemen. Nu staan elke ochtend aan de grens van het gebied waarbinnen de regel geldt, auto's met zakkenlieden te wachten om de minder beelde stadgenoten een rit aan te bieden naar het centrum. De stad is er opeens veel leefbaarder op geworden en de mensen hebben interessante kontakten gelegd. Tevens wordt er in de ochtendspits een fikse entree geheven voor iedere auto van f 4,20 per keer of f 98,- per maand. Kleine busjes rijden voor 56 cent naar alle hoeken van het centrum. Alleen auto's met meer dan drie mensen mogen gratis de binnenstad in. Tel Aviv wil dit voorjaar dit drastische recept overnemen.

Zeppelins hebben de toekomst

Steeds meer mensen pakken het vliegtuig, ook voor de korte afstanden. Een milieuvriendelijke ontwikkeling. Zijn er geen andere vervoermogelijkheden, die milieuvriendelijker van aard zijn? Kunnen we niet wat milieubewuster omspringen met het luchtvaartverkeer? Vooral voor vervoer van vracht is de luchtballon niet zo gek als hij er uit ziet.

Er zal een nieuwe bloeiperiode aanbreeken voor de 'lichter-dan-lucht' vliegerij: de zeppelins. Uitvoerige studies hebben namelijk inmiddels aangetoond dat voor het vervoer van zware lasten zeppelins als 'vliegende kranen' goed bruikbaar zijn. Bij het luchtschip is er een logische verhouding tussen gasmassa en vracht: een kubieke meter helium draagt en vervoert een kilogram vracht. Zo rekenen de onderzoekers op een vervoer van vrachten tot vijfhonderd ton.

Deze vorm van luchtvaart is niet nieuw. Tussen 1927 en 1937 voerden zeppelins regelmatig transatlantische vluchten uit. Er kwam een einde aan de zeppelinluchtvaart na de ontplofing van het luchtschip de Hindenburg in 1937, waarbij veel slachtoffers vielen.

De 'verlichte luchtschepen' veroorzaken geen luchtvervuiling en gebruiken maar weinig brandstof. Zo heeft een vliegtuig zeventig procent van de brandstof nodig om in de lucht te blijven en dertig procent om zich voort te bewegen, terwijl in een luchtschip de zeventig procent weg-

valt.

De kosten van de aanschaf van zo'n zeppelin zijn zeer laag vergeleken met de aanschafkosten van de gewone transportvliegtuigen. Een Franse onderneming heeft berekend dat een klein luchtschip van tien tot vijftientig ton draaglast, dat honderddertig meter lang en drieëndertig meter in doorsnee is, bij een seriebouw van vijf exemplaren ongeveer vijftien miljoen gulden zou gaan kosten. Daarbij kan dit luchtschip een snelheid halen van honderd kilometer per uur op een hoogte van vierduizend meter.

Zonnecellen

Daarnaast is het in de nabije toekomst misschien mogelijk het luchtschip met zonnecellen uit te rusten. Het grote oppervlak van een luchtschip is daarvoor uitstekend geschikt. Het schip is dan natuurlijk het best te gebruiken in gebieden met veel zon. Verder is het van belang dat er niet te veel wind en geen hoge bergen voorkomen. Speciaal de woestijngebieden van Noord-Afrika, Arabië en

misschien Australië komen dan in aanmerking. In de vroege ochtend en de late middag zou de snelheid van de zeppelin lager zijn, omdat de zon dan minder intens schijnt. Maar misschien is het mogelijk om de zonne-energie voor de nachtelijke uren op te slaan. De luchtschepen zouden ook gebruikt kunnen worden voor passagiersvervoer. Maar op de internationale beurs te Parijs over 'Economie en technologie van verlichte luchtvaartuigen' bleek daar nog geen 'markt' voor te bestaan. De langere vliegduur zou daarop van invloed zijn.

Beter per trein

Niettemin is het toch de moeite waard een begin te maken met het luchttransport per zeppelin. Ofschoon we natuurlijk allereerst eens moeten bekijken of al dat luchttransport wel nodig is. Ruim vijenzeventig procent van het aantal reizigers op Schiphol heeft zijn herkomst of bestemming binnen Europa (volgens Natuur en Milieu). Hiervan zou een aanzienlijk deel per trein kunnen reizen. Verbetering en uitbreiding van het openbaar railvervoer is daarvoor noodzakelijk. Er hoeft geen sprake te zijn van een onaanvaardbare verlenging van de reistijd. Vooral niet als je kijkt naar het voor- en natransport bij reizen per vliegtuig.

Afval sorteren

Peter Henning heeft als eindexamenproject aan de Akademie voor Industriële Vormgeving te Eindhoven een keukenunit ontwikkeld voor het gescheiden verzamelen van huishoudelijk afval. Hij deed dit in samenwerking met de vakgroep milieukunde van de Universiteit van Amsterdam en werd mede geïnspireerd door de foto op de kaft van DKA 25. Een belangrijke conclusie, die uit een onderzoek naar voren kwam, is dat wil dit systeem succes hebben, het aantal te scheiden afvaldelen 'voorlopig' niet te groot mag zijn. Immers dat zou te veel opbergruimte vereisen. Het afvoersysteem zou moeilijk en duur zijn. Bovendien zouden vele mensen moeite hebben het afval in zoveel soorten te verdelen. In de ontworpen keuken-unit wordt papier en glas apart verzameld. Al het andere afval wordt bij elkaar in een vlaszak gedaan.

De keukenunit bestaat uit drie stapelbare gedeelten. In de bovenste unit kan glas liggen of staan. De middelste is voor papier en de onderste om het overig afval, te verzamelen in de vlaszak. Er is voor een stapelsysteem gekozen omdat dit besparing van ruimte geeft. Het is mogelijk de units buiten te plaatsen en daarom zijn ze van weerbestendig materiaal gemaakt.

Ook zonder unit kan iedereen zijn afval op een gemakkelijke manier scheiden. Je kunt daarvoor bijvoorbeeld een aantal kistjes nemen. Heel gemakkelijk en het kost praktisch niets. Zie daarvoor DKA nr. 25.

Rijk betaalt voorlichting door biodynamische konsulenten

De twee voorlichters van de biodynamische vereniging zijn sinds 1 januari van dit jaar in rijksdienst. De helft van hun salaris komt uit de staatskas, de rest wordt bijgepast door de Vereniging ter bevordering van de biologisch-dynamische landbouwmethode.

Tussen ministerie en biodynamische vereniging is afgesproken dat de twee konsulenten, Ten Siethoff en Schaap, naast typisch biodynamische bedrijven ook andere alternatieve telers gaan begeleiden. Inmiddels is voor deze groep boeren echter een nieuwe afspraak gemaakt met het pas opgerichte Ekologisch Konsulent-schap.

Volgens die afspraak worden boeren die geen prijs stellen op biodynamische adviezen – met name het werken met kosmische invloeden via zaaikalender en preparaten – verwezen naar Van Eijdsen, de ekologisch konsulent.

Richtlijnen

Voor de ekologisch telende boeren moet nog veel werk verzet worden dat door de veel oudere biodynamische vereniging al jaren geleden gedaan is. Zoals het opstellen van richtlijnen voor de ekologische teelt om voor de boer de prijs te verzekeren en voor de klant de kwaliteit.

Wil van Eijdsen: 'Ik hoop dat het konsulentenwerk beperkt blijft. Dat ik al m'n tijd – een halve weektaak – kan besteden aan het maken van een voorstel voor

• Ten Siethoff

richtlijnen voor ekologische teelt. Het pas verschenen, vernieuwde VELT-lastenboek kan daarbij een goede gids zijn.

Daarnaast ben ik al bezig met een lijst van alle niet-biodynamische telers. Om een indruk te krijgen van het huidige aantal en wat ze verbouwen. Om voor de

toekomst produktie en vraag op elkaar af te stemmen.'

Is er geen concurrentie met de biodynamische konsulenten? Wil van Eijdsen: 'Welnee. De biodynamische vereniging doet uitstekend werk. Daarnaast zijn er al jarenlang alternatieve, niet-biodynamische boeren. Die groep breidt zich de laatste jaren snel uit. De tijd lijkt rijp voor meer contact onderling en met de verdeelcentra en de winkels.'

Naast Van Eijdsen is er ook een konsulent aangetrokken voor de ekologische boeren in het buitenland: W. Felderer

• Schaap

van het Bodemkundig Bureau te Deventer. Daarnaast zijn er plannen om als derde konsulent Job Tielrooy, tuinbouwvoorlichter bij De Kleine Aarde, te vragen.

De kosten van dit werk worden bestreden uit 3/4% van de netto-omzet van de acht gezamenlijke verdeelcentra.

Wie de schoen past...

De schoen hoort tot de vervoermiddelen. Van het lichaam wel te verstaan. Als we goede schoenen dragen kunnen we ver komen. We lopen lang niet meer zo vaak als vroeger. We wandelen alleen nog tijdens een vakantie of als we het hondje uitlaten. Onze grootouders kunnen nog verhalen vertellen over de enorme afstanden die zij te voet aflegden. Nu wordt dat slechts geëvenaard door deelnemers aan de vierdaagse. We nemen liever auto, tram of fiets.

Wel zijn er beroepen waarin je per dag heel wat kilometerjes moet lopen. In ziekenhuizen wordt bijvoorbeeld geëxperimenteerd met autopeds in de gangen om het personeel een deel van het geloop te besparen. Ook zijn er beroepen waarbij je veel moet staan, zoals winkelbediende. Goede schoenen zijn dan een voorwaarde.

Martelwerktuigen

Als je echter ziet op wat voor martelwerktuigen sommige mensen en vooral vrouwen zich proberen voort te bewegen dan geloof je je ogen niet. In schoenen met een spits toelopende neus zitten alle tenen samengeperst op een kluitje. De tenen vergroeiën, evenals nagels en er ontstaan

pijnlijke knobbels aan de zijkanten van de voet. Bij naaldhakken en andere hoge hakken is het alsof je de hele dag op de tenen loopt en je moet nog goed kunnen balanceren ook. Naast een vrouw die zo wankel op haar benen staat hoort gewoonweg een sterke vent om haar de no-

dige steun te verlenen (zou dat het misschien zijn?). Het andere uiterste is een schoen met een verlaagde hiel; daar kun je uitsluitend mee achteruit lopen.

Ik heb ooit een foto gezien van een vrouwenvoet waar bijgeschreven stond aan welk schoeisel welk mankement te danken was. Een soort voetgeschiedenis dus. De knobbels achter de hiel waren ontstaan door langdurig schoenen te dragen die te klein waren, de vergroeide tenen door schoenen die te krap waren, de doorgezakte wreef door die enige flatjes, om over de eksterogen en ingegroeide nagels nog maar te zwijgen. Ook ontstaan rugklachten en hoofdpijnen door een verkeerde houding die onder andere veroorzaakt wordt door verkeerde schoenen.

Wie mooi wil gaan, moet pijn doorstaan, werd ons vroeger ingeprent, maar we zijn hier niet in China of Japan. Daar had je uitsluitend kans om aan de man te komen als je heel kleine voetjes had. Bij jonge meisjes werden de voetjes ingebonden, zodat ze niet meer konden groeien. Een pijnlijke affaire! Deze meisjes hadden geen keus. Wij doen het uit vrije verkiezing. De resultaten moeten we later laten behandelen bij de dokter en de pedicure, terwijl we ons dan nog uitsluitend kunnen voortbewegen op 'gezondheids'-schoenen en zachte pantoffels.

Hanneke van Veen

Van eerlijk informeren naar garantie

Vijf reacties op aanval van Dick Hollander

Een gevoelig punt heeft Dick Hollander met zijn artikel geraakt. Hij signaleerde in het vorige nummer bedrog van konsumenten omdat er geen garanties zijn voor de kwaliteit van biologische produkten. Als trieste feiten noemde hij enkele bespoten produkten die in biologische winkels verkocht zijn.

De redactie vroeg kommentaar aan enkele nauw betrokkenen. Het resultaat is vijf reacties en een aktueel overzicht van de stand van zaken in de wereld van biologische telers, tussenhandel en winkeliers.

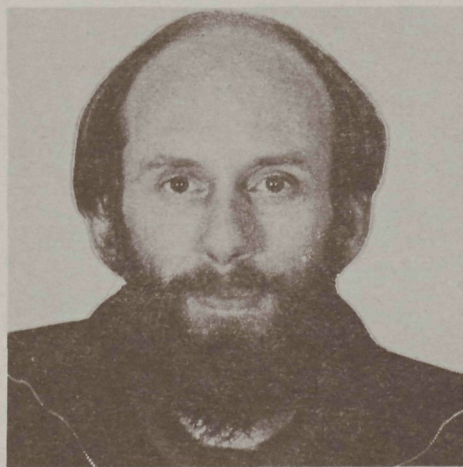
Niemand ontkent dat er problemen zijn met sommige produkten. Eerlijke informatie van de klant is nu de enige oplossing. Voor een eigen kwaliteitsgarantie moet er nog wat werk verzet worden. Het hardst wordt daaraan getrokken door de Stichting Alternatief Warenonderzoek, waarvan Arie van Genderen – een pionier in de alternatieve voedselbeweging – een reactie schreef. Rob Boeringa, bekend als rapporteur van het rapport Alternatieve Landbouwmethoden, belicht de landbouwaspekten. Er is een reactie van winkeliers, namelijk de Samenwerkende Brabantse Biologische Winkels.

Vanuit de biologisch-dynamische vereniging, een organisatie die veel van de gesignaleerde problemen al achter de rug heeft, de visie van mevrouw Schilthuis. Tenslotte blijkt dat bij onze zuiderburen de problemen al niet veel anders liggen, althans volgens Rik Dedapper.

Groot nieuws

Vlak voor het ter perse gaan kwam er groot nieuws uit Parijs. Daar is in april op internationaal niveau overeenstemming bereikt over richtlijnen voor de biologische teelt. De deelnemende organisaties, waaronder de biodynamische, Lemaire-Boucher, Howard-Balfour en de organisch-biologische hebben daarmee een belangrijke stap gezet op weg naar een garantie voor biologische produkten. De richtlijnen zijn gesteld in algemene termen, maar toch gedetailleerd genoeg om de ANOG-landbouw, die veel chemische middelen toestaat, uit te sluiten. Ook de geïntegreerde bestrijding onderscheidt zich nu duidelijk door het gebruik van syntetische bestrijdingsmiddelen, wat de biologische methoden allen afwijzen. Op basis van deze richtlijnen kan iedere landelijke of regionale organisatie meer gedetailleerde richtlijnen voor de eigen teelt opstellen. Kommentaar van W. Felderer, een van de deelnemers aan de gesprekken: 'Ik vind de richtlijnen ideaal.'

In veel heb je gelijk Arie van Genderen

Beste Dick

De 'schok van herkenning' bij het lezen van je artikel was er wel enigszins, zij het op een andere manier dan je waarschijnlijk bedoelde.

Al vele jaren loop ik rond door het alternatieve wereldje met opgeheven vingers en waarschuwend tegen allerlei minder gewenste ontwikkelingen. De belangrijkste zaken in mijn ogen zijn niet zozeer de door jou gesignaleerde 'missers' onder het kopje Trieste Feiten. Wat ik veel belangrijker vind is het feit dat veel van de konsumenten hierover niet goed werden voorgelicht.

Om daarom als winkel de relatie met een verdeelcentrum te verbreken vind ik kortzichtig en dom. Evenals ik het onzin vind dat één winkeltje produkten laat onderzoeken bij TNO, een bijzonder kostbare zaak die ze niet lang vol zal houden.

Dat brengt me dan op de term kleinschaligheid, een term waarvan ik wilde dat hij nooit was uitgevonden. Het is met name De Kleine Aarde geweest die jaren lang de kleinschaligheid propageerde als het hoogste goed op aarde. En dankzij de ruime publiciteit die men met dit begrip

• Dick Hollander

haalde is het een eigen leven gaan leiden. Waarom ik zo op die term tegen ben komt vooral voort uit de absolute betekenis die de mensen hechten aan een deel van het hele woord, met name dan het woordje 'klein'. Plotseling was alles wat klein was goed. En dat is jarenlang zo gebleven. Gelukkig beginnen sommige mensen nu wakker te worden en beseffen dat met 'kleinschaligheid' iets anders bedoeld wordt dan zomaar klein of kneuterig.

Optimale schaal

Kleinschaligheid is een manier van denken en zou wat mij betreft liever nog vandaag dan morgen vervangen moeten worden door de termen 'optimale schaal' of 'gedecentraliseerde werkwijze'. Natuurlijk loop je ook met deze termen het risico van verkeerde interpretatie, maar in ieder geval spreken ze niet zo'n absolute waarde uit als het woordje 'klein' in de kleinschaligheid. Ik vind het daarom kwalijk dat je de biodynamische telers verdacht maakt door te wijzen op het feit dat ze grootschalige produktietechnieken gebruiken. Waartegenover je de tuinders en fruittelers zet die kleinschalig werken. Je suggereert hiermee dat je met je eigen bedrijfje in de goede kleinschalige hoek zit. Toch geef je in het begin van je artikel toe dat een redelijk inkomen er niet inzit. Misschien te kleinschalig bezig? Nee, bedrijven veroordelen op grond van hun areaal vind ik een kwalijke zaak. Van belang is de bedrijfsvoering, en die kan goed of slecht zijn en dat hangt dan meer af van de teler(s) dan van de beelde oppervlakte.

Op verdere verdachtmakingen in het artikel wil ik hier niet ingaan. In veel opzichten heb je gelijk. Alleen de manier waarop je de zaken formuleert staat me tegen.

Bittere noodzaak

Een opmerking die me echter nog wel prikkelt tot een reactie is de tussen haakjes geplaatste kreet ('aan alternatief warenonderzoek heb ik voorlopig geen behoefte'). Niemand heeft daar behoefte aan, ook ik niet al is het m'n baan. Helaas is het echter bittere noodzaak, zoals je zelf al konkludeert, dat er iets gaat gebeuren om de konsument te beschermen tegen mogelijke missers.

Ook de ekologische verdeelcentra hebben dat anderhalf jaar geleden ingezien en daarom geld en mankracht vrijgemaakt om aan deze zaken te werken. Het was wel goed geweest als je je eerst eens wat had verdiept in het werk dat de SAW al heeft uitgevoerd en waar zij verder mee bezig is.

Het systeem van een 'klasse-indeling' is al twee jaar geleden onderzocht en voorlopig als onhaalbaar in de kast gezet (om twee redenen: kosten en gebrek aan gegevens).

Daarom heeft de SAW zich nu een drietal hoofdtaken gesteld:

1) wat meer structuur brengen in de 'alternatieve' voedselproductie, verwerking en distributie (er wordt gedacht aan een vereniging);

2) opstellen van richtlijnen (in samenwerking met andere organisaties) op het gebied van de teelt, verwerking en distributie;

3) ontwikkelen van een kwaliteitsaanduidings- en controlesysteem.

Hiermee staan ons twee dingen voor ogen. Ten eerste hopen we zo iets te kunnen doen voor de 'alternatieve' teler zodat hij niet meer alle problemen waar hij voor komt te staan alleen hoeft op te lossen.

Ten tweede hopen we de konsument een stukje meer zekerheid te kunnen bieden. Binnenkort starten we trouwens met een informatiebulletin waarin we de door de alternatieve verdeelcentra in de handel gebrachte produkten stuk voor stuk zullen bespreken. Geen flauwekul verhalen over hoe 'gezond' de bruine rijst nu wel of niet is, maar wel wie hem teelt en hoe en wat er verder met het produkt gebeurt. Interesse in een abonnement?

Nog een lange weg te gaan

Rob Boeringa

Dat alternatieve landbouw hetzelfde is als landbouw zonder kunstmest en bestrijdingsmiddelen is een fabeltje. Dit fabeltje is in 1974 al ontzenuwd door de Kommissie Onderzoek Biologische Landbouwmethoden in haar interimrapport 'Alternatieve Landbouw'. Dat het fabeltje nu nog bestaat, is dat nou de schuld van de Kommissie – er was veel publiciteit in de dagbladen bij het verschijnen van het interimrapport en, in 1977, het eindrapport – of van de konsument die er kennelijk in wil geloven?

Feiten

Wat vaststaat is het volgende. Landbouw zonder kunstmest en bestrijdingsmiddelen wordt bedreven in de arme derde wereld landen en daar lijden

ze dan ook vaak honger, zeker in de dichter bevolkte streken.

Alternatieve landbouw in Nederland is een landbouw, waarin geprobeerd wordt natuurlijke processen in en boven de grond zoveel mogelijk te ondersteunen, waarin ziekten en plagen zoveel mogelijk worden voorkomen en waar, in vergelijking met de gangbare landbouw, slechts weinig gebruik wordt gemaakt van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Hierbij moet bedacht worden dat van het afval in de keuken en de wc zeer weinig terug gaat naar het land – er is momenteel geen kringloop – en dat op het land en in de stal verliezen aan plantevoedingsstoffen optreden door uitspoeling uit de grond (stikstof, kalium, magnesium, calcium) en vervluchtiging uit de grond en uit de mest (stikstof). Ook in het geval van volledige recirkulatie van het keuken- en wc-vuil heb je dus verliezen en zul je met name op de mineralenarme en uitspoelingsgevoelige zandgronden – 40%(!) van alle landbouwgrond in Nederland – moeten aanvullen met calcium-, magnesium- en kaliumkunstmest (stikstof kan door de vlinderbloemigen uit de lucht worden gehaald). Tenslotte, de door Hollander en andere alternatieve fruittelers en tuinders gebruikte stalmest komt – zoals Hollander zelf aan het slot ook aangeeft – van de buurman die kunstmest strooit en krachtvoer gebruikt, dat geteeld is met kunstmest.

De Kommissie Onderzoek Biologische Landbouwmethoden heeft gekonstateerd dat de alternatieve landbouw vriendelijker is voor het milieu en produkten voortbrengt waarvan de kwaliteit in een aantal opzichten waarschijnlijk beter is. Dit zijn belangrijke pluspunten, waarvoor volgens mij door de konsument best mag worden betaald.

In de provincies Groningen, Drente, Gelderland en Noord-Brabant worden op initiatief van de provinciale overheden studies uitgevoerd over alternatieve landbouw en Zuid-Holland schijnt te volgen.

Opmerkingen

Enkele meer specifieke opmerkingen. De biologisch-dynamische landbouw gebruikt geen kunstmatige groeistimulanten. Wel 'natuurlijke' preparaten, die vanuit een antroposofische visie worden toegepast.

Hollander gebruikt zelf ook een groei-stimulator, de 'natuurlijke' brandnetelgier. Brandnetelgier kan trouwens ook als insectenbestrijdingsmiddel dienst doen (zegt men).

Hollander wil niet spuiten, maar hij doet het toch, ook met chemische middelen, om mikro-ekonomische rampen te voorkomen. Als hij moderne fruitrassen heeft en hij treft een schurftjaar zoals 1972, dan is er trouwens geen sprake meer van mikro- maar van makro-rampen (50-90% minder kilo's). Spuiten met preparaten zoals Bio-S (mengsel van spuitzwavel en kruidenextrakten) helpt dan niets, gebruik van een chemisch middel is de enige oplossing. Aanplant van minder gevoelige rassen is uiteraard een betere oplossing maar dat doe je niet van de ene op de andere dag.

Intrigerend is inderdaad de vraag of je, in het geval dat je grote problemen hebt

met bladluizen, moet spuiten met het breedwerkende 'natuurlijke' pyrethrum of met het selektief werkende chemische middel Pirimor (ik heb geen aanwijzingen dat middelen zoals brandnetel-extrakt werken).

Groot probleem voor de alternatieve landbouw, en de geïntegreerde bestrijding in de gangbare landbouw, is dat er vrijwel geen selektief werkende chemische middelen op de markt zijn. Het ontwikkelen van dergelijke middelen kost minstens vijftig miljoen gulden. Daar staat tegenover dat de markt zo klein is, dat de kosten nooit terugverdiend worden. Konklusie: de industrieën zien het nauwelijks zitten! De overheden, internationaal samenwerkend, wel?

Wie zijn de telers die zo ekologisch verantwoord proberen te werken zonder op de alternatieve markt te opereren? Ik kan er een paar bedenken. Jan Boom te Broek-in-Waterland en Teake Cuperus te Boxum, melkveehouderijen op respectievelijk veen (kleine hoeveelheden stikstofkunstmest) en klei (luchtstikstof bindende klavers). Hier moet echter bedacht worden dat de alternatieve melkveehouderij nauwelijks problemen kent en dat de verkoop van de boerenkaas op het eigen bedrijf net zo aantrekkelijk is als de levering aan verdeelcentra of biologische winkels (de alternatieve markt). Ik ken nog een groenteteler uit Friesland, maar die leverde in 1972 niet alleen aan de veiling maar ook aan Haisma te Bergum (tegenwoordig Pro Natura) en verkocht daarnaast groenten, bloemen en planten op het eigen bedrijf.

Klein bedrijf

Gangbare telers kunnen wel een klein bedrijf hebben, maar dat wil niet zeggen dat ze kleinschalig werken. Wat te denken van een gangbare vollegronds tuinderij van één hektare waarop jaar in jaar uit alleen maar sla geteeld wordt. Vergelijk dit met Hollander's een hektare grote tuin waarop zestig groenten en kruiden, of met de vijf hektare grote biologisch-dynamische tuinderij van mevrouw Schilt-huis te Nieuwe Wetering met rond dertig groentegewassen (exklusief de kruiden). Aan de andere kant, wil je van de gangbare fruitteelt kunnen leven dan heb je toch wel minimaal tien hektare boomgaard nodig. Hollander hoopt het te redden met drie (plus een hektare groenten). Verder kunnen alternatieve telers een groot bedrijf hebben en toch relatief kleinschalig werken. Wiersma te Middenmeer, ongeveer 45 hektare biologisch-dynamische akkerbouw, draait op een zesjarige vruchtwisseling, terwijl gangbare akkerbouwers vaak op een vruchtwisseling van slechts drie jaar draaien. De opzet van Wiersma's bedrijf is dus gevarieerder, minder grootschalig.

Het gebruik van koraalalgenkalk (maerl) is inderdaad niet verantwoord (zie in dit nummer: 'Kontroverse over kalk').

Het alternatief voor patentkali is chloorkali – dan komt er minder zout in de Rijn – maar het probleem is dat verscheidene gewassen gevoelig zijn voor chloor (zoals de belangrijke peulvruchten). Verder stoffen zoals veldspaat, maar door het lage kaliumgehalte moet je grote hoeveelheden uitstrooien en dus ook delven en vervoeren en dat kost veel

energie. En waar wordt gedolven, is dit schadelijk voor het landschap? De suggestie van Hollander is in feite al overgenomen door de Stichting Alternatief Warenonderzoek, waar geprobeerd wordt van allerlei soorten meststoffen informatie over energetische en milieu-aspekten te verzamelen. Overigens gebruikt Hollander de patentkali die in de stalmeest van de gangbaar werkende buurman zit. Bovendien zit hij in Hurwenen waarschijnlijk op een grond met een goede kalivoorraad: rivierklei, zavel? 'Milieuvriendelijke' geïntegreerde bestrijding wordt in de gangbare landbouw alleen maar toegepast in de appel- en pe-reteelt (op zeer beperkte schaal), enkele groenteteelten onder glas (stookteelten!) en suikerbieten.

Het zal nog een hele toer zijn aan te geven waar de grens ligt tussen wel en niet milieuvriendelijke teeltmaatregelen: het is niet voor niets dat de Werkgroep Fruit van de Kommissie Feberwee (van het Ministerie van Landbouw en Visserij) nu al enkele jaren bezig is met het uitwerken van richtlijnen voor de alternatieve teelt van appels en peren. Dit ten behoeve van een onder Rijkstoezicht staand keurmerk voor alternatief geteelde produkten.

Groeperingen die meepraten in voor-noemde Kommissie zijn de biologisch-dynamische organisatie, de Stichting Biorga, de ANOG, De Kleine Aarde en enkele individueel werkende telers. Het is te proberen, maar ik denk niet dat actie van de 'bedrogen konsumenten' de zaak veel zal versnellen.

Het voorgaande mag verduidelijkt hebben dat we HET alternatief voor de gangbare landbouw nog niet gevonden hebben (zoals Hollander ook impliciet konkludeert). Er is nog een lange weg te gaan, waarbij samenwerking tussen telers, konsumenten en onderzoekers van groot belang is. Er kan hier gewezen worden op het langjarig onderzoek op de Drie Organische Stofbedrijven in de N.O.-polder waar onder de nieuwe naam OBS (Ontwikkeling Bedrijfs Systemen) 'geïntegreerde' landbouw en biologisch-dynamische landbouw getoetst en ontwikkeld gaan worden. En op de belangstelling die bij onderzoekers bestaat voor het reilen en zeilen van de bedrijven van Boom en Cuperus, en het bedrijfsmodel van een geïntegreerd kringloopbedrijf dat door Bart Edel van de Vereniging Milieudefensie samen met een Wageningse onderzoeker op papier is gezet.

Geen sprake van bedrog Brabantse winkeliers

Wanneer het, zoals uit de voorlaatste alinea blijkt, Dick Hollander 'slechts' ging om het volgende duidelijk te maken: dat een aantal alternatieve boeren en fruitkwekers minder alternatief of milieuvriendelijk produceert dan de gemiddelde klant denkt, dan is het onbegrijpelijk dat hij in het begin van zijn artikel stelt dat de situatie 'alarmerend' is en dat de klan-

• Interieur en winkeliers van de Appelboom in Eindhoven, een van de Brabantse Biologische winkels.

ten redenen hebben zich 'bedrogen' te voelen.

Wij kunnen ons niet voorstellen dat Dick Hollander het artikel met minder goede bedoelingen geschreven heeft. Het is daarom des te triester dat het stuk vele onduidelijkheden bevat, die op gebrekkige informatie berusten.

Thomasmeel, Dolokal en maerl worden op een hoop geveegd met patentkali, chemische stikstofverbindingen en al die andere stoffen die in de gangbare landbouw kunstmest heten. De eerst genoemde meststoffen zijn in verschillende biologische teeltwijzen geaccepteerde stoffen die uit de natuur afkomstig zijn en niet, zoals de tweede groep, de synthetisch bereide produkten van een chemische fabriek. Doordat Dick Hollander deze twee groepen onder een naam handelt is niet duidelijk wat waar thuis hoort.

Reaktie op de 'trieste feiten' genoemd in het artikel. De bedoelde feiten zijn algemeen gesteld waardoor iedere klant van elke winkel in Nederland zich aangesproken kan voelen. Daarom willen wij als Samenwerkende Brabantse Biologische Winkels (de afnemers van het Boldercentrum in Bostel) reageren op het artikel voor zover dat op ons betrekking heeft.

Punt 1. Voor zover ons bekend is er alleen 'bespoten' fruit geleverd door de schrijver van het artikel (Dick Hollander) zelf. Indien bij hem in '77 en '78 meerdere gevallen bekend zijn geweest had hij dat meteen aan het Boldercentrum en de winkels moeten doorgeven. Overigens, het feit dat het fruit behandeld was (met Dimilin) is indertijd op de aan de kisten bevestigde informatiekaartjes vermeld geweest. Iedere klant was in staat daarvan kennis te nemen en zijn keuze te bepalen.

Punt 2. In één uitzonderlijk geval is er in de voorbije periode brood geleverd dat gedeeltelijk uit niet-biologisch tarwemeel bestond. Door bijzondere omstandigheden (buiten de schuld van telers en winkeliers om) was er een tekort aan biologisch geteelde tarwe. De keuze was of

veel te weinig brood van biologisch meel of voldoende brood van gedeeltelijk biologisch en niet-biologisch meel bakken (in beide gevallen volkoren en volgens hetzelfde recept). De keuze is toen ten gunste van de laatste mogelijkheid uitgevallen, waarbij tijdens de verkoop van het brood aan de klanten mededeling werd gedaan van de afwijkende samenstelling van het brood. Nagenoeg alle klanten toonden begrip voor deze situatie.

Punt 3. Met betrekking tot de in dit punt genoemde aardappelen en groenten was ons vóór publicatie van het artikel van Dick Hollander niets bekend. Bij navraag over dit punt noemde hij slechts een geval. In gesprek met de door hem genoemde teler deelde deze ons het volgende mee. In 1977 verliep de beworteling van de jonge aardbeiplantjes bij bedoelde teler niet volgens verwachting. Ter ondersteuning van dit proces werd, bij hoge uitzondering een eenmalige, zeer beperkte bijbesteding toegepast met chilispeter (door Dick Hollander ten onrechte betiteld als kunstmest, zie hierboven). Aardbeien afkomstig van deze planten werden pas het jaar daarop, in '78 dus, geleverd. De aardappels werden zelfs in het geheel niet met chilispeter, laat staan met kunstmest bewerkt. Tot op heden zijn ons geen gevallen van bedrog bekend betreffende leveranties via het Boldercentrum terwijl uit gesprekken met Dick Hollander is gebleken dat hem wel meerdere gevallen bekend zijn. Daarom verzoeken wij hem dringend de ons nog onbekende feiten – liefst in een gesprek – openbaar te maken.

Niet elkaar vliegen afvangen Willy Schilthuis

Er is mij gevraagd te reageren op het artikel van Dick Hollander in het vorige nummer van De Kleine Aarde en dat wil ik graag doen, want ik ben het met hem en met de redactie eens dat openheid, informatie en duidelijkheid voor de kon-

Piramidehuis mag

Grote vreugde bij architecten en DKA

De piramidehuizen mogen gebouwd worden. Na anderhalf jaar strijd. Staatssecretaris Brokx heeft toegezegd de beperkende regels voor de woningbouw in dit geval soepel te zullen toepassen. De enige hinderenis is gemeenten bereid te vinden de plaatselijke bouwverordening soepel toe te passen. De architecten en De Kleine Aarde zijn zeer verheugd over het bereikte resultaat. Gezien de belangstelling van diverse gemeenten mag namelijk verwacht worden dat deze laatste hindernis de bouw niet in de weg staat.

Zoals in DKA 26 al reeds uitvoerig besproken is, zijn we vanaf december 1977 bezig het 'predikaat experimenteel' te verkrijgen. Dit is nu eindelijk in een bepaalde vorm gelukt. Nadat we in eerste instantie niet het predikaat gekregen hebben, zijn we brieven gaan schrijven naar de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VORO) Beelaerts van Blokland en staatssecretaris Brokx voor een heroverweging, met uitgebreide argumentatie en dokumentatie. Dit heeft geleid tot een gesprek met de staatssecretaris in begin maart 1979.

Naar aanleiding van dit gesprek is een persbericht van het ministerie uitgegaan naar alle Nederlandse gemeenten, met de volgende tekst.

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Van Alkemadeaan 85, 's-Gravenhage.

Persbericht nr. 32/79, 7 maart 1979.

Voorschriften en Wenken soepel toegepast bij de bouw van piramidewoningen De Kleine Aarde.

Staatssecretaris Brokx (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) heeft het bestuur van de Stichting De Kleine Aarde uit Bostel toegezegd de Voorschriften en Wenken voor de woningbouw soepel te

zullen toepassen bij de bouw van de zg. piramidewoningen. Deze woningen zijn een ontwerp van de architecten Schouten en De Jonge. Het bestuur van De Kleine Aarde en de beide architecten zijn vandaag door staatssecretaris Brokx in Den Haag ontvangen.

Eerder besliste de staatssecretaris op advies van de Advieskommissie Experimentele Woningbouw het plan van De Kleine Aarde geen predikaat 'experimenteel' te verlenen. Reden voor de afwijzing was met name dat het plan niet aan de (Model)bouwverordening voldoet. Op voorwaarde dat De Kleine Aarde een gemeente bereid vindt waar mogelijk ontheffing te verlenen van de gemeentelijke bouwverordening, zal de staatssecretaris zijn medewerking geven aan het totstandkomen van deze woningen. Tot zover dit persbericht.

Te experimenteel

Tijdens het gesprek met Brokx is duidelijk geworden dat men het plan te experimenteel vond om er het predikaat aan te kunnen geven. Maar dat de realisatie ervan met een goede evaluatie heel erg belangrijk zou zijn, om nieuwe wegen in de woningbouw voor de toekomst te kunnen aangeven.

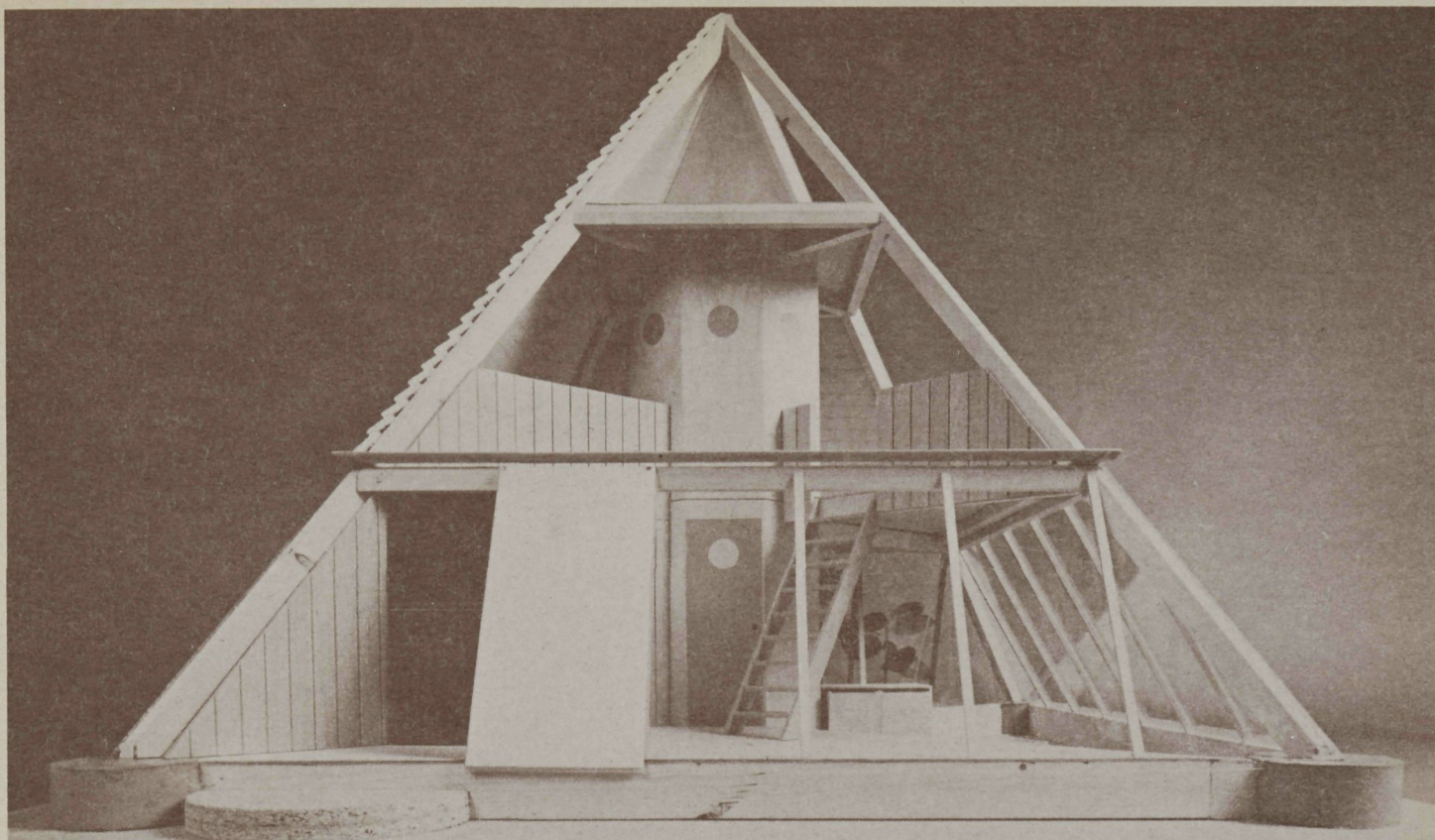
Ter ondersteuning, bij onderhandelingen met gemeenten en om mogelijke realisatie van het woonplan te bevorderen, is de medewerking toegezegd van niet alleen de staatssecretaris, maar ook van twee hoge ambtenaren van het ministerie en de voorzitter en enkele leden van de commissie 'experimentele woningbouw'.

Volgende fase

De volgende fase is nu om gemeenten die belangstelling en bouw-realisatie-mogelijkheden hebben te gaan benaderen. In eerste instantie denken we aan enkele gemeenten waar we nu reeds mee in overleg zijn. Het belang van de realisatie van één of enkele projecten staat nu voorop om verder te kunnen. Daarom wordt nu hard gewerkt aan de nadere uitwerking van de tekeningen en de technische installatie.

Deze laatste is te verdelen in twee fasen, namelijk de installatie voor één of enkele piramiden en de mogelijkheden van gekombineerde energievoorzieningen voor een groep van piramiden. Wij hopen dat in de zomer de plannen volledig afgerond zijn en de randvoorwaarden duidelijk op schrift staan. De bouw is dan de volgende fase.

- Op het architectenbureau Schouten en De Jonge is een prachtige maquette gemaakt van de piramidewoning. Van die maquette ziet u hierbij enkele inspirerende foto's van Frits van Santen.

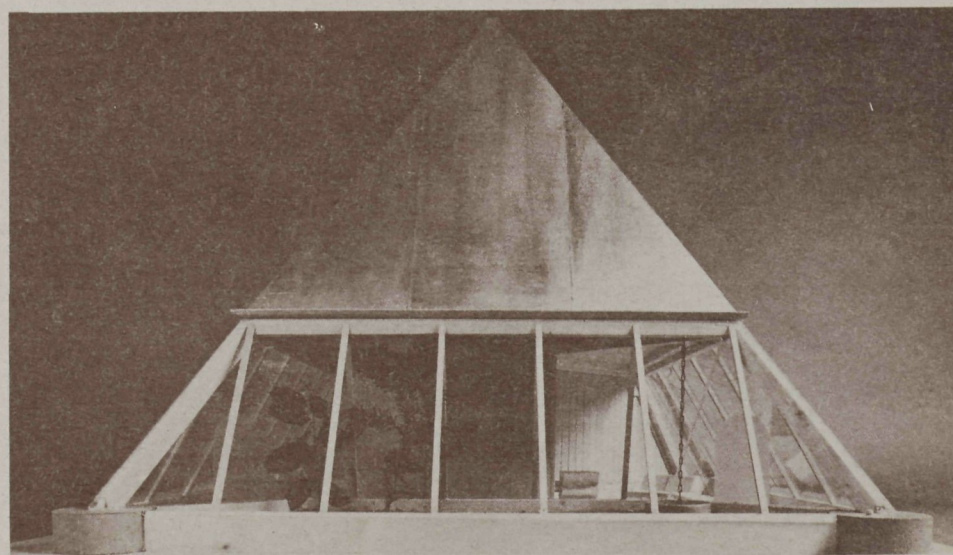
Stichting Woonplan

Daarnaast wordt er nu gewerkt aan de 'Stichting Woonplan De Kleine Aarde', waarin we het plan willen onderbrengen. De structuur zal waarschijnlijk zo worden dat in de stichting zullen participeren de architecten, De Kleine Aarde en de werkgroepen in de regio, waarvan er nu dertien actief zijn. Daarnaast zal er een groep van deskundigen ontstaan, die zowel bouwkundige, technische, juridische en andere bijdragen leveren aan de werkgroepen.

De vorm en structuur waarmee de werkgroepen verder willen laten we geheel open en dit zal mede afhankelijk zijn van de realisatie-mogelijkheden van de werkgroep. Het is de bedoeling dat als groepen het plan willen realiseren, voor het plan en de begeleiding, in bouwkundig of technisch of ander opzicht, een bijdrage aan de stichting hiervoor verschuldigd zijn. De stichting zal samen met de werkgroepen een beleidsplan en voorwaarden opstellen om de doelstellingen van het plan zo veel mogelijk te beschermen. Zoals bijvoorbeeld het tegen gaan van speculaties, en de mogelijkheden voor huurwoningen.

Piramidebrochure

Voor belangstellenden is een speciale brochure gemaakt over het woon/leefplan van De Kleine Aarde en de architecten Gerard Schouten en Gerrit de Jonge, met de titel 'Milieubewust wonen in piramidehuizen'. Het bevat overdrukken van artikelen uit De Kleine Aarde 26 en het blad 'De Architect', aangevuld met tekeningen en foto's. Prijs f 4,-, inclusief verzendkosten. Giro 52730 van DKA, Boxtel.

Klein bedrijf slimmer dan multinational

Besparing op CV nu nog gemakkelijker

Op het stroomverbruik van een vaak zinloos draaiende CV-pomp is heel wat besparing mogelijk. Voor veel lezers zal dat niets nieuws zijn (zie bijvoorbeeld DKA 24) en sommigen brengen dat met meer of minder succes in praktijk. Nieuw is echter dat er ondertussen gemakkelijk zelf aan te brengen apparaatjes in de handel zijn om zo'n besparing tot stand te brengen. Zoals de 'pompautomaat' van het jonge kleinschalige coöperatief Volksenergie*. Maar ook de roemruchte multinational ITT doet een gooi met haar 'energieklok'.

De pompautomaat is een apparaatje dat de pomp steeds uitschakelt als er geen nuttige warmte te transporteren valt. Bij de tot op heden aangeboden uitvoeringen wordt daarbij gebruik gemaakt van de kamerthermostaat, namelijk voor het tijdig inschakelen van de pomp. Voor het uitschakelen is het toestelletje uitgerust met een speciale 'voeler' die ervoor waakt dat het uitschakelen pas gebeurt als het pompen **echt** geen zin meer heeft.

De pompautomaat is een elektronisch apparaatje dat het inmiddels in Eindhoven gevestigde bedrijfje zelf heeft ontwikkeld en uit standaardcomponenten op kleinschalige wijze fabriceert.

Kwa werkingsprincipe was het apparaatje al enige tijd 'uitontwikkeld', maar de nieuwste uitvoering (PA5 - zie foto) is wel 'n stuk gemakkelijker te monteren dan de vroegere PA4. Zó zelfs dat nu praktisch iedereen zo'n apparaatje zelf kan aanbrengen.

- De voeler wordt op een 'hete' CV-leiding (aanvoer) geschroefd.
 - De draad van de kamerthermostaat loopt via de pompautomaat.
 - Middels een stekker en stopkontakt wordt het apparaatje in de net-aansluiting van de pomp opgenomen.
- Een PA5 kan trouwens ook de keteltransformator meeschakelen. Voordeel: als de pomp geen spanning krijgt kan ook de brander nooit ontsteken.

Energieklok

De energieklok van ITT is een combinatie van een zogenaamde stekkerschakelklok en een aanlegthermostaat, die, net als de voeler van de pompautomaat, op een CV-leiding wordt bevestigd (in dit geval de 'koude' leiding = retour). Voor het tussenschakelen in de netaansluiting is ook dit apparaatje voorzien van een stekker/stopkontakt-kombinatie. Het is nu echter per se de bedoeling dat zowel de pomp als ook de gasregeling (via de keteltrafo) meegeschakeld worden. Daarmee wordt beoogd een thermostaatklok (voor automatische nachtverlaging) in één apparaatje te combineren met een soort pompschakeling. Via de schakelklok wordt 's nachts de hele CV uitge-

schakeld, waarbij de aanlegthermostaat als vorstbeveiliging dient.

Té simpel

In eerste instantie lijkt de energieklok een leuke en voordelige combinatie om twee vliegen in één klap te vangen. Nauwkeurige bestudering brengt echter aan het licht dat er sprake is van half werk. Want met een goede pompschakeling zoals de pompautomaat is méér stroom te besparen doordat ook overdag de pomp uitgeschakeld wordt als dat kan. Vooral in voor- en najaar komt het voor dat het CV-water al lang weer is afgekoeld voor de kamerthermostaat opnieuw (een beetje) warmte vraagt. Ook als thermostaatklok zal de energieklok in veel gevallen een té simpele oplossing blijken. Bij een **echte** klokthermostaat bepaalt u zelf hoeveel graden de temperatuur 's nachts mag dalen. Met een energieklok hebt u dat **niet** in de hand. Dat kan gevolgen hebben voor bijvoorbeeld kamerplanten en bovendien zal de 's morgens vereiste opwarmtijd sterk kunnen variëren. Verder werkt de energieklok **vol**automatisch in die zin dat op een **vast** tijdstip om nachtverlaging wordt overgegaan. Voor veel mensen is dat een wel erg dwingend stukje techniek, vooral als je ook nog

naar zolder moet om van het klokprogramma te kunnen afwijken.

Vraagtekens

Weinig duidelijkheid is er over de plaatsing van ITT's voeler. Bij stilstaande pomp koelen alle leidinggedeelten en radiatoren onafhankelijk van elkaar af. Daardoor blijft het altijd de vraag of temperatuurbewaking van één leidingdeel in de buurt van de ketel ook garandeert dat **nergens** in de hele installatie de temperatuur (veel) verder daalt, en dus toch vorstschade kan ontstaan.

Doordat de energieklok zich alleen laat leiden door de **tijd** en eventueel te **lage** watertemperaturen, is het zelfs denkbaar dat er gevaarlijke situaties ontstaan door oververhitting. Als de energieklok namelijk klakkeloos brander én pomp uitschakelt op een moment dat de ketel juist z'n best zat te doen de watertemperatuur flink op te stoken (90°C), dan zal ook na het uitschakelen door de hitte van de ketel de temperatuur van het stilstaande water nog een tijdje blijven oplopen. Met het oog hierop waarschuwen sommige gasbedrijven dan ook tegen het toepassen van té simpele pompschakelingen, waarbij men de pomp slechts laat lopen als de brander aan is.

Zelfs meer gas

Uit (komputer-)berekeningen van het VEG-Gasinstituut is trouwens ondertussen duidelijk geworden dat men met zo'n simpele pompschakeling (weinig meer dan een relais) de plank ook kwa besparing grandioos mislaat. Onmiddellijk stoppen van de pomp heeft **altijd** tot gevolg... dat het gasverbruik stijgt! Volkomen in tegenspraak met het hardnekkige misverstand dat een pompschakeling ook tot gasbesparing zou leiden, blijkt in dat geval het zogenaamde gebruiksrendement verscheidene procenten omlaag te duikelen, wat een **verhoging** van het gasverbruik betekent. Bij een goede pompschakeling daarentegen, zoals de pompautomaat van Volksenergie, krijgt de ketel na het doven van de brander nog de kans om zijn warmte nuttig af te staan. Daardoor wordt voorkomen dat het streven naar een maximale stroombesparing ten koste gaat van een verhoogd gasverbruik.

Meeste besparing

Een goede pompschakeling en een echte thermostaatklok zijn samen duurder dan een energieklok. De energieklok doet echter twee dingen half en is niet te corrigeren of te completeren. Koop dan liever een pompautomaat en later, bij een volgende gelegenheid, een thermostaatklok (Volksenergie schijnt ook plannen in die richting te hebben...). Het is zomer, jawel. Maar een pompautomaat kan juist 's zomers de meeste besparing opleveren! De slimme PA5/K van Volksenergie schakelt elke 24 uur de pomp vijf minuten in om vastzitten te voorkomen (ééns per maand is ontoereikend gebleken) en het apparaatje zorgt automatisch voor dit 'zomerprogramma'. Energie besparen zonder nieuwe zorgen of ongemakken - kan het mooier?

* Volksenergie, Looiakkerstraat 1a, Eindhoven. Tel.: 040-120749.

China in beweging

Achterland moeilijker bereikbaar dan Europa

Verkeer en transport vormen een knelpunt voor China op weg naar de geplande modernisering en versnelde industrialisering. In de dichtbevolkte gebieden zijn het vooral de mensen zelf, die nu al elkaar bijna letterlijk in de weg lopen. De dun bevolkte gebieden in het achterland daarentegen zijn moeilijk bereikbaar en voor buitenstaanders nauwelijks toegankelijk. Dat betekent dat regionale eenheden praktisch op zichzelf zijn aangewezen en dat de economische, technologische en industriële ontwikkeling in de eerste fasen vooral moet berusten op eigen krachten, initiatieven en materiële en menselijke hulpbronnen.

Het beeld dat de toerist krijgt van de steden en dorpen in het veel bezochte oosten van het land is dat van een grote, rusteloze beweeglijkheid. Drommen mensen gaan te voet, zeulend en sjouwend met lasten, soms gestapeld op primitieve karren, voortgeduwd of getrokken door menselijke kracht, geholpen door een enkel lastdier. De fiets is het privé vervoermiddel bij uitstek. De wegen in de steden krioelen van de fietsers, die de drukte aksentueren door overvloedig belen, herhaaldelijk overstemd door het getoeter van de bussen en vrachtauto's, die zich moeizaam door de menigte een weg moeten banen.

Dit moeizame verkeer en transport doet ons goed beseffen dat China nog een ontwikkelingsland is. Tegelijkertijd worden we door vergelijking ons ervan bewust hoe we in het hoog-geïndustrialiseerde westen afhankelijk zijn van energie door de wijze waarop we onszelf veelvuldig verplaatsen en bevoorraden. Het moderne verkeer is energetisch en dynamisch, eist ruimte en technische voorzieningen, een netwerk van infrastructuur en voortdurend onderhoud en bewaking. In vergelijking tot ons zwaar gemechaniseerde en gereguleerde systeem doet de situatie in China rommelig en anarchistisch aan. Het zijn daar de miljoenen mensen zelf, die lichamelijk in de weer zijn, zwoegen en ploeteren, sjouwen en trekken, met vernuftige maar – in onze ogen – primitieve hulpmiddelen.

Lange mars

Voor het Chinese volk betekent 'ontwikkeling' vertrouwen op eigen kracht en mogelijkheden. Een sociale revolutie begint met het in beweging komen van de volksmassa. In de herinnering van de Chinese kommunisten leeft de heroiek van de Lange Mars van 1934-35, toen de Chinese Sovjet-republiek in het Zuid-oosten voor de militaire overmacht van Tsjiang Kai-sjek moest wijken en over tienduizend kilometer onherbergzaam binnenland zich moest terugtrekken in het centrum Jen-an, van waar uit via wereldoorlog en burgeroorlog tenslotte in 1949 heel China werd veroverd en be-

- **Van Nanjing naar Yangzhou, de drukte op de weg bestaat uit mensen en nog eens mensen, veel fietsers, een enkele vrachtauto.**

vrijd.

De herinnering aan de Lange Mars wordt nog altijd levend gehouden. Tijdens de kulturele revolutie in het najaar van 1966 trokken tienduizenden scholieren en studenten soms wekenlang te voet van verschillende plaatsen naar Peking om daar te demonstreren. De kulturele revolutie was een bewuste mobilisatie en het wekken van massaal elan van de jonge generatie. Met arbeid en inspanning van de massa zijn soms in letterlijke zin bergen verzet. Ook de socialistische opbouw en de modernisering van landbouw en industrie worden voorgesteld als een Lange Mars, nu van het hele volk.

Eerder in Europa

De menselijke mobiliteit wordt met technische middelen ondersteund en gekanaliseerd. Mensen verplaatsen zich en transporteren goederen over gebaande wegen. Het netwerk van land-, spoor- en

waterwegen is hersteld en sterk uitgebreid, vooral daar waar de behoeften het grootst zijn. Toch is dit netwerk naar omgang en kwaliteit, vergeleken met de hoog geïndustrialiseerde landen, nog maar beperkt en tamelijk primitief. Wegen zijn aangepast aan het gebruik. In de grote steden zijn enkele belangrijke verkeersaders verbreed en gemoderniseerd. Het openbaar vervoer voorziet in een miljoenenbehoefte. Zodra men de steden verlaat zijn de wegen veel smaller en minder comfortabel. Bulktransporten maken gebruik van lange goederentreinen die dag en nacht rijden en van de nog te schaarse waterwegen. Die bulktransporten zijn nog vrijwel beperkt tot lokale en regionale uitwisseling. Opvallend is dat produkten van de lichte industrie, zoals conserven en textielwaren, uit de havensteden als Tsingtao en Sjanghai makkelijker de supermarkten in West-Europa bereiken dan het Chinese achterland.

Samen met de wegen worden vervoer- en transportmiddelen ontwikkeld. Naar verhouding is daarbij de menselijke (soms ook dierlijke) aandrijvingskracht verreweg het grootst. Fossiele brandstof wordt hoofdzakelijk gebruikt voor het vervoer van grotere aantallen mensen en het transport van grote vrachten. Daardoor is het vervoersrendement van de brandstof, in vergelijking tot het verspillende verkeer en vervoer bij ons, veel hoger. Menselijke spierkracht wordt nog veel aangewend, maar vooral ten eigen bate. Fietstaxi's, zoals men die in de steden van Zuidoost-Azië veel ziet, komen in China niet meer voor.

Betonnen schepen

Voor de konstruktie van transportmiddelen wordt rekening gehouden met plaatselijk beschikbare materialen en grondstoffen. Hout is hier en daar schaars en wordt minder toegepast in de scheepsbouw. In Wusih hebben we een werf bezocht waar schepen worden gebouwd van cement en beton. Gesloten luchtreservoirs zorgen voor het drijfvermogen en de balans. Om het bestaande vooroordeel

tegen betonnen schepen te overwinnen heeft men race-wedstrijden georganiseerd. Tevens om met de besturing grotere vertrouwdheid te ontwikkelen. In de zestiger en zeventiger jaren is met name het transport in de agrarische sektor sterk uitgebreid. Dit hangt samen met de politiek om de industrie niet alleen in grote eenheden van zware industrie te concentreren, maar ook te spreiden. En de landbouw met kleine centra van lichte industrie te combineren.

Zuinig

Doordat het gebruik en de toepassing van materialen en grondstoffen nog sterk lokaal en regionaal zijn georiënteerd en brandstof en energie voor verkeer en transport naar verhouding beperkt beschikbaar zijn en dus nog veel met menselijke energie en arbeid gewerkt wordt, wordt er betrekkelijk zuinig met grondstoffen en brandstof omgesprongen. Er is een grote menselijke activiteit en beweeglijkheid, maar die activiteiten resulteren naar verhouding nog maar weinig in blijvende structuren. Met name is er maar betrekkelijk weinig afval.

In de hoog geïndustrialiseerde landen leidt het massale verkeer tot ruimtelijke opeenhopingen van blikken obstakels en tenslotte tot bergen afval en autokerkhoven. Het verkeersafval vormt maar een onderdeel van het veel grotere systeemafval, waartoe ook de gewonden en verminkten als slachtoffers van het verkeer moeten worden gerekend.

Kringloopsamenleving

China kent door de veel minder gemechaniseerde en geautomatiseerde vorm van verkeer en vervoer nog een kringloopsamenleving en geen uitloopsamenleving. Er vindt wel massaal vervoer van mensen en goederen plaats, maar de verplaatsing is niet blijvend. Mensen en materialen blijven om zo te zeggen in beweging, in roulatie. Ze worden niet voor goed getransporteerd en getransformeerd, en tenslotte afgedankt. Zo is er geen massale uitloop van het platteland naar de steden en omgekeerd. Er is ook minder uitloop van materialen en energie, minder uitputting van hulpbronnen, minder overbelasting en vervuiling van het milieu, minder afval.

Tevens wordt het duidelijk dat 'omvang' niet hetzelfde is als 'schaal'. Het Chinese verkeer en vervoer is massaal en omvangrijk, maar nog niet grootschalig. De technologie en organisatie ervan zijn nog betrekkelijk kleinschalig. Het gebrek aan ruimte en de relatief hoge dichtheid van bevolking in het eigenlijke China maken het ook in de toekomst moeilijk om snel grootschalige vormen van industrialisatie en transport te realiseren. Die grootschaligheid is wel mogelijk in de veel minder dicht bevolkte gebieden in het achterland.

Niet minder mobiel

Kringloopsamenleving wil ook zeggen, dat de mensen veel meer in eigen kring blijven verkeren. Van ons uit zijn we geneigd te oordelen, dat er minder 'bewegingsvrijheid' is in China. Voor de gewone bewoners van een dorp of stad in

de ene provincie is het niet verboden om naar een willekeurig andere plaats in een andere provincie te gaan. Maar behalve dat zo'n reis naar verhouding heel duur is, zal zo iemand allerlei moeilijkheden ondervinden wanneer hij of zij in die andere streek eigenlijk niets te

maken heeft. Er is een sterke sociale binding met de eigen streek en gemeenschap.

Wij in het Westen missen die binding, en daarmee ook de verankering. Wij zweven en zwerven veel meer, en trekken er periodiek op uit. Maar ook door de plaatselijke scheiding en spreiding van wonen, werken, rekreëren zijn we onderworpen aan een grotere verplaatsingsdwang. Onze mobiliteit is bewegingsdrang en bewegingsdwang tegelijk. Het beeld van de krioelende mensenmenigten in China overtuigt ons dat de Chinezen niet minder mobiel zijn dan wij, maar zij bewegen zich doelmatiger en – in ekologisch opzicht – harmonischer dan de mensen in het Westen.

Vervoer

Jos van Doorn

'Auto gaat mij te langzaam'

De fiets rijdt sneller dan de auto. Deze stelling wil ik met onderstaande berekening onderbouwen. De berekening zal per geval wel verschillen en is daarom hieronder verder uitgewerkt zodat ieder deze stelling voor de eigen situatie kan narekenen.

De berekening verloopt in vijf stappen.

1. De gemiddelde Nederlandse auto rijdt 17.000 kilometer per jaar, met een gemiddelde snelheid van 35 km per uur. Dus er wordt $(17.000 : 35 =)$ 485 uur in de auto doorgebracht.
2. Het gemiddelde inkomen in Nederland bedraagt bruto ongeveer f 28.000,- per jaar en netto ongeveer f 22.000,-. Het aantal werkuren per jaar bedraagt ongeveer 45 weken van vijf dagen met acht uren $(45 \times 5 \times 8) = 1.800$ uur. Dit betekent dat de verdiensten ongeveer $(f 22.000 : 1.800 \text{ uur}) = f 12,-$ per uur zijn.
3. De kosten voor de gemiddelde auto zijn opgebouwd uit vijf elementen. Autokostprijs f 10.000,-, afschrijving in vier jaar dus f 2.500,- per jaar; verzekering ongeveer f 600,- per jaar; belasting circa f 600,- per jaar; onderhoud, reparaties en diverse kosten

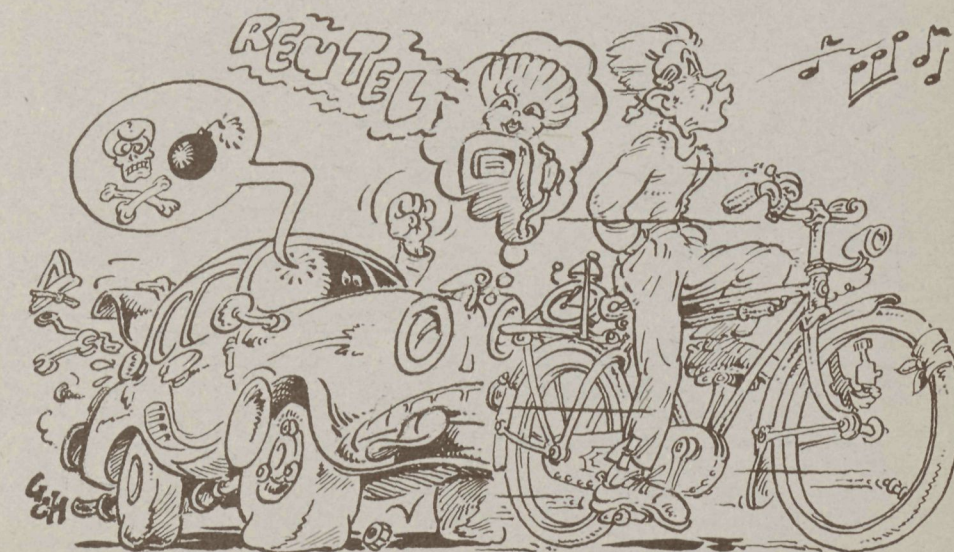
ongeveer f 500,- per jaar; de brandstofkosten bedragen circa $(17.000 \text{ km} : 11,5 \text{ km/liter} \times f 1,10 =)$ f 1.600,- per jaar. Dus per jaar zijn de kosten gemiddeld in totaal f 5.600,-.

4. Als we uitgaan van de gemiddelde kosten per jaar van f 5.600,- en het gemiddeld uurloon van f 12,-, dan betekent dit dat er $(f 5.600,- : f 12,- =)$ 465 uur per jaar voor gewerkt moet worden. Voor ieder uur autorijden moet dus ook een uur gewerkt worden!

5. De uren die we in de auto rijden én de uren die we voor de auto moeten werken om de kosten te betalen, dienen in feite berekend te worden. Dat wil zeggen dat de gemiddelde snelheid van verplaatsing ongeveer $(17.000 \text{ km/jaar} : 485 \text{ uur} + 465 \text{ uur} =)$ 18 km/uur bedraagt. Konklusie: een fietser met wind mee gaat sneller dan een auto.

Of: fietsend hou je tijd over.
Of: autorijden? Daar heb ik geen tijd voor!

N.B. De berekening wordt nog ongunstiger (voor de auto) als bovendien rekening gehouden wordt met de tijd besteed aan naar de garage brengen, wassen en dergelijke.

Slimme Toestanden

Ideeën, vindingen en ontdekkingen, die het leven mens- en milieuvriendelijker kunnen maken.

Stuur uw bijdrage (hou het klein) aan:
Redaktie DKA, Postbus 151,
5280 AD Boxtel.

Hout niet meer lijmen

Als het maar enigszins mogelijk is zou je bij het gebruik van hout zoveel mogelijk het lijmen moeten vermijden. Dus vooral werken met spijkers en schroeven. Op die manier zorg je ervoor dat het hout later gemakkelijker opnieuw gebruikt kan worden.

Vruchtenpers van autokrik

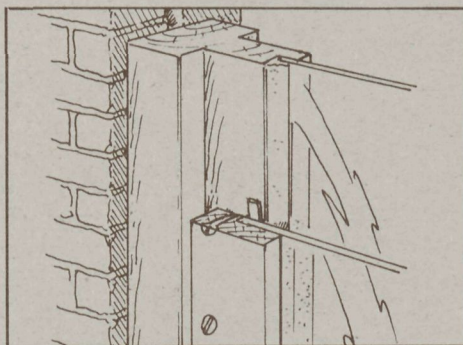
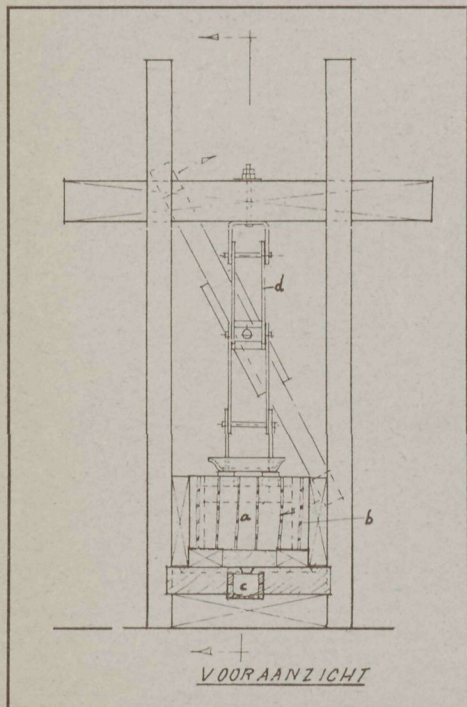
Van een autokrik heb ik een vruchtenpers gemaakt. Voor drie gulden kocht ik een 'schaar-krik' op de sloop. Het gebruikte hout vond ik op de afvalhoop van een bouwbedrijf. Aan schroeven en verstevigingshoekjes voor het persvaatje was ik zes gulden kwijt. Na een paar maal proefdraaien bleek het persen uitstekend te gaan: het geperste sap was helder, maar bleef een houtsmak houden. Ik gebruikte vurehout.

Louis Vermeulen, Elst (Gld.)

Voor de smaak is het beter beukehout te gebruiken. Het hout kun je eventueel behandelen met pure lijnolie (zonder sikkatief) of een andere plantaardige olie.

Arnold Robbé

- a - persvaatje
- b - geboorde 1,8 mm gaatjes
- c - aftaptuitje
- d - krik

Zelf dubbel glas maken

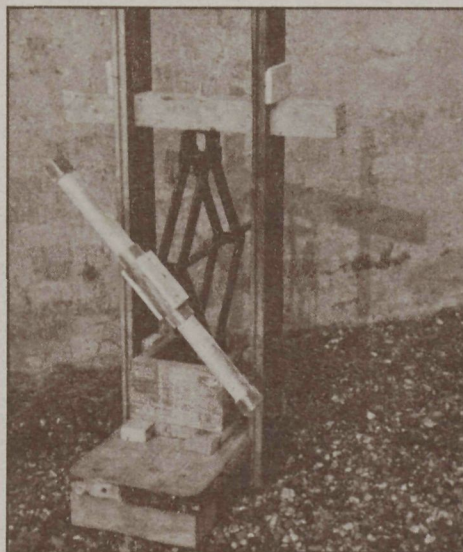
Met behulp van speciale latjes kun je zelf, vooral kleine ramen, van dubbel glas voorzien. De latten kun je laten maken met een sponning van precies de dikte van het te gebruiken glas. Je kunt ze ook wel eens kopen bij de glashandelaar. Die heeft dan ook dun rubber tochtstrip, die je tussen kozijn en ruit moet aanbrengen. Als je enkele grote ramen, met subsidie, door een firma van dubbel glas laat voorzien, kun je de oude ruiten gebruiken voor de kleine ramen, die je zelf doet.

Meer informatie in de DKA-brochure 'Het geïsoleerde huis'.

Stofdopjes

De fabrikant van tubetjes solutie, het spul waarmee je banden plakt, zou de schroefdopjes zo moeten maken dat ze, als de tube leeg is, gebruikt kunnen worden als stofdopjes voor je fietsventiel.

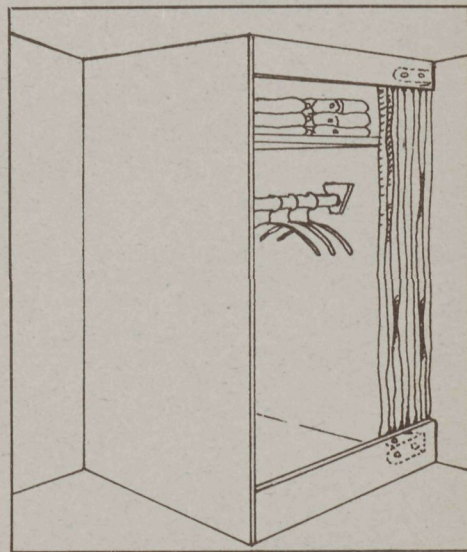
Koos van Elk, Rotterdam.

Kast maken met weinig materiaal

Als je behoefte hebt aan een (kleding)kast kom je tot de ontdekking dat goedkope kasten tegenwoordig allemaal van kunststof gemaakt zijn. Het alternatief is een kast te kopen op een rommelmarkt of bijvoorbeeld een advertentie te plaatsen voor een gebruikte kast. Je kunt ook een kast maken en dan proberen zo weinig mogelijk materiaal te gebruiken.

Daarvoor moet je de kast maken in een hoek, zodat je de muren, het plafond en de vloer als onderdelen van de kast gebruikt. Je hebt dan maar één zijwand nodig en eventueel een deur. Je kunt er ook een gordijn voor hangen. Dan maak je zowel onder als boven een dwarsplankje. De gordijnrails monteer je dan aan de achterkant van de bovenplank.

BOEKEN

Milieu-fiets-tochtenboek

Er is net een nieuw boekje uit, getiteld 'Fietsen in Nederland, deel 1' van Meta de Visser-Ameling. Het boekje bevat 37 milieuvriendelijke fietstochten door Groningen, Friesland, Drente, Overijssel, Gelderland en Utrecht. In een tweede deel, dat volgend jaar mei zal verschijnen, zullen de overige provincies aan bod komen. De routes voeren niet langs de traditionele toeristische trekpleisters, maar langs die elementen in het landschap die het 'geleefd en leefbaar' maken en die voortdurend door modernisering of verkaveling bedreigd worden. Meta de Visser doet in haar boek onderweg verslag van successen en nederlagen van milieu-acties, en over groepen die op lokaal of regionaal niveau werkzaam zijn. Door haar scherpe observatievermogen en haar vlotte stijl is deze gids niet alleen nuttig en informatief, maar ook als 'leesboek' boeiend en vaak amusant. Om anderen te stimuleren, met eigen ogen te zien waar het om gaat, heeft ze nu dit boek geschreven. Het boek is uitgevoerd in een handig formaat en geïllustreerd met foto's en kaartjes.

Fietsen in Nederland, deel 1, Meta de Visser, Uitgeverij Van Gennep, prijs f 19,50.

Groen groenteboekje

De telers, winkeliers en verdelers van het Brabantse biologische land hebben gezamenlijk een groenteboekje uitgegeven voor de Brabantse biologische klant. De klant kan daarin lezen welke telers dit jaar voor hen de groente verbouwen, hoe het verdeelcentrum ('t Boldercentrum) de organisatie verzorgt, hoe de prijsvorming tot stand komt en welke normen ten aanzien van de teelt worden aangehouden. Vanaf 15 mei is het in de Brabantse biologische winkels gratis verkrijgbaar gedurende het hele groentejaar 1979.

Milieuwijk Lelystad

Als vervolg op het gehouden werkweekend 'Milieuvriendelijke Wijk Lelystad' (zie DKA 26) is nu het verslag verschenen. In het weekend werden plannen gemaakt voor een alternatief woon-, werk- en leefgebied in de Zuiderzee polder op basis van kleinschalig, milieubewust denken, met toepassing van alternatieve energiebronnen. Bij het verslag wordt ook een reactiekaart gevoegd waaruit de VIBA (Vereniging Integrale Biologische Architectuur) na verloop van tijd wil bekijken wie er verder werken wil aan dit stukje bestemmingsplan en hoe dat moet gebeuren. U kunt het verslag bestellen door overmaking van f 4,- ten name van Vereniging IBA te Eindhoven, giro 3917176 onder vermelding van 'Milieuvriendelijke Wijk Lelystad'.

Profiteren van levenskracht in noten en zaden

'Kerngezond met noten en zaden' heet het boekje dat ik wil bespreken. Het is oorspronkelijk een Amerikaans werk, verzorgd door de grootste uitgeverij op het gebied van de menselijke gezondheid. Het boekje wil duidelijk laten zien welk een enorm belangrijke waarde noten en zaden hebben doordat ze kiemkracht bezitten waardoor ze in staat zijn een nieuwe plant voort te brengen, zelfs als zo'n zaadje al honderd jaar oud is. Verteld wordt over de Indianen die deze producten al door de geschiedenis heen gebruikten en er veel baat bij hadden, zoals maïs, zonnebloempitten en eikels. De mogelijkheden worden aangestipt van pompoenpitten, pinda's, paranoten, peccannoten, vanille, witte bonen, bombaynootjes, watermeloenpitten, jeneverbes en lijnzaad. Het belang van zaden en noten wordt ook in verband gebracht met het voorkomen van ziekten, doordat ze bijzonder rijk zijn aan fosfor, ijzer, magnesium, zink, vitamine A, B1, B2, B6, E, essentiële vetzuren, lecithine en essentiële aminozuren.

Daarnaast zitten er nog een aantal niet aangetoonde werkstoffen in, die een gunstige uitwerking zouden hebben bij kanker.

Extra aandacht wordt besteed aan het kweken van noten en zaden. Het laatste deel van het werk bevat een aantal suggesties voor het gebruiken van de levensdragers. Recepten zijn voornamelijk voor hapjes en gebak. Jammer is dat er gewerkt wordt met maten als cups en litermaten, waarbij je altijd maar weer moet afwachten hoe het resultaat wordt. Het boek zet noten en zaden eens in het zonnetje en is met aardig wat kennis van zaken geschreven. Ik ben in ieder geval geen schokkende onwaarheden tegengekomen.

't Leest erg prettig en is rijk geïllustreerd met tekeningen. Het geeft vooral theoretische informatie, niet veel recepten. Na het doorlezen ben je er wel van overtuigd dat de besproken producten inderdaad een levenskracht bezitten waar je (meer) van moet profiteren.

Kerngezond met noten en zaden. Door Joanne Moyer, voor Nederland bewerkt door Anne Biegel. Gottmer, Haarlem, 1978. Prijs f 16,50.

Louise van Gisteren

Buurtbus als overgang naar echte buslijn

De buurtbus is een klein busje dat het openbaar vervoer verzorgt in een bepaalde streek. Het busje wordt bestuurd door vrijwilligers, en de organisatie is in handen van een buurtbuskomité. Nadat in het najaar van 1977 vijf proefbusjes van start gingen bleek dit vervoermiddel zo'n succes dat de minister van Verkeer en Waterstaat besloot om 45 nieuwe gebieden van een buurtbus te voorzien. Een groot aantal hiervan zal nog dit jaar van start gaan.

In dit artikel gaat Fred van der Blij, actief in de Belangenorganisatie Reizigers Openbaar Vervoer (ROVER) nader in op het ontstaan van de buurtbus, en op de voor- en nadelen van dit kleinschalige vervoermiddel.

Waarom een buurtbus?

In de zestiger en zeventiger jaren verslechterde het openbaar vervoer in de landelijke gebieden. Door het steeds toenemende autogebruik verminderde het gebruik van het openbaar vervoer. Samen betekende dit voor een aantal, toch al zeer slecht bezette buslijnen het einde. Mede omdat de busbedrijven verlies gingen lijden werden deze lijnen opgeheven. Tot die tijd werden de zwakke lijnen betaald uit de winsten die op de belangrijke buslijnen gemaakt werden. Door het wegvallen van deze zwakke lijnen steeg het aantal dorpen dat verstoken was van openbaar vervoer.

Door de schaalvergroting werden de inwoners van kleine kernen steeds meer aangewezen op voorzieningen die buiten de eigen kern liggen. Winkels verdwenen uit de kleinste kernen.

Inmiddels wordt op het gehele openbaar vervoer in Nederland door de staat geld bijgelegd. In bepaalde politieke kringen wordt gesproken over het 'recht op openbaar vervoer'. Dit zou inhouden dat kleine kernen die niet aangesloten zijn op het openbaar vervoernet door nieuwe buslijnen ontsloten zouden moeten worden.

Hoewel de regering nooit gesteld heeft dat iedere kern recht heeft op een openbaar vervoervoorziening, was men in Den Haag wel van mening dat de ongeveer achthonderd (van de drieduizend kernen in Nederland) die in 1977 van het openbaar vervoer verstoken waren op de één of andere manier ontsloten dienden te worden. In ieder geval de wat grotere kernen van bijvoorbeeld meer dan duizend inwoners.

Voor het verlossen van deze kernen uit hun isolement ontbraken echter de nodige financiën. Vooral omdat men in het landelijk gebied, waar het hier om gaat, geen spektakulair aantal reizigers verwachtte, was men niet bereid om veel geld in deze uitbreiding te pompen.

Personeelskosten

In het streekvervoer vormen de personeelskosten 70 à 75% van de totale kosten. Het ligt dus voor de hand dat men allereerst op deze post wilde bezuinigen. Dit leidde tot het plan bij de buurtbus met vrijwilligers te gaan werken. Gereden wordt met busjes die maximaal acht personen kunnen vervoeren. Deze busjes kunnen namelijk nog met een gewoon (B-E) rijbewijs worden bestuurd. De organisatie van de buurtbus is in handen van een buurtbuskomité. Dit comité regelt de dagelijkse gang van zaken, zoals het dienstrooster van de vrijwilligers. De dienstregeling wordt door het comité in overleg met de bevolking vastgesteld. Daarbij wordt er op gelet dat aansluiting wordt gegeven op de bestaande bus- en treindiensten. Het streekvervoerbedrijf in wier gebied het buurtbusje rijdt is de vergunninghouder

van de busdienst. Zij verzorgen ook het groot onderhoud van het busje en assisteren indien nodig het buurtbuskomité.

Vijf proefgebieden

De vijf gebieden die in het najaar van 1977 door de buurtbus bediend gingen worden telden 2600 tot 5300 inwoners per gebied, die tot dusver van openbaar vervoer verstoken waren. Hierbij waren zowel kernen die nog nooit per bus bereikbaar waren geweest, als kernen die tot voor enige jaren nog een busdienst hadden gehad.

Overal werd het project met veel enthousiasme gestart, ook al vreesden velen dat het moeilijk zou zijn om voldoende vrijwilligers aan te trekken en te behouden. In de praktijk valt dit erg mee. Ook het aantal reizigers is zeer bevredigend.

In café

Voor een deel is dit laatste waarschijnlijk toe te schrijven aan de grote betrokkenheid die de bevolking heeft bij de buurtbus. Een dienstregeling die in het café wordt vastgesteld door het comité en de bevolking samen spreekt sterker aan dan een boekje dat door de vervoermaatschappij wordt uitgegeven.

Het meest verrassend was de dienst tussen Zundert en Roosendaal. Het aantal reizigers was op sommige dagen zo groot dat het streekvervoerbedrijf (BBA) met een grote bus assistentie moest verlenen. Het is dan ook te verwachten dat deze buurtbus geheel of gedeeltelijk wordt opgeheven, om vervangen te worden door een 'echte' buslijn.

Nu vijftig

Omdat de vijf proefbusjes zowel wat betreft de inzet van vrijwillige chauffeurs,

als het aantal reizigers, aan de verwachtingen voldeden, besloot het ministerie van Verkeer en Waterstaat, dat de proef opgezet en gefinancierd had, nog eens 45 gebieden aan te wijzen. Deze gebieden werden geselecteerd uit vele aanvragen van gemeenten en streekraden. Voor alle vijftig gebieden geldt dat zij voldoen aan de volgende twee eisen.

1. Minimaal duizend inwoners die nu meer dan 1500 meter van een bushalte af wonen.

2. De oppervlakte van het gebied is ongeveer 25 km².

De start van de buurtbusjes wordt nu verder door de provincies verzorgd, zodat het ministerie nu alleen nog maar de gebieden aanwijst.

Als binnenkort vijftig buurtbusjes in Nederland rijden dan heeft daarmee een nieuwe vorm van openbaar vervoer definitief zijn intrede in Nederland gedaan.

Kanttelingen

Vanzelfsprekend is het verheugend dat door de invoering van de buurtbus een groot aantal kleine kernen door het openbaar vervoer wordt ontsloten. Gelukkig wordt er van deze geboden voorziening redelijk gebruik gemaakt. Toch zijn bij de buurtbus nog enige kanttekeningen te plaatsen. Hoewel vanaf het begin af aan door het ministerie is gesteld dat de buurtbus geen slecht renderende buslijnen mag gaan vervangen, blijft de vrees hiervoor nog altijd gerechtvaardigd. Wie garandeert namelijk dat daar waar dit jaar een buslijn wordt opgeheven over twee jaar niet een buurtbus wordt gestart? In een dergelijk geval wordt een beroepschauffeur vervangen door een vrijwilliger. Behalve dat dit uit het oogpunt van werkgelegenheid niet juist is, kleven er meer bezwaren aan. Door met vrijwilligers te werken blijft een onzekere faktor bestaan. Als er geen vrijwilligers meer zijn, zal de busdienst, ook al zijn er voldoende reizigers, gestaakt moeten worden. Ten tweede is de capaciteit van het busje wel erg gering. Enige fluktuatie in het passagiersaanbod zal al snel leiden tot reizigers die achter moeten blijven omdat het busje vol is.

Liever buslijn

Met de buurtbus worden veel bewoners van kleine kernen in de gelegenheid gesteld om er op uit te trekken. De opzet van het buurtbusproject is niet om een alternatief voor de auto te bieden. Het structuurschema Verkeer en Vervoer schrijft het streekvervoer in de landelijke gebieden slechts een aanvullende taak toe. De buurtbus is dus geen oplossing voor het verkeers- en vervoers-probleem doch alleen bedoeld om de isolatie van mensen die op het openbaar vervoer zijn aangewezen op te heffen.

Als reizigers-organisatie vindt ROVER dit een loffelijk initiatief, al zet zij vraagtekens bij de inzet van vrijwilligers. Op deze wijze worden gebruikers van het openbaar vervoer 'overgeleverd' aan de liefdadigheid van anderen. Gezien het nog steeds stijgende aandeel van de personeelskosten in de totale kosten van het openbaar vervoer is een uitbreiding van de inzet van vrijwilligers, mede gezien de bezuinigingsplannen van het kabinet, niet uitgesloten.

Volgens ROVER dient de overheid de consequenties van de door haar gewenste openbaar vervoervoorzieningen geheel te dragen. Dus ook de volledige personeelskosten dienen door haar betaald

te worden.

In dit licht bezien is het verheugend dat de buurtbus 'Zundert - Roosendaal' omgezet gaat worden in een 'echte' BBA buslijn, gereden door een beroepschauffeur. Hopelijk leiden alle buurtbussen er toe dat het huidige streekvervoernet sterk wordt uitgebreid met nieuwe lijnen. Als overgang van het niets naar een volledige buslijn is de buurtbus in ieder geval een ideaal hulpmiddel. En wellicht kan het streekvervoer ook op andere lijnen een positief aspect van de buurtbus meenemen. Namelijk de inspraak van de bevolking op de dienstregeling van de buslijn.

Vervoer

Jan Juffermans

Het paard weer voor de wagen spannen

Paardenmarkten beleven de laatste jaren weer een toenemende belangstelling. Maar dat is helaas alleen nog vanwege het zo populair geworden paard rijden. Het paard als trekdiër en vervoersdiër zal bij het schaarser worden van grondstoffen en vooral van de energie misschien wele van stal gehaald worden.

Het gebruik van het paard is nu nog niet helemaal verdwenen. Zo af en toe zie je nog wel een paard en wagen. Dan bedoel ik niet het toenemend verschijnsel van het zondagsritje met paard en opgeknapt tilbury, wat overigens best toe te juichen is. Dat scheelt weer een auto op de weg. Maar ik bedoel de boeren, die op hun klompen hebben aangevoeld dat zo'n paard ook in de huidige tijd zo gek niet is voor de dagelijkse klussen. De gebroeders Cuperus in het Friese Boksum maken dankbaar gebruik van paard en wagen op hun boerderij. Zoals u in DKA 28 kon lezen, draait dit bedrijf beter dan vergelijkbare 'moderne' bedrijven. Het Landbouw-Economisch Instituut konstateerde na het onderzoek dat het bedrijf naast rendabeler tevens in vele opzichten kwalitatief betere resultaten te zien geeft.

Ik ken een boer die nog met paard en wagen gaat melken op z'n land, dat een à twee kilometer van z'n woning ligt. Het zal wel niets met dat paard te maken hebben, maar 't valt op dat hij naast z'n werk nog tijd vindt om zich met politiek bezig te houden; hij was zelfs een tijdje wethouder.

Rust in je werk

Frank en Marianne Sigmund in Etten-Leur werken ook met een paard op hun gemengde bedrijf. Het paard blijkt rendabel te zijn voor de vele klussen die ermee gedaan worden. Financieel gezien zou een traktor ook rendabel zijn. Maar er zijn blijkbaar nog andere redenen om aan het paard de voorkeur te geven. Frank vindt werken met een trekker te lawaaiig en te onrustig. Het is een onpersoonlijk ding. Met het paard voelt hij een band. Het paard bepaalt het werkt tempo; het geeft rust in je werk. Boven-

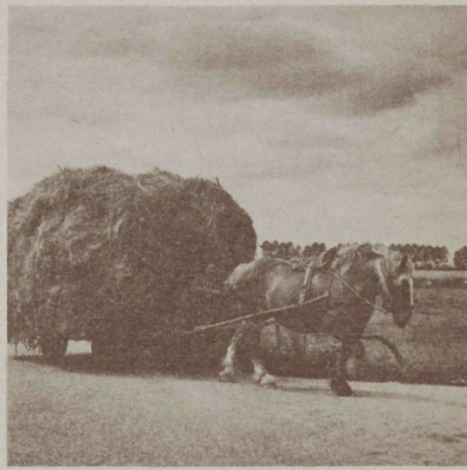
dien ziet Frank de voordelen voor de grond; die wordt niet zo vast gereden. Wat doet hij zoal met het paard? Het is een lijst met zeer uiteenlopende werkzaamheden: ploegen, eggen, gras maaien, hooi keren, vervoer van mest, mest verspreiden, prei, winterwortels en witlof uitploegen en bovendien zo af en toe bomen verslepen.

Volgens een recent bericht in de kranten, gaat de Koninklijke Nederlandse Heide-maatschappij voor het verslepen van bomen ook weer meer paarden gebruiken. En niet alleen omdat het goedkoper blijkt.

Paardenmarkten

Als paarden weer meer in trek komen, zullen ook paardenmarkten weer een belangrijker functie gaan vervullen dan nu. Ze dreigen nu te degenereren tot toeristische en recreatieve trekpleisters, waar zelfs geld wordt gegeven voor het aanvoeren van paarden. Om de markt een beetje vol te krijgen.

In Nederland worden elk jaar vanouds in een aantal plaatsen paardenmarkten gehouden. De oudste zou die van Valkenburg aan de Rijn (Z.H.) zijn, die gehouden wordt op de tweede woensdag in september. Andere bekende plaatsen met paardenmarkten zijn: Voorschoten, Beusichem, Zuid-Laren en veemarkten als Den Bosch, Leiden en Utrecht.

MENSEN

en mogelijkheden

Voor donateurs van De Kleine Aarde is plaatsing van berichten in deze rubriek gratis, bij een maximum van 75 woorden.

Jongen, 22 jr. wil uit de hedendaagse maatschappelijke rotzooi. Wil graag verder gaan in een werk- en leefgemeenschap. Wie kan mij nog opnemen of wie kan mij helpen aan adressen waar ik misschien kan komen? Wel in dit landje. J. Logteberg, 't Hooghuis bd. V. Bergenplein 39, Etten Leur.

Jongeman, 29 jr. afkomstig van akkerbouwbedrijf, zoekt werk op biologisch of b.d. bedrijf in Nederland of daarbuiten. Reacties naar: J. Kloppenburg, Dommelsestraat 74, Enschede.

De Stichting Klus gaat de volgende projecten opzetten voor werklozen.
Een klussenbus – voor karweitjes bij bejaarden, clubhuizen e.d.
Een werkplaats – als basis voor de klussenbus en voor ambachtelijke activiteiten (timmeren, spinnen, weven, fietsenmaken enz.). Een biologisch tuinbouw- en kleinveeprojekt. Een stichting i.o. zal deze projecten beheren. In het bestuur van de Stichting zullen ook vertegenwoordigers van de projecten zitting hebben. Deze projecten bieden veel werk, daarom zijn belangstellenden die mee willen doen van harte welkom op vrijdagochtend in het KAB-gebouw (Rozendaalsestraat 27, Arnhem). Of bel naar TAAK (085-450042) en vraag naar Kees de Noord, secr. v.d. Stichting KLUS.

Wij, man, vrouw (dertigers), 2 kinderen, willen met anderen (gezinnen, alleenstaanden) buiten wonen. Bedoeling is pand met stuk grond aan te kopen, daarom is financiële inbreng onvermijdelijk. Wij zien als basis: gelijkgerichtheid, saamhorigheid, werken aan huis en tuin (eigen groenteteelt, energie-arm wonen etc.). Gedacht wordt aan de streek onder Utrecht, elders niet uitgesloten. Ook geïnteresseerd in aansluiting bij andere, soortgelijke groepen (eventueel in oprichting). Reacties gaarne onder no. M.M. 29-01, uitgeverij De Kleine Aarde, Postbus 151, Boxtel.

Hoe planten leef-werkgemeenschappen zich voort? We willen adressen en informatie verzamelen van leefgemeenschappen in Nederland en Europa, waarin ook samen ergens aan gewerkt wordt.

1. Waar werken jullie aan? (therapie, politieke acties, zelfvoorziening, ambachten?)
 2. Willen jullie andere mensen óók op weg helpen?
 - a. wat willen jullie die mensen meegeven?
 - b. hoe doen jullie dat? (bezoekersregeling, cursusprogramma's, stagiaires?)
- Willen jullie je ervaringen, ideeën en adres opsturen liefst vóór 1 juli. We willen hiervan op De Kleine Aarde een verzamelpagina aanleggen en ik wil mijn skriptie hieraan wijden. Schrijf of bel je? Joke de Wilde of Arnold Robbé, De Kleine Aarde, Postbus 151 Boxtel, tel. 04116-76901.

Wij (vrouw, man + 2 kinderen) zoeken naar een andere samenlevingsvorm waarin je in wisselwerking met anderen individueel en sociaal meer ontplooiingskansen vindt. Welke mensen met kinderen zouden hieraan met ons willen werken; uiteindelijk doel: samenwoning. Jack en Cisca, 3e kade 40, Gouda.

De Weegbree zoekt: per direkt of per 1 aug. een medewerk(st)er voor het restaurant (koken, bedienen, eenvoudige administratie, inkoop en coördinatie) 5 dagen; per 1 aug. een medewerk(st)er voor de winkel (verkoop, etalage, informatie, inrichting) 5 dagen; per 1 aug. of direkt een medewerker voor de inkoop (alle bestellingen, prijswijzigingen, produktinformatie, verkoop, veel sjouwwerk, daarom (toch) graag een man, ook vanwege de samenstelling van de groep) 5 dagen. Inl. Stichting De Weegbree, Grote Oost 35, Hoorn, tel. 02290-18659.

Wie heeft een tweedehands 4 of 6 schachts weefgetouw te koop, liefst

Zweeds of Fins merk. Laat het dan weten aan: Rita Habers, Kerkstraat 12, Gasselte.

Na mijn opleiding M.B.O. Civiele Dienst zou ik graag wat ervaring op willen doen in de alternatieve sektor. Hiervoor zoek ik een vast of tijdelijk baantje, waarbij mijn opleiding al dan niet van nut zal kunnen zijn. Mijn interesse gaat o.a. uit naar de alternatieve voeding en de biologische tuinbouw. Wie weet of heeft er iets voor mij? Reacties graag aan Joke de Kock, Kadoelenweg 221 A, 1035 NH Amsterdam, tel. 020-312758.

Wie wil er een half jaar in ons landelijk gelegen huisje wonen, met veel tuin en werkruimte, genegen zijnde voor de poezen te zorgen, liever geen honden. Huurprijs f 350,- p.m. geheel ingericht. Reacties naar: Elles en Wim, Jardinga 1, 8431 RE Oosterwolde Fr.

Graag zou ik met mensen samen willen werken die zich ook ten doel stellen het leven te leven zoals het werkelijk is, in al zijn eenvoud en schoonheid. Zonder jacht op macht en bezit. Daar geweld, in wat voor zin ook, voor mij uit den boze is, eet ik geen vlees, vis of ander dierlijk leven. Alkohool en tabakswaaren staan voor mij ook op de zwarte lijst. Het liefst zou ik werken in Delft of omgeving. Mensen die mij kunnen gebruiken kunnen schrijven naar: Leo van Seben, Rochussenstraat 10, 2613 BX Delft.

Jongeman, 36 jaar, zoekt vriendschap van vriendin om biologisch-dynamische activiteiten ritmisch meer impulsen te geven. Speur naar zeldzaam geworden planten die plaats mogen nemen in een fijn leefsfeertje, dat voorafgegaan wordt door bestudering van gelijkwaardig realiteitsdoel de juiste plantengemeenschappen bijeen te brengen. Dat alles ter bevordering van een ritmisch actief leven. Theo Koot, Weyland 3, 2415 BA Bodegraven.

Per 1 juli zijn mijn hond en ik dakloos. Ik zoek nu een huisje of verdieping (te huur), en omdat ik graag temidden van tuin en vogels vertoef, het liefst buiten. Eventueel zou ik ook huis, tuin en levende have willen verzorgen van mensen die tijdelijk elders verblijven. Omgeving Bilthoven-Amersfoort. Jolande Breumelhof, Joh. van Oldebarneveltlaan 31, Amersfoort. Tel. 033-11085.

Wie kan onervaren vakantie-fietser tips geven over fietsen naar Frankrijk (waarschijnlijk Bourgogne)? Routes, overnachtingsadressen (kloosters, boeren, alternatieve leefgemeenschappen). Jan Kortie, Piusplein 47, Tilburg. Tel. 013-422482 (liefst 's avonds).

Te koop in het noorden van de Dordogne; heel oud boerderijtje met 3500 m2 grond. Aan de rand van een zeer klein dorp, tussen de bossen en kleine gemengde boerenbedrijven. Inlichtingen: Fons Hermus, Combais-le Bourdeise, 24300 Nontron, Frankrijk.

Zomaar wat uit andere bladen

De biodynamische vereniging in Nederland heeft besloten, dat tot haar producten-assortiment voortaan ook vlees zal behoren. Een zeer ingrijpende stap, die mijns inziens een definitieve scheiding zal maken met de rest van alternatief Nederland. De antroposofen zijn geen principiële vegetariërs, eerder allergisch en kop-schuw ervoor. Ze zitten in een moeilijke situatie, want hun grote voorman heeft veeteelt voorgeschreven. . . Aldus Nicolaas Hartman in zijn eigen blad De Ark.

Ook Arnold Klomberg blijkt erg geschrokken van het bericht. Mijn ogen gingen op steeltjes staan, vertelt hij in Leven & laten leven van de vegetariërsbond. Daarin een citaat uit het antroposofische blad Aarde en Mens: 'Een deel van de produktie van het vee zal het bedrijf verlaten als melk of melkprodukten in de vorm van kaas of kwark, en natuurlijk zijn er de kalveren. Elke koe zal elk jaar weer een kalf geven, omdat er anders ook geen melkproduktie te verwachten is.' Dit wetende kan ik maar één konklusie trekken, vervolgt Klomberg: zolang de mens door-gaat melk te drinken houdt hij de slachthuizen met hun dierenleed in stand! Voor iedereen die het daarmee eens is, is er maar één mogelijkheid: te leven zonder dierlijke middelen. Dus zonder melk, kaas of eieren. Tot zover Klomberg.

Sjoukje Rijpstra verklaart in Vruchtbare Aarde – een biodynamisch blad – de antroposofische visie op het eten van vlees. In het algemeen wordt er te veel vlees – dat bovendien van dubieuze kwaliteit is – genuttigd. Wie echter vindt dat hij, met alle geweld, vlees moet laten staan, terwijl dat niet in overeenstemming is met zijn eigenlijke behoefte, doet zichzelf geweld aan, vertilt zich.

Rudolf Steiner wijst er uitdrukkelijk op dat de konstitutie van veel mensen zodanig is dat zij niet zonder vlees kunnen. Zo beschouwd is de vraag 'vlees of geen vlees' een kwestie van zelfkennis. Aan jezelf leren waarnemen wat je nodig hebt en wat je goed doet, daar gaat het om, vindt Sjoukje Rijpstra.

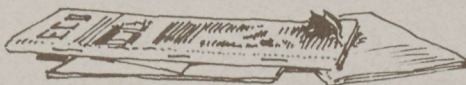
Hans Donderwinkel reageert in het blad voor de ekologische winkeliers – Bladvorming.

Heel duidelijk stelt men in biodynamische kringen dat het een individuele beslissing is om al dan niet vlees te eten. Zo kan een situatie ontstaan dat een winkel als De Bast in Amsterdam vlees in de winkel verkoopt en dat het bijbehorende restaurant vegetarische maaltijden serveert. Het valt eenvoudig in te zien dat zolang we dierlijke produkten als zuivel, eieren en wol gebruiken, er ook vlees zal zijn(. . .); toch blijf ik moeite hebben met verkoop van dit vlees. Het is aan de ene kant zo dat, ondanks dat we er ons nooit zo over hebben uitgesproken, we een vegetarische voedingswijze voorstaan. Deels om gevoelsmatige/ethische redenen, deels om onze zienswijze op voeding (lees bijvoorbeeld de werken van Arnold Robbé van De Kleine Aarde). Ook ben ik bang dat als

de vraag naar biodynamisch vlees het (geringe) aanbod gaat overtreffen, er dan toch een impuls tot een hogere vleesproduktie zal ontstaan en er zelfs bedrijven kunnen gaan ontstaan die zich toeleggen op produktie van vlees. Dit ondanks het voornemen van nu het een restproduktie te laten zijn.

De Akademieraad wenste dan ook of geen blad of een redaktie die onder haar controle zou komen te staan. Omdat dit nogal behoorlijk naar censuur riekte, besloot de redaktie zich verder weinig aan de Akademieraad gelegen te laten liggen en haar eigen weg te gaan. Vanaf dat besluit is het blad door bepaalde Akademieraadsleden nogal behoorlijk tegengewerkt. Maar voor de goede lieve vrede zullen we ons in het vervolg onthouden van de aankondiging 'samengesteld door studenten en medewerkers van de Akademie voor Natuurgeneeskunde te Amsterdam'. U mocht eens denken dat Physis een officiële uitgave van de Akademie(raad) is. Aldus de redaktie van Physis, maandblad voor de natuurgeneeskunde, sinds nummer vier een uitgave van de vereniging Vaak.

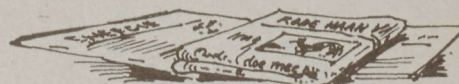

Ik kreeg een lift naar huis van twee mensen die werkzaam zijn bij de Vrije Universiteit van Amsterdam. In de auto vertelden ze dat ze de energievoorziening van de VU verzorgen. Zij waren naar de cursus gegaan omdat ze beiden een windgenerator bij hun huis hadden gebouwd en misschien iets konden opsteken. Waarom ze een windmolen gebouwd hadden? 'Als de stroom uitvalt, zoals deze winter in het noorden, dan draait mijn molen rustig door en komen we niet in de kou en in het donker te zitten.' En dat vind ik een plezieriger vooruitzicht dan afhankelijkheid van verre sjeiks of al te nabije kerncentrales. Chris Westra in MilieuDefensie over een cursus windenergie van het Energieonderzoek Centrum Nederland.

Ik werk dus in een koöperatie. Al zeven jaar en steeds weer maak ik het mee dat mensen die bij ons nieuw binnenkomen, aangetrokken worden door de andere manier van werken. We hebben namelijk geen baas. Iedereen heeft zijn eigen verantwoordelijkheid over het gebied dat zij/hij beheerst. En het totale beleid bepalen we met elkaar. Iedereen die een half jaar trouw en gemotiveerd heeft meege-

werkt kan in het Bestuur komen en meebeslissen. Dat klinkt allemaal prachtig, maar werkt alleen als je weet wat dat betekent. Want wat blijkt: dat de meeste mensen denken dat ze niet hoeven te werken. Een van de praktische ervaringen uit het eerste nummer van Link, een regionale krant, verscheint tien maal per jaar in de regio Zuid-Holland (Caeciliastraat 11, Leiden).

Eindkonklusie: zodra een werktuig of toestel voor u zó onbegrijpelijk of ondoorzichtig is, dat u het zelf niet meer helemaal kunt beheersen (dus ook: repareren, in stand houden enzovoort en u hebt ook niemand die het voor u wil doen) dan is het voor u een apparaat. Een goede, welgemeende raad: loop er met een wijde boog omheen en vergeet het, zo gauw mogelijk! Een apparaat is altijd uw vijand. Een werktuig kan uw vriend zijn, onmisbaar en helemaal, terecht, van u! Sietz Leeftang in De Twaalf Ambachten over 'n Apparaat is je vijand.

Hiermede is de tragiek van dit rapport weergegeven. Het was door minister Ertl bedoeld om de discussie gangbaar-alternatief op basis van feiten in goede banen te leiden en verder onderzoek te stimuleren, maar de auteurs die in dit rapport de gangbare landbouw(-wetenschap) vertegenwoordigen, beschuldigen met name de vertegenwoordigers van de biodynamische landbouw als gespreks- en onderzoekspartners van kwade trouw, waardoor een vruchtbare wetenschappelijke discussie en gemeenschappelijk vergelijkend onderzoek onmogelijk is. Bovendien is voor hen het pleit reeds beslecht; de konsument moet overtuigd worden dat het gangbaar geteelde voedsel het beste voedsel is en de verkoop van produkten met het etiket 'biologisch' of 'natuurlijk' moet verboden worden. Deze vernietigende kritiek schrijft ir. Cleveringa van het Landbouw-Economisch Instituut in Vruchtbare Aarde op het Duitse 'Statuśbericht Alternativen im Landbau. Cleveringa meldt in dit verband de oprichting van een Duits-Nederlandse werkgroep 'Alternatieve vormen van landbouw'. Deze werkgroep zal, althans in eerste instantie, haar aandacht in het bijzonder richten op het onderzoek op de drie voormalige 'organische bedrijven' te Nagele (Noord Oost Polder). Hier zullen in bedrijfsverband 'gangbare' met 'geïntegreerde' en 'biodynamische' landbouwmethoden worden vergeleken.

Regeladvertenties

Tarief regeladvertenties:

f 6,- per regel, ± 30 leettertekens, inclusief BTW.

Minimum prijs per plaatsing f 30,-.

Tegen geringe vergoeding te Groenekan stuk land aangeboden, voor individuele of gezamenlijke bewerking. Reakties: Evert Muntslag, Kwartelstraat 54, Utrecht. Na 18.00 uur thuis.

TE KOOP: in het noorden van Dordogne: heel oud boerderijtje met 3500 m² grond aan de rand van zeer klein dorp, tussen de bossen en kleine gemengde boerenbedrijven. Inlichtingen: Fons Hermus, Combas-le-Bourdeise, 24300 Nontron, France.

In de graanpletterij De Halm in Heeswijk-Dinther, die biologische granen verwerkt tot vlokken, is plaats voor een derde kracht. We denken aan iemand die zich in wil zetten voor mens- en milieuvriendelijke voedselverwerking. Naast de graanverwerking komen ook technische klusjes voor. Wie heeft interesse om met ons mee te doen? Bel Harrie v. Grinsven 04139-1277 of Ger v. Haarlem 040-852094.

WORKSHOPS IN DE PYRENEEËN Spirituele woon-werkgemeenschap 'Mas Cardus', vor. jaar opgericht, mede geïnspireerd door Findhorn, houdt workshops voor mensen die willen mee pionieren aan de opbouw van een internat. leefgemeenschap. Onze **DOELSTELLING** is om ons fysiek, emotioneel, mentaal en spiritueel te ontplooiën. Dit d.m.v. **AKTIVITEITEN** zoals:

- intensief lich. werk: bouwen, tuinieren, kaas maken, brood bakken, hout hakken,
- individ. en groepswerk: co-

counseling, bioenergetica, encounter, meditatie;

- mentaal werk: oriëntatie op nieuwe ontwikkelingen van leefgemeenschappen, info uitwisseling rond zelfverwerkelijking;

- spiritueel werk: leren afstemmen op de natuur, van onszelf en om ons heen;

- ontspanning: bergtochten, muziek, zwemmen etc. etc.,

De dagprogramma's van de workshops zullen op alle genoemde aspecten georiënteerd zijn. De **WORKSHOPS** zijn: (I 17 t/m 30 juni), II 5 t/m 18 aug., III 16 t/m 29 sept. Eigen tent en slaapzak meenemen. **VOERTAAL:** Nederlands. Kosten f 150,- per week (meer is welkom). **DEELNAME** beperkt. **ANTWOORDEN:** met vermelding van workshop II of III (vóór 1 juli), naam, adres, **TELEFOON.** Overmaken van kosten na bevestiging onzerzijds. Adres: Mas Cardus, Montferrer 66150 ARLES SUR TECH, Pyrenees Orientales, France.

Vader zoekt voor zoon 14 jr. bij voorkeur vegetarisch aardig pleeggezin in den lande. Tel. 030-717441. Nwe. Koekoekstraat 29, 3514 EA Utrecht.

Twee jonge mensen (meisje 24 – jongen 28) zoeken aansluiting bij 'n woongemeenschap o.i.d. in Utrecht of omgeving. Wie een adres voor ons weet schrijf 'n briefje aan: Jan Duindam, Havikstraat 29, Utrecht.

Zelf een geitenkaasje maken? Onze bekende kursussen vallen dit jaar op 30 juni en 4 aug. Incl.: de Welpshof Aalten, tel. 05431-457.

Korengoud – Stichting voor natuurlijk leven – zoekt een paar mensen, die zich met ons in willen zetten voor het verwezenlijken van de doelstellingen: o.a. organiseren van kursussen en lezingen, het werken in de natuurvoedselwinkel en verspreiden van informatie via het maandbladje. Reakties naar: St. Korengoud, tel. overdag: 05280-62641 (winkel) en 's avonds 05288-377. Tesja, Ruth en Gerard, Wilhelminastraat 2, Hoogeveen.

VEGETARISCH PENSION en Rustoord in Z. Frankrijk. Een gastvrij landhuis bij een biologisch druiven, groenten en fruitteelt bedrijf. Men kan er spinnen, weven, boetsen of meehelpen in de wijngaard. Er is een gedipl. Ned. verpleegster met kennis van natuurgeneeswijzen. Vol pension f 35 tot f 40 p.d., half pension f 30 tot f 35 p.d. Appartement 5 pers. f 350,- p.w.

Tel. Ned.: 04780-4352, Frankrijk: 09-33-58.672053 Henk en Maria van Straaten, Le Marchon Bazens 47130 Port Ste. Marie.

TEKENEN en schilderen, weven en spinnen en andere vormen van textielbewerking. Zomerkursus op de Veluwe van 7 juli t/m 18 augustus. Kampeerweek f 90,- per pers. inkl.: instructies, materiaal en overnachten. Kinderprogr. aanwezig; vraag folder 03419-463.

ZEILEN met de Drie Gebroeders. Milieuvriendelijk vakantie houden in eigen land op een origineel Fries skûtsje. Zeilzwerftochten voor groepen van max. 11 personen over IJsselmeer en Wadden o.l.v. ervaren schippers. Individuele inschrijving 11-18 aug. Incl. Arjen Valk, Postbus 377, Groningen.

TE HUUR: Midden Frankrijk aan rand groot bos met meren, zwemmen, vissen, zeilen in rustige mooie omgeving twee zomerhuisjes w.c., douche enz. mogelijkheid om paard te rijden vanaf f 175,- per week. Mevr. C. Mell, Le Prage, Couleuvre, 03320 Lurcy-Levis, tel. 09-3370 66 1064 (Moulins)

Miranda, 21 jaar, a.s. moeder, zoekt **LEEFGEMEENSCHAP**, waar Liefde, Waarheid en Geloof centraal staan. Bestaat er zoiets? Bel of schrijf me a.u.b. God zegen je. Miranda Riel, Vlaskamp 474, Den Haag, tel. 070-471512.

Welke **LEEFGEMEENSCHAP** buiten de stad, liefst in een boerderij heeft plaats voor moeder met twee jonge kinderen? Wouda Houweling, Oude Gracht 99, Utrecht, tel. 030-313644.

ROEL EN JOSTI VAN DUYN gaan verhuizen naar naburige boerderij om daar in samenwerking met vrienden ons boerenkaasbedrijfje uit te breiden. Te koop is de boerderij die wij nu bewonen in bossig Oost-Groningen. Voorkeur voor mensen met belangstelling voor biologisch leven en menselijke verhoudingen. Prijs en de grond erbij zijn nader overeen te komen. Tel. 05993-2981.

Een Hollandse leefgemeenschap in Zuid-Frankrijk organiseert veertiendaagse workshop **ETSEN** of beeldhouwen in augustus en september. Kosten f 200,- inclusief maaltijden en kampeerplaats in ons prachtige dal. Inlichtingen: Veinat d'En Marsalet 66130 St. Michel Llores Frankrijk.

TE KOOP: Leuvense potkachel antiek prima staat f 1250,- Duits keukenfornuis prima staat f 750,-, Naumann antieke trapnaaimachine prima staat f 400,-. J. F. C. van Doorneveld, Grensstraat 22, 1091 SZ Amsterdam.

26-jarige wil in juni en vanaf ongeveer vijftien augustus tegen kost, inwoning en wat zakgeld graag werken op biologisch land- en of **TUINBOUWBEDRIJF**. Gienus Nijdam, Meerweg 145, 9752 XA Haren, telefoon 050-344394.

Onbespoten op **VAKANTIE** kan... Bij Les Deux Roues, de kleine groene wereld van Kees en Jolanda van Opstal - Frankrijk. Eerlijk alternatief om vertrouwd op vakantie te gaan in een ongeschonden natuur. Borreze, hartje Périgord/Dordogne. B.O.-eten uit eigen tuin. Romantisch maar ook natuurbewust kamperen rond ons boerenhuis op privéterrein. Reservering beperkt, kleine groepen, veertien dagen f 665,- per persoon. Inklusief alle warme maaltijden, ontbijt, gebruik fiets en verblijf in ingerichte bungalowtent. U hoeft dus niets mee te nemen! De zon is hier ook al. Schrijft: C. v. Opstal, journalist - 46200 Bourzollès par Souillac - Frankrijk.

ENWB nu ENFB

De Eerste, enige, echte Nederlandse Wielrijders Bond heet sinds 18 april Echte Nederlandse FietzersBond, E.N.F.B.

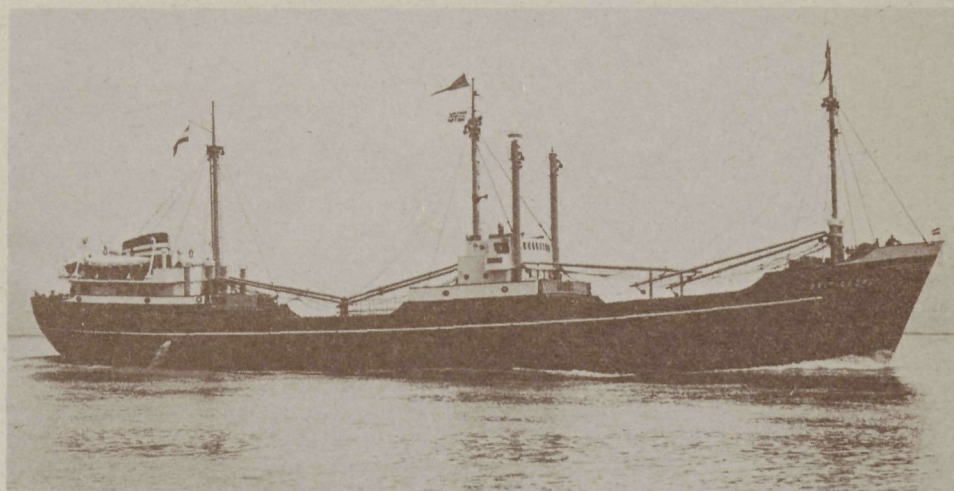
De ANWB (Koninklijke Nederlandse Toeristen Bond) klaagde de E.N.W.B. anderhalf jaar geleden aan. De laatste zou een naam hebben die te veel leek op de Auto- en Toeristenbond. Verwarring zou niet zo ernstig zijn geweest als de E.N.W.B. zich op een ander terrein bewoog als de ANWB. Maar de rechter besliste dat de bonden wel met elkaar te maken hadden. Alsof een auto een fiets is en alsof een A een E is. Maar goed, de E.N.W.B. heeft na lang vechten verloren. Herhaalde oproepen om het proces te stoppen haalden niets uit.

De E.N.F.B. zal niet verschillen van de E.N.W.B. De bond gaat door met acties en publikaties. Dezelfde mensen zijn nu E.N.F.B.-ers geworden.

De naamsverandering brengt nogal wat kosten met zich mee. Steun is welkom. Giro 30255, E.N.F.B., Amersfoort.

Handel over zee zonder tussenhandel

Kan dat, met een kustvaarder gaan varen in koöperatief verband, zelf je lading kopen in derde wereldlanden en deze dan zonder tussenkomst van anderen verkopen in Nederland en Europa aan derde wereldwinkels of andere kleinschalige verkoopcentra?

De Kleinschalige Handels Vereniging (KHV) denkt van wel.

Een groep van negen Nederlanders heeft onlangs deze KHV opgericht en een manifest uitgegeven, waarin we kunnen lezen dat het schip 'de Paardebloem' zal heten en dat de scheepshuishouding op democratische leest zal zijn geschoeid. De KHV wil zijn lading direct betrekken van de kleine producenten en koöperaties in de derde wereldlanden. De tussenhandel, die ter plaatse meestal in handen is van monopolies van groothandelaren en multinationals, wil men omzeilen door het bieden van een hogere en eerlijke prijs. Naast de vaart op Europa zal 'de Paardebloem' straks ook lading tussen de derde wereldlanden onderling gaan vervoeren.

Niet zonder problemen

Jos Korthout uit Woudrichem, die zelf een aantal jaren gevaren heeft en een van de oprichters is, vertelt dat men een schip van 1000 ton en een diepgang van 3-4 meter op het oog heeft. Meer diepgang is ongewenst, als je vanuit zee een rivier wilt opvaren om ook dorpen die landinwaarts liggen te kunnen bereiken. De financiering is een heel probleem, want ook al kan een nieuw schip tegenwoordig met overheidssteun gebouwd worden, zo iets gaat toch bijna een miljoen gulden kosten. En voordat banken een hypotheek verstrekken, moeten er eerst enige ladinggaranties zijn.

Men heeft contact gezocht met derde wereldwinkels, SOS, Emmaus, verdeelcentra, ABAL en diverse ministeries. Verder probeert men de producenten in de derde wereldlanden op te sporen via de Stichting Nederlandse Vrijwilligers, missie en zending en diverse ambassades. Leden van de KHV zijn ook van plan om

• De 'Paardebloem' wordt een schip van dit type.

een reis naar Noord en West Afrika (waar men zich in eerste instantie op concentreert) te gaan maken om zelf de contacten te gaan leggen en plaatselijke infra-structuur en transportmogelijkheden te bekijken. Want om goederen aan boord van een schip te krijgen heb je toch meestal een kade of pier, een vrachtwagen en een weg nodig. Voor de lading naar de derde wereldlanden toe, wordt gedacht aan alles wat de westerlingen weggooien of teveel hebben. En aan goederen in het kader van ontwikkelingshulp.

De mensen van de KHV verwachten nog wel een aantal jaren nodig te hebben voor de trossen losgegooid kunnen worden.

Lezers die in dit moedige initiatief geïnteresseerd zijn kunnen contact opnemen met de Kleinschalige Handels Vereniging via Jos en Annie Korthout, Landpoortstraat 29, 4285 AR Woudrichem. Tel.: 01833-2931.

Tegen houtworm

In Engeland is een niet-giftig houtwormmiddel ontwikkeld door Wykamol Ltd. In Nederland is dit middel nog niet te verkrijgen. Iedereen die dit nieuwe middel wil gaan gebruiken of er meer van wil weten, kan per brief inlichtingen vragen bij Riccardo Ling, 103 Westwood Hill; London, S.E. 26; Engeland. (Uit: Soil Association)

Gaiapolis

Gaiapolis, werkgemeenschap voor coördinering en stimulering van mens en milieuvriendelijke projecten in zelfbeheer, houdt een open dag op 1 september. Het adres is: Rijsburgerweg 20a, Oegstgeest. Tel. 071-151408. Op de open dag is de biologisch-dynamische tuin te bekijken, de weckerij en de winkel.

Moerman dieet lijkt veel op volwaardige voeding

Na veertig jaar strijd lijkt het erop dat de Vlaardingse arts Moerman serieus genomen gaat worden. Op verzoek van een meerderheid van de Tweede Kamer zal binnenkort een onderzoek van start gaan naar alternatieve geneeswijzen van kanker. Hieronder valt ook de methode Moerman.

Het is van groot belang wie dit onderzoek gaan verrichten. Er is namelijk in 1958 ook al een onderzoek gedaan naar de methode Moerman en de commissie die dat onderzoek verrichtte heeft dit niet geheel onbevooroordeeld gedaan.¹ De uitkomst was zeer negatief. Inmiddels zijn we ruim twintig jaar verder en het klimaat is duidelijk gunstiger geworden voor alternatieve geneeswijzen. De officiële medische wetenschap is niet zo gelukkig met deze stroming en voert felle strijd tegen degenen die meer belang hechten aan onderzoek naar voeding en diëten dan onderzoek naar medicijnen, bestralen en opereren. Deze discussie speelt zich ook in Amerika af bij het NCI (National Cancer Institute), waar onderzoek naar voeding eenvoudig in de prullenbak verdwijnt met het argument dat je mensen toch niet zo ver kunt krijgen dat ze hun leefgewoonten gaan veranderen. Liever steekt men krankzinnige sommen geld in onderzoek naar alle mogelijke soorten medicijnen en hun mogelijke positieve werking tegen kanker.² Er zijn blijkbaar heel wat financiële belangen gemoeid met de onderzoeken die het NCI verricht. De oprichter van het NCI, Dr. Dean Burk behoort nu tot degenen die kritiek hebben op de praktijken van dit instituut, evenals Nobelprijswinnaar Dr. James Watson.

Bevolkingsonderzoek

Een andere methode om kanker te bestrijden, waar de laatste tijd tegen geaagd wordt is het op grote schaal onderzoeken van bepaalde bevolkingsgroepen. In Duitsland bijvoorbeeld worden mannen boven de 45 jaar, jaarlijks onderzocht op prostaatkanker op kosten van het ziekenfonds. In Nederland worden vrouwen boven de 35 jaar om de paar jaar onderzocht op baarmoederhalskanker. De kritici van deze massale kostbare onderzoeken stellen dat men over het algemeen uitsluitend de 'bezorgde gezonden' bereikt, de mensen die toch al snel naar een dokter gaan als ze iets voelen, en die vrij bewust met hun lichaam omgaan. De Amerikaanse Dr. Richard Sparks stelt dat deze jaarlijkse onderzoeken alleen voordeel opleveren voor de artsen en niet voor de onderzochte personen.³ Om nog maar te zwijgen van de paniek die veroorzaakt wordt, de periode dat men in onzekerheid moet wachten op

de uitslag (dit geldt vooral voor baarmoederhalskankeronderzoek). Ook worden er fouten gemaakt en worden vrouwen per abuis als positief aangemerkt en onnodig geopereerd. Bij dergelijke grote aantallen is het namelijk tot nu toe niet mogelijk om een honderd procent juiste uitslag te garanderen. Bij twee procent van de onderzochte gevallen wordt een foute uitslag ingekalkuleerd.⁴

Moermandieet

Het uitgangspunt van dokter Moerman is dat kanker geen ziekte is van de cellen, maar een ziekte van het lichaam als geheel. Een kankergezwel wordt gezien als een symptoom van een ernstige ziekte die veroorzaakt is door een gestoorde stofwisseling. Door een dieet voor te schrijven, waarin alles wat maar enigszins kwaad kan is weggelaten, terwijl voedingsmiddelen, die voor een goede stofwisseling noodzakelijke stoffen bevatten in ruime mate in het dieet voorkomen probeert men de patiënt te genezen. Dit gaat soms ook nog gepaard met ademhalingsoefeningen en toediening van extra stoffen, al naar gelang de specifieke situatie van de patiënt. Vanuit de voedingswijze van De Kleine Aarde kunnen we dit dieet voor een groot deel onderschrijven. En ik denk iedereen die zijn gezonde verstand gebruikt ook.

We weten allemaal dat roken en drinken erg slecht zijn voor de gezondheid dus zeker van kankerpatiënten. Ook wordt het eten van uit wit meel vervaardigde producten verboden (dus koekjes, witbrood, macaroni, spaghetti). In de biologische winkels en reformhuizen kan men prima vervangingsmiddelen kopen voor deze producten. Er is volkoren brood, en ook volkoren macaroni en spaghetti. Vlees staat ook op het lijstje van wat niet mag, al kan men een enkele keer een uitzondering maken voor bijvoorbeeld een kip uit eigen tuin. Koffie en thee en zelfs water zijn taboe, ook dit is niet zo onbegrijpelijk. We weten allemaal dat er in koffie koffeïne zit en in thee theïne. Water is tegenwoordig ook niet overal zuiver meer als het uit de kraan stroomt. Bij ernstig zieke mensen kan men dit beter vervangen door vruchtensap, melk en karnemelk. Suiker mag ook niet en met zout moet zeer zuinig worden omgesprongen. Dit is in grote lijnen wat men

niet mag, verder moeten er elke dag bepaalde voedingsmiddelen in het dieet voorkomen zoals bietensap, karnemelk, citroenen, bruine rijst en erwtensoep van hele erwten, aangevuld met verse groenten en volkoren brood en eidooiers. Het klinkt misschien erg ingewikkeld, maar alle mensen die al enige ervaring hebben met volwaardige voeding zullen er niet zo van ondersteboven zijn. Ik denk dat het dieet vooral op weerstanden stuit bij degenen die het goede leventje aanhangen. Ik heb zelf van de zomer twee weken het Moermandieet toegepast en er enige ervaring mee opgedaan. Het viel me erg mee. Het grootste probleem is onervarenheid met de recepten. Je moet dat gewoon leren. Een voordeel van deze twee weken experimenteren is voor mij dat ik nu geen koffie meer drink en me er prima bij voel. Voor nadere inlichtingen en dieetlijstjes, stuur een briefkaart naar 'Amnestie', Oranje Nassaustraat 15, 6661 EB Elst (Gld.)

Voetnoten:

1. Intermediair, C. W. Aakster e.a. 'Hoe een kankertherapie geen kans kreeg', 15e jaargang, 12-23 maart 1979.
2. The National Cancer Institute and the Fifty Year Cover Up, East West, January 1978.
3. 'Keine Angst vor Krebs'. Gefahren der Vorsorgeuntersuchung - Modellfall Prostata/ Von Professor Julius Hackenthal. Der Spiegel, nr. 41/1978.
4. Enige bedenkingen bij een landelijke screening op cervixcarcinoom, door Dr. F. Sturmans e.a. (1976), Huisarts en Wetenschap 19, 87.

De zon in huis

De Vereniging Milieudefensie houdt dit jaar een campagne voor zonne-energie. Milieudefensie wil met haar actie 'Zonne-energie, maak er werk van' een bijdrage leveren aan de oplossing van de energieproblematiek. Het publiek wordt daarom ook de komende maanden geïnformeerd over wat zonne-energie en haar afgeleide vormen (windenergie, methaangisting) zijn. Deze informatie wordt verstrekt via onder andere folders, tentoonstellingen, informatieavonden en een informatief 'Zonneboekje'. De internationale 'zonne-dag', op 23 juni, wordt een hoogtepunt in de campagne. De Kleine Aarde heeft ter ondersteuning van de actie een brochure uitgegeven, getiteld 'De zon in huis'. Hierin staan artikelen over zonne-energie, die in De Kleine Aarde hebben gestaan, aangevuld met hoofdstukken uit het boek 'De Aarde, Je Leven'. Zie bestelpagina.

Waarom Spee een zeef meeneemt naar Ghana

Spee krijgt bij zijn nieuwe project in Ghana te maken met verscheidene problemen. Aan het oplossen van een van die problemen heeft Job Tielrooy meegeholpen. De oplossing lijkt qua eenvoud veel op het beroemde ei van Columbus: de zeef van Spee.

Ghana kampt met veel zure gronden. Om hierop te kunnen telen, moet kalk gegeven worden. In het heersende klimaat is het beter heel weinig kalk te geven, bijvoorbeeld samen met kompost. Ter plekke is niets aanwezig. Kalk zou eventueel in Ghana gedolven kunnen worden. Maar dat kost veel energie en geld, wat ook al weinig beschikbaar is. Meer voor de hand liggen de schelpen aan de kust. Schelpen zijn te gebruiken voor bekalking, maar dan moeten ze fijn gemalen worden. Vijftig procent van het maaisel moet door een zeef van drietiende millimeter kunnen wil het als meststof werken.

Molens ongeschikt

Dus ging ik kijken of er ergens iets bekend was over kalkmolens. Mijn eerste gedachte was de stichting TOOL te Amsterdam. Een instelling die zorgt dat ontwikkelingswerkers informatie kunnen krijgen over kleinschalige technieken. TOOL had niets. Meer resultaat had het bezoek aan de technische afdeling van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. Hamermolens met motoren van zeven pk, kleine schijvenmolens met gietijzeren binnenwerk en een molentje – eigenlijk bedoeld voor de zelf brood bakkende westerling – met stenen op cementbasis. Maar na de nodige beproevingen bleek geen van de molens aan onze eisen te voldoen. (De groep die zich hiermee bezig hield was inmiddels uitgegroeid tot de ingenieur van genoemde afdeling, een werktuigkundige, twee hogere agraren en Spee zelf.)

Volgens Spee was het bovendien heel moeilijk om in Ghana verzekerd te zijn van een regelmatige aanvoer van producten die uit het buitenland moeten komen. Aardolieproducten en een belangrijke stof om cement te maken heeft Ghana niet dus vielen molens met een hoog energiegebruik en de molen met de cementstenen af. Om maar te zwijgen over de molen met de gegoten schijven. Toen hebben we het met stampen geprobeerd, een techniek die daar bekend is. We hadden een prachtige porceleinen vijzel en stamper, maar werken deed het niet.

Baksteen en trottoirtegels

Toen kreeg Dolf, de werktuigkundige, een lumineus idee. Hij nam een trottoir-

tegels, legde daar een handje schelpen op en begon die met een baksteen fijn te wrijven. Na wat oefening kwam hij tot een heel acceptabele fijnheid. De helft van het poeder ging inderdaad door de zeef van drietiende millimeter. De produktie per uur is niet hoog, maar je hebt toch niet zoveel nodig voor de komposthoop, dus het systeem voldeed aan alle kanten.

Op mijn neus

Natuurlijk waren we blij met het resultaat, maar aan de andere kant stond ik wel een beetje op mijn neus te kijken. Midden in een goede werkplaats, voorzien van de prachtigste molens komen vijf mensen met een jarenlange opleiding en bibliotheken achter de hand tot de konklusie dat de methode die in Ghana al duizenden jaren wordt toegepast om materiaal tot poeder te vermalen nog steeds, onder de Ghanese omstandigheden, de betrouwbaarste is. Bovendien een methode waar geen import van westerse techniek voor nodig is om hem te gebruiken en hem te blijven gebruiken; westerse techniek die alleen gehandhaafd kan blijven met westerse technici en westerse materialen.

Dus hoefden geen kisten met molens en nog veel meer kisten met reserveonderdelen voor molens mee op de boot naar Ghana. Slechts een zeefje van tien centimeter doorsnee stak Spee in zijn zak voor de controle van de kalk.

Fietsen becijferd

In 1976 heeft het Instituut voor Toegestane Sociologie van de universiteit van Nijmegen een onderzoek gehouden met als doel een beschrijving te geven van het feitelijk en gewenst fietsgebruik en de achtergronden daarvan.

Duizenden personen zijn ondervraagd, hetgeen geldt als een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking van 15 tot en met 74 jaar. Een paar uitslagen van dit onderzoek.

- Van de Nederlandse bevolking van 15-74 jaar bezit 78% een fiets.
- Van de 25- tot 29-jarigen fietst 72% elke dag; in de leeftijdsklasse 15- tot 19-jarigen is het percentage 81%.
- Van de schooljeugd gaat ruim 75% wel

Over Spee

Johan Spee is de man die een aantal jaren geleden met vrouw, kind, assistente Tineke en een grote troep geiten naar noord-Ghana vertrok voor een opvallend ontwikkelingsproject. Opvallend omdat het uitgang van de plaatselijke mogelijkheden. De geitenmelk werd door Tineke uitgedeeld aan de kinderen in het dorp. En Spee – van huis uit tuinder – probeerde met zijn kennis en de daar verkrijgbare materialen zoals koemest en as, moestuinieren aan te leggen.

Een veeziekte die het land teisterde betekende een grote slag voor het geitenproject. Maar de Ghanese assistent van Spee heeft met andere geiten het project opnieuw gestart.

De waardering voor Spee als tuinder, bleek, na terugkomst in Nederland, uit een brief van een chieft uit zuid-Ghana, die vroeg of hij de boeren van zijn grondgebied wilde komen helpen. Als antwoord op die brief gaat Spee met vrouw, zoon Maarten en Tineke weer naar Ghana. Met in hun bagage een flinke hoeveelheid gereedschap. Ook dit project wordt gesteund door de Stichting Vrienden van het Ghana Geitenmelk project. Adres: Den Broekweg 1, Brummen. Giro 949607 Rabobank Brummen, rek. 3110.53.963.

eens op de fiets naar school, terwijl een kleine 70% dit meestal of altijd doet.

- 56% van de huisvrouwen en gepensioneerden haalt dagelijks boodschappen op de fiets.
- Van de ondervraagden zegt 41% vaker te willen fietsen dan ze tot dusver hebben gedaan. Het gaat daarbij vooral om recreatief fietsgebruik.
- Als negatieve punten van het fietsen worden genoemd het ongemak van de fiets, de kwetsbaarheid in het verkeer, bromfietsoverlast, het negatieve image van het fietsen als middel van vervoer, het tekort aan fietsmogelijkheden, lichamelijke gebreken en angst en vooral de stank van de uitlaatgassen van auto's.

Beste Dka

Kippenhok

Met belangstelling las ik in De Kleine Aarde het artikel over het verplaatsbare kippenhok. Het lijkt mij een goed idee, waar veel mensen en vooral kippen plezier aan kunnen beleven. Toch wil ik uit naam van die laatste een enkele opbouwende opmerking maken. Zonder de vakkundige tekening bij het desbetreffende artikel zal een en ander wel niet zo duidelijk zijn, maar ik neem aan, dat de geïnteresseerde lezer die bij de hand heeft.

Doordat de vierkante paal, waaraan het hok wordt opgetild, tegelijk dienst doet als nok van de buitenren en als zitstok in het nachthok, ligt deze met een rechte hoek omhoog. Dat vinden kippen bepaald niet leuk. Ze krijgen kramp in de poten en 's nachts, als ze met hun buik op de stok gaan liggen, is dat ook niet lekker.

Een grote kip wil een zitstok van 6 à 7 cm breed (voor krielkippen 5 cm), met een *platte kant omhoog* en goed afgeronde hoeken. Het verdient daarom aanbeveling, de stok een kwartslag te draaien. De verbinding met de ren zal dan enigszins moeten worden aangepast, maar dat is voor een doe-het-zelver geen probleem.

In de nok van het nachthok zou ik nog een afgeschermd ventilatieopening maken van ca 5 x 10 cm. Daar verzamelt zich namelijk waterdamp, die bij vorst kan leiden tot bevroren kammen.

J. A. van de Sande, Den Dolder.

Papierballen

Verzamel alle papier dat niet tot krantenpapier behoort, gooi het in een grote teil (emmer is ook goed) en laat het weken in (groente) water, afwaswater is ook goed. Als het papier zacht geworden is, dan vorm je er leuke ballen van. Goed uitknijpen. Heel gezellig om met elkaar te doen. Dan laten drogen en als ze droog zijn kan men er weer zeer verschillende dingen mee doen. Ze zijn fijn om de kachel mee aan te maken, of, nog niet helemaal droog, het vuur iets mee te temperen. Ook kan men er, kop en romp van maken, zelfs benen en armen van vormen en dan bekleden en aankleden als poppen.

Ik zei het al eens eerder, daar is geen nieuws onder de zon. Wij deden het als kleine kinderen al. 't Is trouwens een hele leuke tijdverdrijving. Zo wordt ook de papieren rommel weer verwerkt of verstookt. U weet het al, he? De houtas uit haard of kachel is zeer geschikt voor 't land en tegen wortelvlieg!

Zeker weet ik 't niet. Maar ik ben hier nog pas een jaar bij de klub van D.K.A. Nog één tip: heb ik al verteld van de kof-fiezakjes die ik zelf maak, nee hè. Nu je neemt een stevig stuk linnen of laken en knipt er een papieren koffiezakje uit, 1/2 cm naad aanknippen en je naait het dicht, boven een zoompje en een ijzerdraadje erdoor. Je doet wel drie tot 5 maanden met 1 zakje. Je kan ook een kleine maken die in één kopje past. Zo heb je ook een filter voor één kopje koffie. Ik doe het zelf al weer een paar jaar. Gewoon uitschudden (voor kompost) en met water goed uitspoelen, nooit met zeep. Het witte zakje wordt alleen erg bruin, maar dat is koffie-kleur.

Mevrouw H. van Dalen, Haarlem.

Heer Hollander

De heer Hollander vindt het blijkbaar nodig om de teelt van alternatieve (biol.) produkten en de afzet hiervan in een bedenkelijk daglicht te stellen. Door het opnemen van het artikel zonder enig commentaar (al wordt deze dan in het volgende nummer in het vooruitzicht gesteld) krijgt men de indruk dat de redactie en medewerkers van D.K.A. hier volledig achterstaan.

Het gevaar is dan mijns inziens dat de lezers (konsumenten) dit geschrijf letterlijk nemen en zich bedrogen voelen en dat de afzet van alternatieve produkten hier ernstig door wordt benadeeld. De alternatieve (biol.) teelt en de samenwerking tussen de verschillende teeltmethoden (biol.-dynamisch) o.a. afzet wordt ook op die manier onmogelijk gemaakt als men de Heer Hollander zijn mening en konklusies moet geloven. Deze meningen en konklusies zijn echter in verschillende opzichten onjuist (maar het heeft weinig zin om hier in het kort op in te gaan) gezien het grote aantal ervan in dit artikel. Hoofdzakelijk moet zijn dat men de image van alternatieve methoden van teelt en afzet niet benadeelt en gezamenlijk moet proberen in samenwerking met anderen de alternatieve denkwijze te bevorderen en niet zijn eigen mening als de beste door te laten gaan.

Wat de voorlichting aan de konsument betreft, dit kan gebeuren door etiket op kist of verpakking met vermelding van oogstdatum en eventueel teeltwijze (gebruik van eventuele meststoffen of bestrijdingsmiddelen). Ook herkomstvermelding van buitenlandse produkten kan nuttig zijn. Kwaliteit-vermelding kan alleen wanneer kwaliteits- en sorteringseisen die ook bij de 'normale' teelt in de hele E.E.G. van toepassing zijn ook voor 'alternatieve' produkten vastgesteld zouden

worden. Deze zouden misschien in aangepaste vorm voor 'alternatieve' produkten toepasbaar zijn.

Maar dit kan alleen in samenwerking met andere biol. afzetorganen (distributiecentra) anders wordt de verwarring voor de konsument nog groter. En liefst nog voor meerdere landen hetzelfde en tegelijkertijd. Betaling naar kwaliteit zou ook voor de alternatieve winkels voordelen hebben want nu moeten ze voor mindere kwaliteit hetzelfde betalen als voor goede kwaliteit en moet de konsument ook voor mindere kwaliteit een hogere prijs betalen wat de afzet waarschijnlijk niet bevordert en aanleiding geeft tot klachten. Maar het zijn problemen die niet zo gemakkelijk opgelost kunnen worden als de Heer Hollander ons wil doen geloven.

J. W. J. v.d. Werken, Zaltbommel.

Kinderproduktie

Als 'driedubbelgepakte' alleenstaande, tevens wettelijk, sociaal en fiscaal zwaar gediscrimineerde, maak ik de minimumbijdrage voor abonnement/donateurschap over. Zij die voor de huidige overbevolking en diens gevolge de huidige milieuovertelasting en massaliteit (een gevolg, geen oorzaak) verantwoordelijk zijn met hun milieuvervuilende kind (over-) productie moeten van hun zeer onterechte kind/onderwijs/fiskale-subsidie + vaak extra salaris ook maar de 'extra' kosten opvangen. Vind het al heel mooi van mezelf dat ik jullie desondanks steun. De a-sociale aardeverniëgende kind-fok (overschot nog steeds ± 60.000 = flinke stad per jaar in Nederland + bijbehorende auto's, kunstmest en andere rotzooi) wordt stelselmatig omzeild in vrijwel alle 'lieve' 'progressieve' enzovoort betogen. Druk dit verhaal maar eens af in je Kleine Aarde!

Ir. P. G. Berg, Groet.

Veganisten gezocht

Bijna iedere lezer van dit tijdschrift zal weten wat een vegetariër is. Kort en goed komt dat hier op neer: vegetarisme of lacto-vegetarisme (lacto = melk) is het zich onthouden van produkten van het **gedode** dier. Er zijn echter ook mensen die dat niet genoeg vinden en daarom ook geen produkten van het **levende** dier willen, dus geen melk, eieren, wol, zijde, enz. Deze leef- en voedingswijze wordt **veganisme** genoemd.

In Engeland bestaat al jaren The Vegan Society om de aangesloten leden te steunen en raad te geven in het ten uitvoer brengen van hun principes. Ik vraag me af, aangezien ik weet dat de belangstel-

ling voor het veganisme steeds groter wordt, of er zoiets ook niet in Nederland zou moeten komen? Nu vraag jij je misschien af of er nou weer een aparte organisatie moet komen. Er bestaan toch twee goede vegetarische organisaties (de VJ en de NVB)? Jawel, maar hier wringt nou een beetje de schoen. Bij een vegetarische klup wordt je spreekwoordelijk doodgegooid met bijv. kaas en eieren ter vervanging van vlees. Een veganist (en ook een paar vegetariërs) willen **geen vervanging**, maar een andere leef- en voedingswijze. Je haalt dan de bouwstoffen voor het leven uit bijv. veel rauwkost en combinaties.

Dit artikel wordt naar verschillende tijdschriften gestuurd om te onderzoeken of er voor een Nederlands Veganistisch Genootschap belangstelling en behoefte bestaat. Hoe het een en ander in praktijk moet worden gebracht kunnen we met elkaar bepraten. T.z.t. zullen namelijk al degenen die gereageerd hebben een uitnodiging krijgen voor een bijeenkomst. Jullie reacties graag naar: Arnold Klomberg, Marterrevier 33, 5431 KE Cuyk, tel. 08850-14857.

Brief uit Peru

Bedankt voor DKA 26, die we met veel belangstelling gelezen hebben; vooral het artikel over de energievoorziening in China interesseert ons bijzonder, omdat het 'platteland' (bergland) hier met energieproblemen te kampen heeft. De economische crisis heeft hier als resultaat, dat in twee jaar tijd bijna alle industriële produkten met 200-300% in prijs gestegen zijn. Dit noodzaakt de mensen tot een ontwikkeling van een meer onafhankelijke technologie om te overleven.

Op het gebied van de voeding wordt steeds belangrijker: een beter gebruik van plantaardige eiwitten, vitaminen en mineralen om gezond te blijven en buiten de greep te blijven van de 'gezondheids' specialisten en hun veel te dure medicijnen. De propaganda voor geneesmiddelen is hier verschrikkelijk. Pas kwam ik een affiche tegen met de tekst 'Dank zij mejoral kunt u alles eten wat u wilt en drinken zoveel u kunt want mejoral kalmeert uw maag en ingewanden'. Nu de prijzen van al deze moderne wondermiddelen blijven stijgen, moet men weer 'terug' naar wat ter plaatse aan lokale hulpmiddelen bestaat.

Ook in de landbouw bestond er een tendens meer kunstmest en bestrijdingsmiddelen als Parathion en Metasystox te gebruiken. Maar deze produkten zijn in twee jaar tijd drie keer zo duur geworden en je kunt je voorstellen wat voor aandacht we hebben als we praten over het maken van compost en luizenmiddeltjes als zeepwater met wat petroleum. Enkele weken geleden hebben we hier met nog twee organisaties onze eerste landelijke konferentie georganiseerd op het gebied van aangepaste technologie. Een geweldige opkomst vanuit alle delen van Peru. We hebben daar gepraat over het waarom van een andere technologie. In hoeverre helpen we mee aan de spreading van kennis en macht en respekteren onze projecten de traditionele kennis van de plaatselijke bevolking? Een kennis en

technologie die eeuwenlange onderdrukking heeft kunnen doorstaan zonder veel de ekologie te hebben aangetast, of beter gezegd een technologie ontwikkeld binnen de natuurlijke systemen. In hoeverre helpen we de bevolking haar eigen technologie te ontwikkelen?

Ik geloof, dat het treffen hier met andere groeperingen ons verder heeft gebracht in onze ontwikkeling en dat het een zaak van de hele wereld is, zich af te vragen in hoeverre zij deelneemt aan het systeem dat steeds grotere delen van de wereld dwingt tot de hongersnood.

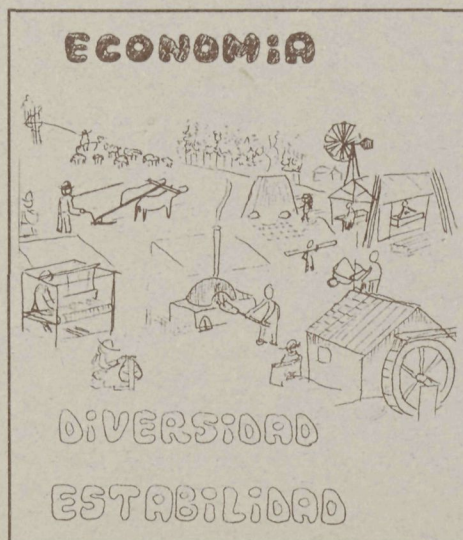
Kunnen we niet zeggen, dat enkele multinationale bedrijven onze gronden en ons voedsel in bezit hebben op een manier, die veel lijkt op kolonialisme? En in hoeverre heeft de westerse wereld de macht over de derde wereld en belet ze deze zich op eigen kracht te ontwikkelen? Door de huidige economische crisis is Peru, als een van de vele landen, verplicht méér te exporteren om deviezen te verkrijgen die noodzakelijk zijn voor afbetaling van haar schulden.

Er zijn immers te veel kapitaalintensieve 'ontwikkelings'projecten gestart? Daardoor moet de zelfvoorzienende landbouw omgevormd worden tot landbouw, die produkten produceert voor de industrie en export. Voor wie? Voor de Nederlandse koe, die zo nodig melk moet produceren, die we dan later weer als melkpoeder naar de hongerijsende derde-wereld-bevolking sturen?

Ik geloof, dat we met z'n allen hard moeten nadenken over deze zaken en dat we moeten werken aan een wereld waarin ruimte wordt gelaten aan de meerderheid om zichzelf te ontwikkelen en dat die ontwikkeling allereerst henzelf ten goede zal komen.

Daarvoor is verzameling en distributie nodig van kennis over basistechnieken; eenvoudige technieken om met een grote mate van onafhankelijkheid datgene te produceren, wat we werkelijk nodig hebben om in leven te blijven.

Daarvoor is nodig, dat we in Nederland nagaan in hoeverre onze voedings- en leefgewoonte een aanslag doen op voedingsmiddelen, energie en grondstoffen, die nodig zijn voor de ontwikkeling van 2/3 van de wereldbevolking, die nu in volledige afhankelijkheid van het westen, honger lijdt.

En daarvoor is nodig, dat we op deze kleine aarde een klein beetje verder kijken, dan ons eigen huis en ons eigen land, dat zoveel invloed blijkt te hebben op de gehele wereld.

Voor ieder die wil reageren, ons adres is Hans en Anneke Carlier, Casilla 310, Huancayo, Peru.

Gevaar aan vasten

Een reactie op 'weinig of niet eten kan ook wel eens goed zijn' door Han Stiekema in DKA 28.

Ik vind het erg goed dat een dergelijk artikel gepubliceerd is in DKA, maar toch ben ik het vanuit mijn ervaring als naturopaat en vanuit mijn persoonlijke ervaring zeer oneens met enkele beweringen in dat artikel.

Naar mijn mening is het **allereerste**, dat gezegd **moet** worden aan een ieder die erover denkt te gaan vasten, dat hij/zij zich er volledig bewust van moet zijn, dat er bij het plotseling beginnen van een vastenkuur na een aanzienlijke periode van medicijngebruik, het reële risico bestaat zichzelf te doden. Bijna alle allopathische medicijnen vallen onder die categorie. Wat er gebeurt is, dat het lichaam het teveel aan deze medicijnen/vergiften, dat niet langs de normale weg uitgescheiden kan worden, opslaat in de lichaamsreserves, met name het vetweefsel. Als men nu een vastenkuur begint, worden die vetreserves snel in het bloed opgenomen tezamen met alle opgehoopte vergif – het resultaat is soms een snelle dood geweest.

Ten tweede: laten we de terminologie duidelijk krijgen, zodat we beter weten waar we het over hebben. **Vasten** is het volledig zonder voedsel gaan. Als er iets, hoe weinig ook, wordt gegeten of gedronken, behalve water of mogelijk kruidenthee, is het geen vasten meer, maar een vorm van zeer streng dieet. Zelfs vruchtensap is voedsel en hoort dus niet thuis in een vastenkuur.

Ten derde, veel van Han Stiekema's suggesties geven mij het idee, dat hij het menselijk lichaam ziet als een soort auto motor, die doorgespoeld kan worden met massa's water en zelfs sterke chemicaliën (bitterzout). Wat een misbruik van het lichaam! En dat terwijl toch de voornaamste stap om een goede gezondheid terug te krijgen is om te stoppen het lichaam te misbruiken. Alleen wanneer het lichaam misbruikt wordt, resulteert dit in een slechte gezondheid. Wees aardig voor je lijf/jezelf. Het/jij zal vast positief reageren. Je hoeft **niet** je toevlucht te nemen tot puriteinse zelfkastijding om je gezondheid terug te krijgen.

Vasten, waar dit veilig toegepast kan worden, is zeker één van de krachtigste hulpmiddelen tot genezing, die het lichaam ter beschikking staan. Het geeft de spijsverteringsorganen de kans om uit te rusten van hun dagelijkse verterings- en assimilatietaak.

Alastair Reid, Westeremden.

Dat sap niet bij vasten hoort, is een privémening van Alastair Reid. Het is bovendien riskant om lang te vasten zonder sap van groente en/of vruchten.

Arnold Robbé

De Kleine Aarde anno 1979

De medewerkers van het milieu-educatie en voorlichtingscentrum. Tweede deel

Wat zijn dat voor mensen, die op De Kleine Aarde werken en wat doen ze daar? De redactie heeft enkele vragen voorgelegd aan alle medewerkers van het Boxtelse voorlichtingscentrum. Veertien van hen stelden zich in het vorige nummer al voor. Hieronder de antwoorden van de overigen. Op twee na, die er niet voor voelden. In het vervolg zullen dezelfde vragen ook voorgelegd worden aan nieuwe medewerkers. Mogen wij u even voorstellen?

Mahender Autar, 23 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf januari 1977.
Opleiding: Mulo, M.O. Schrijven, studierend op de Sociale Academie.
Belangrijke ervaring(en): Reizen, culturele werkzaamheden, Indiase filosofie en religie.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Naast de administratie, ben ik belast met het verkopen van DKA publikaties en inkopen.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Als een rampzalige bol, waar helaas te veel wordt vernietigd en verdelgd. Vooral de ernstige aantasting van al wat leeft baart mij zorgen. Ik betwijfel ten zeerste of de grenzeloze vernietigingsdrang van de mens nog ooit tot staan gebracht kan worden.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Als een bescheiden gever van het goede voorbeeld.

Greet Hoppers, 28 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf 1978.
Opleiding: N XIX, diëtiste.
Belangrijke ervaring(en): 28 jaar lang leven in binnen- en buitenland, waarvan ik niet kan zeggen of de eerste of de laatste de belangrijkste waren, wat betreft mijn levensopvatting nu.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Voorlichting over voeding.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde?

Ik voel me meestal wel prettig als onderdeel van de grote wereld. Af en toe vind ik het beter die wereld even links te laten liggen en me op een kleinere aarde terug te trekken.

Hoe zie je in dit verband je werk op De Kleine Aarde?

Ik zie nog wel wat mogelijkheden voor de grote aarde. Die probeer ik in mijn werk aan de mensen die hier komen te laten zien en ondervinden. Ik hoop dat daardoor de mensen, die iets willen, die mogelijkheden ook zien en ze gaan gebruiken. Wat mij betreft kunnen we daarvoor het beste dicht bij huis blijven.

Hans Kamerbeek, 29 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf februari 1976.

Opleiding: universitaire opleiding biologie.

Belangrijke ervaring(en): ruim anderhalf jaar journalist bij een regionale krant in Twente, eveneens anderhalf jaar organiseren van cursuswerk op De Kleine Aarde, tegelijk het gevecht om een betere interne organisatie waarvan de resultaten nu merkbaar zijn en een jaar werken bij een actiegroep, de ENWB (nu: ENFB).

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Eindredakteur van tijdschrift en brochures.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde?

Merkwaardige vraag. Want dit centrum in Boxtel heeft steeds proberen duidelijk te maken dat de aarde zo klein is, dat alles met elkaar samenhangt en dat het wel degelijk een teken van mondiaal denken is om te proberen te leven in harmonie met de natuur, kringlopen te versterken, vervuiling te voorkomen, grondstoffen en energie te besparen.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Via tijdschrift en andere publikaties een zo groot mogelijke bekendheid geven aan praktische mogelijkheden om milieubewust te leven.

Rini Sonnemans, 21 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf april 1979.

Opleiding: Toegepaste huishoudwetenschappen aan Akademie Dienenoot in Wageningen.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Ik loop hier drie maanden stage binnen het kursuskollektief. Mijn taak is om een stukje van de voedingstheorie van DKA om te zetten in praktisch voorlichtingsmateriaal.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Erg groot. Veel mensen denken dan ook dat hij niet op kan.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde?

Binnen bijna iedere opleiding, ook Toegepaste Huishoudwetenschappen, blijft het voornamelijk bij een constateren van de misstanden: verspilling, ongezonde voeding, verontreinigingen etc. Ik heb voor DKA gekozen omdat ze daar verder gaan en een oplossing proberen te vinden. Bovendien doen ze veel aan cursus- en voorlichtingswerk om hun ervaringen door te geven.

Martin Quaak, 22 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf april 1979.

Opleiding: 2 jaar HEAO, School voor de Journalistiek.

Belangrijke ervaring(en): Allerlei; een aantal stages.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Allerlei werkzaamheden, die plaatsvinden binnen de uitgeverij.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde?

De grote aarde zit op het 'verkeerde spoor': technokratie, wetenschap, grootschaligheid, kapitalisme etc. Maar er is nog hoop. Door schade en schande zal de grote aarde 'wijs' worden. Ach, het lijden loutert.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde?

Vanuit een positieve invalshoek bijdragen tot het uitdragen van een aantal praktische alternatieven. Voorlichting en educatie via de uitgeverij.

Sjan Iedema-Gosefoort, 35 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf 1975.
Opleiding: Mulo, Steno-typen, moderne talen.
Belangrijke ervaring(en): 12 jaar kantoor Philips, daarna DKA.
Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Beantwoording correspondentie, verzorging advertenties tijdschrift.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? We leven de laatste tijd met een grote technologische vooruitgang, die je niet zonder meer naast je neer kunt leggen. Ik denk dat dit een menselijke eigenschap is.
Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Op DKA heb ik wel geleerd die vooruitgang niet klakkeloos te accepteren doch er kritisch tegenover te staan en mijn kinderen veel tot nadenken te brengen over wat we aan het doen zijn, in en rondom huis en in de wereld.

Joke Aartsen, 19 jaar (jongste medewerkster van DKA!). Werkt op De Kleine Aarde vanaf februari 1979.
Opleiding: Atheneum.
Belangrijke ervaring(en): Teveel om op te noemen, elke dag is er één.
Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Ik werk (voor vijf maanden) als vrijwilligster in de biologische tuin.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Af en toe is ie me wat te groot en dan voel ik me machteloos klein.
Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Hier kan ik kennismaken en leren omgaan met alternatieven voor deze 'groot-schalige' aarde.

Huib Groenenberg, 25 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf februari 1979.
Opleiding: H.T.S. werktuigbouw.
Belangrijke ervaring(en): Enkele maanden vrachtwagenchauffeur, 10 maanden technisch-administratief medewerker.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Voorlichting geven over het toepassen van 'alternatieve' energiebronnen en het wijzen op de noodzaak van energiebesparing.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? In het algemeen: haar menselijke bewoners zijn, hoewel meestal onbewust, makkelijk beïnvloedbaar, ze zijn vaak sterk gekonditioneerd en door hun eigenzinnig gedrag moeilijk te bereiken wanneer het gaat om een (milieu)bewuste levenshouding.
Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Mensen wijzen op de huidige energie- en grondstoffenverspilling. Laten zien hoe bespaard kan worden en de noodzakelijkheid daarvan in laten zien, omdat alternatieve 'zachte' energie-opwekking niet aan de huidige energiebehoefte kan voldoen.

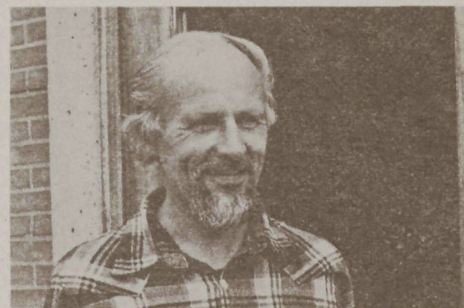

Louise van Gisteren, 25 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf december 1976.
Opleiding: Diëtiste.
Belangrijke ervaring(en): Werken in een ziekenhuis en ontdekken dat het daar ontzettend moeilijk is om echt gezonde voeding te adviseren en een plaatsje te vinden in het systeem. Voor mezelf: Ervaren dat werken met mijn lichaam ontzettend goed en onontbeerlijk voor me is.
Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Voedingsvoorlichting.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Als iets dat groot, ingewikkeld, vaak slecht en vies is. Maar ook iets dat heel mooi kan zijn, als je het maar wilt zien. Ik voel mezelf erg onmachtig om op grote schaal en afstand iets te bereiken. Ik wil proberen in mijn directe omgeving een gezond leefklimaat te scheppen.
Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Via de voedingsvoorlichting en vooral via de kaderkursussen blijkt het heel goed mogelijk te zijn een grote groep mensen informatie te verschaffen over volwaardige voeding en een mentaliteitsverandering op gang te brengen. We bestrijken op deze wijze zowat heel Nederland en dat is me meer dan genoeg.

Patrice Peul, 21 jaar. Werkt op De

Kleine Aarde vanaf 1977.
Opleiding: Middelbare Tuinbouwschool.
Belangrijke ervaring(en): Opgroeien in 'het gezin'. Mijn keuze voor een eigen leerschool en een therapeutische levensvorm binnen de leefgroep.
Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Opzetten van een rommelmart. Praten over het tweede gebruik en het aantonen van de zinloosheid van allerlei producten. Werken in de bouwgroep, rondleidingen, verzorging van groenstroken rond en tussen de gebouwen. Ik ben ook bezig met het opzetten van een gezellig kippenhok en nog andere losse karweien.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Ik kijk er niet zo zeer tegen aan, ik zit er middenin. Een groot geasfalteerd moeras, waar ik uit wil. Ik wil voor mezelf vechten, in die zin dat ik geen onderdrukking accepteer maar me er tegen verweer.
Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde? Als een stukje leven tussen het asfalt waar ik aan mee kan werken. De Kleine Aarde is een goed broeinest voor allerlei 'alternatieven' — gelukkig wel.

Arnold Robbé, 49 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf 1974, eerst parttime.
Opleiding: doctoraal chemie.
Belangrijke ervaring(en): Heel lang heb ik wat vreemd en ongelovig tegen de bestaande wereld aangekeken. Maar ik kwam er achter, dat ik een stuk van die wereld zelf moest maken. De 'kulturele revolutie' sinds 1965 heeft mij veel geleerd.
Hoe kijk je aan tegen de grote aarde? Aan de ene kant zie ik machten van Staat en Economie, waarin een witteboorden-maffia schuilt. Aan de andere kant kleine, geïsoleerde gezinnetjes en individuen, die braaf werken en consumeren. Dat laatste wat betreft het rijke westen.
Hoe zie je in dit verband je werk op De Kleine Aarde? Als een mogelijkheid om in groepsverband te werken. Het gaat mij om het vormen van clans, werkgemeenschappen en leefgroepen, die sterk genoeg zijn om aan anderen nieuwe mogelijkheden te tonen als realiseerbaar alternatief voor een vastgelopen cultuur. Behoeft is er aan andere manieren van omgaan met voeding, materiaal, samenwonen, seksualiteit en het op weg helpen van kinderen. Ik wil niet volstaan met voorlichting over milieuzaken en vervolgens weer in mijn eigen privé-domein wegzinken als (alternatieve) konsument. Met een kleine leefgroep op De Kleine Aarde werk ik aan verandering van mijzelf, en het opbouwen van een groepskultuur. Groepsterapie en filosofiestudie bij Ronald Chavers in Utrecht helpen mij daarbij.

Biologische bestrijding

Nog weinig onderzoek en ervaring

Hanneke van Veen, 35 jaar. Werkt op De Kleine Aarde vanaf maart 1977.

Opleiding: 3-jarige HBS.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde:

Financiële coördinatie van het project, het schrijven van artikelen voor het blad en het geven van voorlichting door middel van lezingen.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde?

Er is te veel macht in handen van verkeerde mensen (politici, directeuren, artsen) of organisaties (multinationals). Ik zie steeds minder heil in pogingen om hier tegen te vechten; dat kost erg veel energie en het effect is nihil. Beter is het om te werken aan alternatieven, waar de macht wel eerlijk verdeeld is.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde?

Het werk van De Kleine Aarde gaat duidelijk de alternatieve richting op. Het stimuleren van kleinschalige, zelfstandige ondernemingen zoals tuinbouwbedrijfjes, biologische winkels en eethuisjes, als een economische tegenmacht.

Freek Smulders, 30 jaar. Werkt op De Kleine Aarde sinds 1977.

Opleiding: Bedrijfskunde.

Belangrijke ervaring(en): In mijn eentje op de fiets naar Italië en drie maanden werken in een aardbevingen-gebied.

Belangrijkste taak op De Kleine Aarde: Eerst als dienstweigeraar in de bouwgroep. Nu coördinatie herbouw boerderij, en als parttimer hulp bij organisatie studiedagen en energieweekend.

Hoe kijk je aan tegen de grote aarde?

De westerse samenleving bevindt zich in een neergaande golfbeweging. We zitten nu in het dal en moeten voldoende tegenkrachten ontwikkelen om weer in een opgaande beweging te komen. Dit is een tijd van verwarring, en zinloosheidsgevoel maar ook van experimenten en discussie.

Van politici en andere belangendragers zijn slechts schijnoplossingen te verwachten.

Hoe zie je in dat verband je werk op De Kleine Aarde?

Het stimuleren van een tegenstroom die van onder op komt en niet alleen zegt dat het anders kan. Aansluiting vinden bij zoveel mogelijk individuen in de samenleving.

Voor al in deze tijd van het jaar komen op De Kleine Aarde massa's vragen binnen in de trant van 'wat moet ik doen aan de luis, kevers, emelten, zwarte vlekjes, spint in of op mijn kool, spinazie, sla of grond?'

De gangbare landbouw heeft de beschikking over een aantal middelen, die in kapitalen verslindende onderzoeksprojecten in de meeste gevallen blijken 'te voldoen'.

De alternatieve landbouw heeft niet de beschikking over zoveel geld dat nodig is om middelen uit te testen. Vandaar dat de weinige gegevens over milieuvriendelijke middelen elkaar nog wel eens tegenspreken. Om toch de biologische tuinder te helpen worden in binnen- en buitenland ervaringen gepubliceerd, en soms in boekvorm uitgegeven.

Iemand die veel gegevens in een leesbare vorm giet voor de milieuvriendelijke tuinder, kok, schoonheidsverzorgster en gezondheidsfreak is Greet Buchner. Zij is duidelijk zeer belezen. Helaas geeft ze nooit de bronnen op waaruit ze geput heeft voor haar boeken. Een aantal van haar adviezen komt duidelijk, soms inclusief vertaalfouten, uit Engelse en Amerikaanse werken.

Een eerlijke vertaling is **Plantaardigheden in de Moestuyn** van Louise Riotte, Bosch en Keunig, Baarn. Het is een alfabetische rangschikking van allerlei dingen die je in de moestuin kunt tegenkomen, leuke korte stukjes.

Dit boekje en die van Greet Buchner bevatten veel tips voor het maken van milieuvriendelijke middelen. Ook mag het standaardwerk van Roger B. Yepsen e.a. niet onbesproken blijven: **Organic Plant Protection**, Rodale Press, Emmaus,

Pennsylvania, U.S., 1976. In Londen heb ik er dit jaar £ 7.95 voor betaald. In dit 688 pagina grote, op kringlooppapier gedrukte boek komt een groot aantal onderwerpen aan de orde.

Deel I is een inleiding tot de biologische bestrijding. Deel II is een encyclopedie van de biologische bestrijding. Dit boek is bijzonder interessant voor degenen die zich met biologische bestrijding bezig houden. De aanbevelingen zijn zeker de moeite van het proberen waard.

Aan de hand van dit boek en enkele andere publikaties heb ik een lijst opgesteld van stoffen en planten die bepaalde beesten en beestjes verdrijven.

Plaag

Aaltjes
Fruitmotjes
Colorado-kevers

Konijnen

Koolvlieg

Koolwitje

Koperwormen
(ritnaalden)
Luis

mieren

Mollen
Muizen
Mijten
Slakken
Witte vlieg

Verdrijving

afrikaantjes
alsem en bijvoet

bonen, mierikswortel,
dode brandnetelbladeren,
vlas
allium-soorten
(uiachtigen)
rozemarijn, salie, diverse
alliumsoorten
munt, tomaat, rozemarijn, hennep, salie

mosterd, boekweit
zie mieren, en knoflook,
bieslook, oost-indische
kers
boerenwormkruid,
groene munt, goudsbloem, zuiveringszout
ricinus (wonderolieboom)
munt
alliumsoorten
alsem
oostindische kers.

Hieronder een lijst van bestrijdingsmethoden die gebruikt kunnen worden tegen bepaalde plagen.

Plaag	Bestrijdingsmethode
Aaltjes	Plant Afrikaantjes (Tagetes patula)
Appelwormen (Cyndia pomella)	Zijn in het voorjaar te lokken met honderd gram bruine suiker opgelost in een liter water. De oplossing over meerdere blikjes verdelen, en die in de bomen hangen. Het middel is selectiever te maken door de blikjes af te dekken met 3/16" gaas.
Colorado-kever	De aardappels regelmatig spuiten met een aftreksel van mierikswortel. De kevers als zij op de planten zitten er af zoeken.
Diverse rupsen	Met de hand van de planten halen. Bespuiten met uiensoep of -gier. Bespuiten met brandnetelgier (twee weken oud brandnetel aftreksel) Zoek rupsen van de plant, maak die met water fijn in de mixer, en spuit een verdunde oplossing van dit mengsel. Deze geven de meeste last in de gazons. Eerst het gras goed nat spuiten en daarna de plekken waar er veel zitten afdekken met zwart plak. Na vier uur het plak weghalen, en het gras maaien. De vogels zorgen voor de rest. (Deze operatie behoort op een zonnige dag te geschieden.)
Engerlingen	In de eerste plaats kijken (laten onderzoeken) of de zuurgraad van de grond goed is. In elk plantgat elk koolplantje vier stukjes rabarber meegeven, of een aftreksel van rabarberblad in het plantgat gieten.
Knolvoet	Na het planten (in het late voorjaar en zomer) houtas om de wortel heen leggen of van een stukje dakleer een koolkraag maken.
Koolvlieg	Tuinbonen vroeg planten of zaaien. Spuiten met zeepspiritus (beetje zeep, wat spiritus en een beetje water). Aftreksels van knoflook, brandnetels of tomatenbladeren.
Luis	In april of begin mei mosterd zaaien en deze voor de bloei inspitten. Ze weglukken door vlak bij de plant die u wilt be-
Ritnaalden (koperwormen)	

Schimmels

Slakken

schermen fijnge maakte lijnkoeken in te graven. Uien en knoflookaftreksels. Een flinke uiensoep, wel verdund, geeft soms goede resultaten. Graaf een schoteltje bier net tot het randje in. Strooi houtas om de plan-

Spint

ten heen, spuit alsem-thee. Spuiten met het volgende soepje: half kopje karneemelk, vier kopjes tarwemeel, twintig liter water, goed roeren of 2% oplossing anijsolie of 2% oplossing koreanderolie of brandnetelgier.

Het probleem met buitenlandse literatuur is, dat er gepraat wordt over planten die groeien in klimaten die totaal anders zijn dan bij ons. Bijvoorbeeld als een schrijver in de buurt van New York zijn ervaringen opschrijft heeft hij het eigenlijk over planten die groeien op de hoogte van Madrid. (Heeft u in gewone jaren wel eens een goede soja-oogst gehad of last gehad van sprinkhanenschade?) Dat wil nog niet zeggen, dat we de aanwijzingen uit de buitenlandse literatuur moeten negeren. Experimenteren met de genoemde middelen is het beste. Probeer ze, en heeft u misschien een betere oplossing, horen wij die dan van u?

DKA raadgevers

De DKA raadgevers geven gratis adviezen. De Kleine Aarde is erg blij dat ze dit doen. Houdt u er rekening mee dat ze dit doen in hun vrije tijd. Als u bij hen langs wilt gaan, schrijf of bel dan in ieder geval van te voren of het goed is.

Als u een schriftelijke reactie verwacht, sluit dan een postzegel voor antwoord in. Als u zelf raadgever wilt worden, schrijf dan naar: Redactie De Kleine Aarde, postbus 151, 5280 AD Boxtel.

Bedrijfseconomische adviezen bij het opzetten van kleine bedrijven
Drs D. C. J. van der Werf, Waalbanddijk 19, Opijnen (Gld.)

Bouwen en verbouwen met natuurlijke materialen
Jan van der Linden, Halder 4, St. Michielsgestel. Tel. 04105-2677.

Bouwkundige adviezen (isolatie)
Johan Borsten, Jac. van Beierenlaan 27, Delft.

Centrale verwarming, gas en water
Hans Goebertus, Keizersgracht 72 souterrain, Amsterdam.

Elektriciteit, akku's, windenergie, energiebesparing
Ing. Hendrik Venema, Lage Weide 60, Utrecht. Tel.: 030-440383.

Fruit- en groenteteelt
J. M. J. v.d. Werken, Steenweg 76, Zaltbommel.

Geitenkaas
G. J. van Diemen, Mr. J. B. Kanweg 99, Witteveen. Tel.: 05935-415.

Lassen, smeden, draaien, bankwerken en metaalbewerken, sloop- en grondwerk-

zaamheden

Jaroš Janssen, Werkplaats Oostelijke Handelskade – begin Ertskade, Amsterdam – Stadsrijetlanden.

Noten, blauwe bessen

Ir. C. J. Gerritsen, Tel.: 05215-317.

Rietdekken

Grietinus Harms, Noorderstraat 20, Drouwenervene, Tel. 05999-2856.

Struik- en houtgewassenkompost

Volgens de methode van Jean Pain: Frederik Vanden Brande, Hof ter Winkelen, 2900 Londerzeel, België. Tel.: 052/30.01.66.

Tuinbouw

D. Kraye, Anreep 24, Assen. Tel.: 05920-11215 (ook aardappelteelt en compost maken).

Volwaardige voeding en diëten

Yvonne Hoebe, Hanenberglaan 150, Enschede. Tel. 053-761339.
Helly Molendijk, Boterdiep 7a, Groningen.

Windmolens

Chris Westra, Renkumhof 53, Amsterdam-Bijlmermeer. Tel. 020-985522 (tussen 17.00 - 18.00 uur).

Wijn- en bier maken

Harry Nijhuis, Thorbeckelaan 1, Lochem. Tel.: 05730-2048.
M. G. Hoose, Const. Huygensstraat 12, Beek-Ubbergen. Tel. 08895-1626.

Zonne-energie

Hugo de Vries, Beukenlaan 22, Soest. Tel.: 02155-11549 (na 19.00 uur).
Evert Sjoerdsma, Gobartstraat 38, Castricum. Tel. 02518-53426.

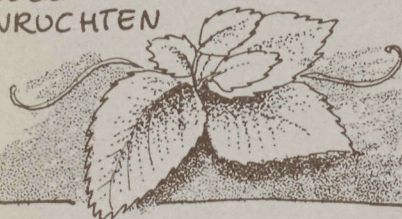
DKA-tuinadvies

TEKST: WENNIE KAMERLING

TEK: TEO V. GERWEN

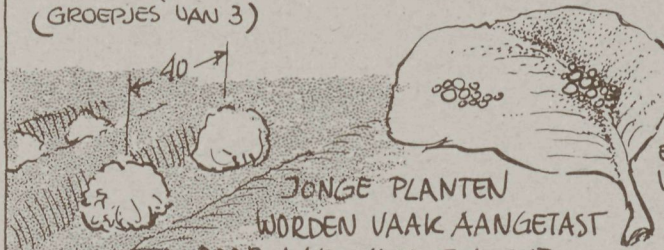

IN AUGUSTUS NIEUWE AARDBEIPANTEN ZETTEN ZODAT DEZE NOG GENOEG KUNNEN GROEIEN VOOR DE WINTER ZODAT ZE VOLGEND JAAR ZICH KUNNEN TOELEGGEN OP DE GROEI VAN VROUCHTEN

IN JULI, CHINESE KOOL ZAAIEN!

HET BESTE KUN JE ZE TER PLAATSE IN GREPPELS ZAAIEN, OM LATER DE BESTE TE LATEN OPGRUEIEN (GROEPJES VAN 3)

JONGE PLANTEN WORDEN VAAK AANGETAST DOOR AARDVLOOIEN. DIT KAN VOORKOMEN WORDEN DOOR REGELMATIG BEGIETEN

LAST VAN DE RUPS V.H. KOOLWITJE?

VOORKOM DIT DOOR DE GELE EITJES VAN DE VLINDER DIE ONDER OP HET BLAD ZITTEN TIJDIG TE VERWIJDEREN

ALS JE ZELF ZAAD WILT WINNEN: GEBRUIK ALLEEN GEZONDE STEVIGE PLANTEN EN GEEN DOORGESCHOTEN GEWAS DAAR JE ANDERS SNEL SCHIETENDE GEWASSEN (RASSEN) GAAT TELEN.

IN JULI KUN JE NOG ZAAIEN!

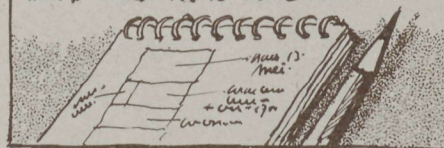
VRIJGEKOMEN PERCELEN INZAAIEN MET:

VELDSLAA; TUINKERS; RADIS, RAAPSTEEL, SPINAZIE, RAMMENAS.

IN JULI OOK DE BOERENKOOL PLANTEN

HOUD OP PAPIER EENS BIJ WAAR DE DIVERSE GEWASSEN STAAN (OF HEBBEN GESTAAN) I.V.M. VROUCHT WISSELING.

KENT U WORTELPETERSELIE AL? DEZE WORDT OM DE VITAMINERIJKE WORTEL GEKWEKT, KAN TEGEN SCHADUW IS WINTERHARD EN KAN DE GEHELE WINTER WORDEN GEOOGST WORTELS IN DE KELDER BEWAREN

BLEEKSELDERIJ

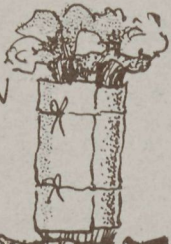

DE IN APRIL GEZAAIDE SELDERIJ WORDT IN JUNI UITGEPLANT NIET TE DIEP PLANTEN OP VOEDSEL ARME GROND

IN SEPTEMBER BLEKEN DOOR

IN HET DONKER DE STELEN VERDER TE LATEN GROEIEN DOOR DE PLANT AAN TE AARDEN, DICTH TE BINDEN OF OMWIKKELLEN VAN DE STELEN MET B.V. KARTON.

BLAD MOET VRIJ BLIJVEN

JE KUNT BLEEKSELDERIJ OOK IN EEN GEUL PLANTEN EN DAN LATER DE GROND EROP

OPLETTEN DAT DE GEUL NIET VOL WATER LOOPT

ALS HET NODIGE TUINWERK GEDAAN IS, BEKIJK ALLES EENS RUSTIG, KIJK EENS NAAR KLEUR GROOTTE EN STAND VAN HET GEWAS. BIJ MINDER FLORISANTE PLANTEN ONTDEKKEN

WAT DE OORZAAK IS. B.V. AANTASTING VAN HET WORTELGESTEL O.I.O. ZODAT JE TIJDIG MAATREGELEN KUNT NEMEN

Meer lezen over verkeer en vervoer

Om de één of andere reden zien uitgevers maar weinig brood in het onderwerp verkeer en vervoer. Kennelijk ligt het onderwerp niet goed in de markt. Of misschien zijn er wel te weinig goede schrijvers op dit gebied.

In ieder geval vond ik op mijn speurtocht naar literatuur maar weinig, normaal via de boekhandel verkrijgbare, boeken die aansluiten bij het hoofdthema van dit zomernummer.

Tekenend voor de situatie is, dat in de plaatselijke openbare bibliotheek, onder het hoofdstuk verkeer en vervoer van de systematische catalogus, hoofdzakelijk luxe uitgevoerde plaatwerken te vinden waren met titels als: De Grote Automerken, Het Leven van Henry Ford en De Vergane Glorie van het Stoomtijdperk. Geen wonder dat de gemiddelde politikus, winkelier of buurtbewoner bij verkeer denkt aan auto's en treinen. Om echter inzicht te krijgen in de vele aspecten, die aan het verkeer als systeem kleven, kan het volgende literatuuroverzicht nuttige informatie bieden. Het is een persoonlijke keuze geworden van publikaties, welke aan kunnen sluiten bij de in dit nummer behandelde problematiek. Er is natuurlijk veel meer geschreven. De handigste manier om daar achter te komen, is één van de genoemde boekjes te nemen en in de literatuurlijst te kijken (sneeuwbal effect). Zo kom je over een bepaald onderwerp snel veel te weten. Literatuur met een actuele literatuurlijst heb ik van een * (sterretje) voorzien. Een tweede tip om aan meer literatuur te komen is het bijhouden van de tijdschriften (zie lijstje). Deze vermelden meestal de recente publikaties. Tenslotte hebben ook de actiegroepen veel informatie. Wat ze zelf uitgeven is in hun tijdschrift te vinden. Ook geven zij vaak over lokale problemen informatie of hebben plaatselijke werkgroepen.

Algemeen

- Hupkes, G. **Gasgeven of Afremmen.*** Deventer, Kluwer, 1978. f 69,–. Komplete analyse van ons personenvervoersysteem boordevol cijfermatige informatie.
- Rutten, J. et. al. **Wijs op Weg Wijzer.*** Amersfoort, Werkgroep 2000, 1978. f 6,–. Katernen 2000, no. 6/7, 1978. Giro 299050. Uitstekend overzicht van maatregelen om het autogebruik te beperken, zoals buurtbus, woonerven, vrije busbanen, binnensteden.
- Bakker, H. et. al. **Buurtverkeer.** Amsterdam, d'Oude Stadt, 1977. f 5,–. Geeft alternatieven voor personen- en goederentransport in oude woonwijken.

Het autosysteem

- Arlman, H. en G. Mulder. **De Autolobby.** Kleurkatern Vrij Nederland, 5 november 1977.
- Hoeven, P. J. A. ter. **Onze wegeaanleg of hoe onze democratie werkt.** Hilversum, Euroboekje nr. 1, 1968.
- Hakkesteegt, P. **Parkeren en Stallen.** Den Haag, Stichting Weg Informatie 1978. Geeft oplossingen aan om het autoverkeer uit de steden en woonomgeving te houden door het zoveel mogelijk aan de randen van de steden en woonbuurten op te vangen in parkeergarages.
- Stichting Weg, Sophialaan 6a, Den Haag.
- Bakker, H. en M. Bierman. **Op weg naar de Bermbeschaving.** Amsterdam, Van Gennep, 1972. Maatschappijkritische beschouwing over het autosysteem.

De fiets

- **Fietsers Uitgezonderd.** E.N.F.B. (voorheen ENWB), Amersfoort, 1978. f 4,50. Bondige E.N.F.B.-brochure over de verkeersellende in Nederland en de rol van de fiets daarin.
- Giro 30255, E.N.F.B. Amersfoort.
- **Boodschappen doen,** een E.N.F.B.-brochure over middenstand, konsument en verkeer, f 4,50, E.N.F.B. Amersfoort, 1979.
- **Op de fiets naar een beleidsplan langzaam verkeer.** Amersfoort, E.N.F.B., 1976. Katernen 2000 9/10 1976, postbus 2000, Amersfoort. Overzicht van maatregelen ten aanzien van de fiets om het gebruik ervan te bevorderen.

Veiligheid

- Hoogenbert, E. **Een veiliger weg naar school.*** Den Haag, V.B.V. Passage 61 III, 1976. Handleiding hoe schoolroutes veiliger gemaakt kunnen worden.
- **Tien jaar verkeersonveiligheid in Nederland.*** Voorburg, Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid, 1976. SWOV, postbus 71, Voorburg. De SWOV heeft een uitgebreide documentatie over verkeersveiligheid.

Openbaar vervoer

- Hulten, M. v. **'Gratis openbaar vervoer.'** Deventer, Kluwer, 1972. Pleidooi voor het openbaar vervoer als maatschappelijke dienstverlening en daarom kollektief gefinancierd.

Tot slot twee katalogi van tentoonstellin-

gen waarin de sociale en kulturele aspecten van het zich verplaatsen erg treffend zijn weergegeven.

- **De straat*,** vorm van samenleving. Eindhoven, Van Abbemuseum, 1972.
- **Le Temps des Gares.** f 17,50. Parijs, Centre Georges Pompidou, 1978. Is via de boekhandel verkrijgbaar.

Tijdschriften

- De Vogelvrije Fietser.** Tweemaandelijks uitgave van de E.N.F.B. (voorheen E.N.W.B.). Abonnement f 25,– of door lidmaatschap. Postbus 2000, Amersfoort. De VVF is meer dan alleen een fietsblad. Geeft ook bredere informatie over de verkeersproblematiek.
- Mensen op Straat.** Uitgave van de Nederlandse Vereniging Bescherming Voetgangers, vier keer per jaar. Lidmaatschap vanaf f 10,– per jaar. Passage 61 III, Den Haag. Geeft zinnige informatie over woonstraten, schoolroutes, voetgangersgebieden.
- Verkeer(t).** Bulletin van pressiegroep Stop de Kindermoord. Lidmaatschap f 10,– per jaar, zes maal per jaar. Giro 3028836 van Stop de Kindermoord, Amsterdam. Geeft veel informatie over woonerven en acties voor een betere woonomgeving.
- De Reiziger.** Kwartaalblad van ROVER. Abonnement f 14,– per jaar of door lidmaatschap. Giro 2395021, Eindhoven. Geeft informatie over het openbaar vervoer en vooral over wat de reiziger daar van merkt.
- Verkeerskunde.** Maandblad uitgegeven door de ANWB. Abonnement f 62,50 per jaar; leden en studenten krijgen korting. Wassenaarseweg 220, Den Haag. Vakblad voor verkeerskundigen over verkeersvoorzieningen en -onderzoek.
- Openbaar Vervoer.** Maandblad, abonnement f 41,– per jaar. Eendrachtstraat 2, Meppel. Vakblad over openbaar vervoer, geeft ook zinnig commentaar op het verkeersbeleid in het algemeen.
- Stichting Weg Bulletin.** Zes maal per jaar, abonnement f 25,–. Stichting Weg, Sophialaan 6a, Den Haag. Kritisch lezen is wel gewenst. Een 'wetenschappelijk tijdschrift' van een sigarettenfabrikant over kanker en hart- en vaatziekten zou men immers ook argwanend beschouwen.

Winkeltjes, Restaurants, Theeschenkerijen, Bakkerijen

Deze lijst wordt steeds gekorrigeerd en aangevuld. Adreswijzigingen en andere mutaties a.u.b. schriftelijk doorgeven aan de uitgeverij van De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel.

AALTEN

Op de Hoogte, Hogestr. 36, W

ALKMAAR

De Korenbeurs, Verdrongen oord 141-143, tel. 072-119588, W

ALMELO

De Pimpernel, Holtjesstraat 22, W

ALPHEN AAN DE RIJN

De Oorsprong, Concordiastr., hoek Raadhuisstr., tel. 01720-94303, W

AMERSFOORT

Moswinkel, Kapelweg 53, tel. 033-34294, W

AMSTERDAM

Annee, Runstraat 25, tel. 020-235322, W + B
Arbolito, 2e Egelantierstraat 5, tel. 020-224920, W + B
De Bast, Huidenstraat 11, tel. 020-248087, W + K
De Belly, Nieuwe Leliestraat 170, tel. 020-245281, W
Buurt, Nieuwe Leliestraat 30, R + T
Brood en Spelen, Utrechtsedwarsstraat 134, tel. 020-227705, W
De Braamstruik, Kikkenstein 393 (Bijlmer), T + R
Beit Hamazon, Joods veg., Anjelierstraat 57-59, R

Floreat, Overtoom 502, tel. 020-189129, R
Garden, Weteringschans 75, tel. 020-257886, W

Gezond Amsterdam, Berenstraat 5, tel. 020-253376, W

Golden Temple, Leidsestraat 54, tel. 020-245509.

De Graankorrel, Karimatastraat 23, W

Harvest, G. Flinckstr. 251, tel. 020-769995, R

Hoogeveen, Hortensiastr. 29, tel. 020-361415

Kosmos, Prins Hendrikade 142, tel. 020-230686, W + R

Manna, Niasstraat 54, tel. 020-350548, B

Markus, Nwe Kerkstraat 8, tel. 020-251223, W

Marian en Gerrit, Hortensiastraat 29 (noord), tel. 020-361415, W

Mother's Milkrestaurant, Korte Koningstraat 10, R

Het Nabije Oosten, Krugerplein 17 (Oost), tel. 020-934444, W

Pimpernel, Quellijnstraat 153, tel. 020-716514, W

In de Andere Pot, Krugerplein 17 (Oost), tel. 020-934444, T + R

Rozenmarijn, Rozenstraat 141, W + T

Sesam, Frederiksplein 25, tel. 020-258098, W

Stichting Sanitas, Staalstraat 22, tel. 020-274349, R

Weegschaal, De Oude Waal 124, tel. 020-241765, W

Zaailing, Ruysdaelstraat 21-23, tel. 020-793817, W

Het Zesde Huis, Quellijnstraat 155, tel. 020-733962, R

Zonnebloem, Haarlemmerdijk 174, W

Het Zonnetje, Haarlemmerdijk 45, W

APELDOORN

De Groene Aarde, Asselsestraat 69, tel. 055-261993, W

Sattva, Schoolstraat 9, tel. 055-216072, W

ARNHEM

Jongerencentrum Willem I, Willemsplein 1, T
Arnhemse Reformhuis, Rozendaalstraat 81,

tel. 085-430395, W

De Regenboog, Nacl. Tynnegieterstraat 7, W
Waterlelie, Drie Koningendwarsstraat 18, tel. 085-426012, W

ASTEN

De Kiem, St. Josephplein 12, tel. 04936-3188

ASSEN

De Kiem, Weierstraat 1, W

BAARLE NASSAU

Kruidje Roer, Singel 8, W

BEERTA

Okkie Trooy, Hoofdstraat 283, tel. 05971-1516, B

BERGEN OP ZOOM

De Moerbeij, Zuiderzijde Haven 7, tel. 01640-52374, W

BERGUM

Biologisch-organische winkel, Hillamaweg 62, tel. 05116-1742, W

BOXTEL

De Kleine Aarde, Boerderijwinkel, Munsel 17, tel. 04116-76903, W

BOXMEER

Korenbloem, Spoorstraat 31, tel. 08855-3766, W

BREDA

Korenbloem, Ginnikerweg 2b, tel. 076-136417, W + R

De Bongerd, Boschstraat 106, tel. 076-136842, W

BUITENPOST

Elanor voeding, markt donderdag

CUYK

Arnica, Grotestraat 3, W
tel. 08850-13922, W

DE BILT

St. Bew. Yoga en Macrobiotiek, Burg. de Witstraat 8, tel. 030-761290, W

DEN BOSCH

De Maretak, Vughterstraat 195/197, tel. 073-134791, W + R

Sattva, Karrenstraat 10, tel. 073-145386, W

DEN BRIEL

De Waag, Voorstraat 159, tel. 01810-3011, W

DEN BURG (Texel)

De Vlier, Burgwal 33, tel. 02220-4396

DEN HAAG

Ambrozijs, Prinsestraat 34, tel. 070-643808, W

't Fluitekruid, Herderinnestraat 12a, W

Gaiapolis, Laan van Meerdervoort 1318, tel. 071-151408, W

De Drie Gelederen, Bankastraat 97, tel. 070-653891, W

Paard van Troje, Prinsengracht 12, tel. 070-601839, R

De Vier Jaargetijden, Tweede Riemerstr. 186, tel. 070-465704, W

De Winkel, Bankastr. 97, tel. 070-630702, W

DELFT

De Plataan, Phoenixstraat 58 (wijk 1), W + R

DEURNE

Aere, Stationstraat 89, W

De Schakel, Ter Rivierenlaan 176, tel. 04930-256140, W

De Schakel, Te Couwelaerlei 68, tel. 04930-256139, R

DEVENTER

Ragebol, Smedenstraat 184, tel. 05700-17519, W + T + R

DIEVER

Koopman, Hoofdstraat 41, tel. 05219-1580, W

DOETINCHEM

Het Volle Pond, Varsseveldseweg 60, tel. 08340-34737, W

DOKKUM

De Driehoek, Hogepool 12, tel. 05190-5313

DORDRECHT

De Gaarde, Groenmarkt 4, tel. 078-144249
W + R + T + kursussen

De Kiem, Noordendijk 430, tel. 078-64541, W + R

De Gelukkige Mus, Voorstraat 475, tel. 078-31720, W + R

DRACHTEN

De Wigter, Oude Weg 124, tel. 05120-14856, W

DRIEBERGEN

Kore, van Oosthuyselaan 23a, tel. 03438-3672

ECHTEN (Dr.)

Korengoud Boerderij de Kloek, Traandijk 10, tel. 05288-377, W + T

EDE

Kleingrutterij, Molenstraat 152, tel. 08380-30522, W

EDENS

Hof van Edens, tel. 05159-1972, W

EINDHOVEN

De Appelboom, Kruisstraat 90a, tel. 040-444543, W

Gestelse Grutter, Gestelsestraat 48a, tel. 040-447959, W + R

Wingerd, Seringenstraat 7, tel. 040-121723, W

EMMEN

De Dovenetel, Kapelstraat 31, tel. 05914-1249, W

ENSCHDEDE

De Bakkerij, Stadsgravenstraat 34, tel. 053-314741, B

Rozemarijn, Noorderhagen 48b, tel. 053-317099, W + R

De Wendling, Lijsterstraat 24, tel. 053-357061, W

FRANEKER

Elanor voeding, woensdag markt

GELEEN

Midgard, Marcellienstraat 15, Oud-Geleen, tel. 04494-41232, W

GORKUM

De Spil, Brugstraat 3, tel. 01830-33235, W

GORREDIJK

De Rounte, Langewal 23, tel. 05133-1425, W

GOUDA

De Tweesprong, Keizerstraat 47, tel. 01820-20469, W

GRONINGEN

De Paardebloem, Folkingestraat 21, tel. 050-132672, W + T

Zuurdesembakkerij 'De Terp', Meeuwerderweg 67, tel. 050-181422, in biol.

brood en banket, W

De Kruidenier, Soedanstraat 5, tel. 050-771323, W

Moeder Aarde, Meeuwerderweg 68, tel. 050-120465, W

Simplon, Eethuisje, Boterdiep 71, tel. 050-184150

Maikel, Boterdiep 24, tel. 050-122355, W

De Eenhoorn, Ubbo Emmiusstraat 6, tel. 050-181658, R

HAARLEM

De Groene Grutter, Stresemanlaan 2a, tel. 023-343539, W

Het Spijshuis, Reitzstraat 13 zw-15 zw, tel. 023-252426, W + R

Zero, Bakenessergracht 8, tel. 023-322847, W + R

Hagel, Groot Heiligland 3-5, tel. 023-311293, W + T + R

HARDINXVELD-GIESSENDAM

De Goudsbloem, Rembrandtstraat 18, tel. 01846-3050, W

HARLINGEN

Elanor voeding, markt woensdag
De Rozebottel, Spekmarkt 2,
tel. 05178-6707, W

HEERENVEEN

De Swanneblom, Breedpad 59,
tel. 05130-28500

HENGLO

Warwinkel, Oldenzaalsestraat 141,
tel. 05900-31771, W + T

HILLEGOM

Nectar, Sixlaan 42, tel. 02520-20498, W

HILVERSUM

Vluchtheuvel, Eemnesserweg 180a,
tel. 035-55410, R
Zaailing, Eemnesserweg 38,
tel. 035-856796, W

HOOGVEEN

Ketwiesel, Wilhelminastraat 2,
tel. 05280-62641, W

HOORN

Weegbree, Grote Oost 35,
tel. 02290-18659, W + T + R

HUIZEN

Amsterdams Winkeltje, Haamstedelaan 3,
tel. 02152-53539, W

HULST

De Tingel, Grote Bagijnestraat 20,
tel. 01140-5708, W

KAMPEN

Moeder Natuur, Geerstraat 13,
tel. 05202-17245, W
Zonnekruid, Geerstraat 32, W

KOLLUM (Fr.)

Lytse-Pychem, Oosterdiepswal 3,
tel. 05113-1339, W

LEEUWARDEN

Sticht. de Roos, Tuinen 5,
tel. 05100-38610, W + T
Ananda, Klein Hoogstraat 24,
tel. 05100-36749, R + T
'De Cirkel', Heerenwiltje 12,
tel. 05100-50431
Elanor voeding, Breedstraat 64, W
markt vrijdag en zaterdag

LEIDEN

Mensa De Bak, Kaiserstraat 25, R
De Helianth, Herenstraat 5c,
tel. 071-141513, W
Peuleschil, Breestraat 19, tel. 071-130983, R
Repelsteel, Breestraat 19, tel. 071-130983, W
De Zaailing, Hooigracht 34,
tel. 071-146917, W

LOCHEM

De Kastanje, Kastanjelaan 21,
tel. 05730-4184, W

MAASTRICHT

Maretak, Van Hasseltkade 21 bis,
tel. 043-50419, W + R
La Yapa, Theodoor Schaepkensstraat 11, R

MARKEN

Marker theehuis, Kerkbuurt, W + T

MEPPEL

De Drieklank, Marktstraat 9,
tel. 05220-55758, W + T + R

MIDDELBURG

De Nieuwe Poort, Damplein 5-7, R
De Tuin, Lange Noordstraat 58,
tel. 01180-26011, W

NAARDEN

Sattvika, Meentweg 9, tel. 02159-45743,
b.g.g. 02152-55812, R

NEEDE

Klaas van Eldijk, Borculoseweg 18a,
tel. 05450-2142, W

NOORDSE SCHUT

De Schutze, Noordse Schut 5,
tel. 05248-1251, B

MARKER THEEHUIS

NATUURVOEDING

KERKBUURT - MARKEN

open zaterdag & zondag 10-18 uur

NOORDWIJK AAN ZEE

Sesjat, Voorstraat 1, tel. 01719-11531, W
Acacia, v. Speykstraat 12a, W

NIJMEGEN

De Zonnewijzer, Graafseweg 65,
tel. 080-230177, W + R + T
De Knollentuin, St. Annastraat 3,
tel. 080-225977, W
Grietje Rietmeijer, Ganzenheuvel 1,
tel. 080-224750, R
Zuurdesembakkerij 'De Spinde',
Koninginnelaan 98, tel. 080-774843, B

OEGSTGEEST

Gaiapolis, Rijnsburgerweg 20a,
tel. 071-151408, W

OLDENZAAL

De Kloostertuin, Hengelosestraat 37, W

OSS

De Korenschoof, Monsterstraat 4b, W

OUDE PEKELA

De 'Volkswinkel', Feiko Clockstraat 83A,
tel. 05976-1864, W

OUDE WETERING

De Knoppe, Kanaalweg 3, tel. 01713-2787, W

PIETERBUREN

Zuurdesembakkerij Impuls, Hoofdstraat 145,
tel. 05952-328/395

PURMEREND

Natura, De Vriesplein 4, tel. 02990-25808, W

ROERMOND

Van Haver tot gort, Dr. Leursstraat 19a,
tel. 04750-17593, W

ROOSENDAAL

Bredaseweg 174, W

ROTTERDAM

Harlekijn, Oranjeboomstraat 263b,
tel. 010-842947, W
Van haver tot gort, Zuiderkerkedijk 233,
tel. 010-826584, W
De Pompoen, Adrianastraat 71,
tel. 010-361404, W + R
De Toermalijn, Waterlostraat 88,
tel. 010-144669, W
Zonnemaire, 1e Middellandstraat 27b, W
Zonnemaire, Anna Paulownastraat 546,
tel. 010-135804, R
Zonnemaire, Blankeburgstraat 116,
tel. 010-843127, W + B

RUINERWOLD

De Moerbeij, Weidenweg 70, tel. 05223-422

SITTARD

Bij Vrouw Holle, Rosmolenstraat 11, W + R

SNEEK

Graanwaag, Lemmerweg 9

SON/BREUGEL

Milieucentrum, Mercuriusstraat 5,
tel. 04990-6253

STADSKANAAL

De Klaproos, Oosterstraat 71,
tel. 05990-18240, W

STEENWIJK

De Duikelaar, Korte Woldstraat 29,
tel. 05210-14298, W

TERSCHELLING

'Morgenland, de Ruyterstraat 10,
West-Terschelling, tel. 050-122355, W

TEXEL

De Vlier, Burgwal 33, Den Burg,
tel. 02220-4396, W

TILBURG

De Paardebloem, Bredaseweg 256,
tel. 013-685189, W

TIEL

De Gedegen Kost, Hof van Arkel, W
en op de markt (za.)

UDEN

Krisiswinkel, Kapelstraat 22,
tel. 04132-631050, W

UTRECHT

Bij de Dom, Servetstr. 6-8, tel. 030-317365, W
Café Baas, Biltstraat 23, W
De Groene Waterman, Spingweg 6,
tel. 030-316614, W + R, markt zaterdag
Santekraam, Werfkelder, Oude Gracht onder
nr. 70, W + T
De Werfkring, Oude Gracht onder nr. 123,
tel. 030-311752, R
Zaailing, Gildstraat 64,
tel. 030-718169, W

VLISSINGEN

De Rozebottel, Nw. Dijk 51, tel. 01184-19756, W

VOORBURG

De Amethyst, Laan v. Middenburg, W

WAGENINGEN

Pee Pastinakel, Kapelstraat 13,
tel. 08370-10842, W
Yokari, Niemeyerstraat 37, tel. 08370-12227, R

WASSENAAR

Markt op dinsdag. Kontaktpers. W. v. Horn,
St. v. 's-Gravenzandenweg 133,
tel. 01751-14001

WEERT

Ut Muuëletentje, Wilhelminaplein 1,
Postbus 469, tel. 04950-24497, W

WINSCHOTEN

De Bascule, Moushorndrift 2,
tel. 05970-20484/13012, W

ZAANDAM

De Lembas, Czarinastraat 40,
tel. 075-162019, W

ZALTBOMMEL

Mieke Oostwoud, Bestellingen voor brood,
groenten, vlokken e.d. Lange Strikstraat 1,
tel. 04180-4000

ZEVENAAR

Huis Zevenaer, tel. 08360-23529, W

ZUTPHEN

'De Coehoorn', Dieserstraat 35, W
De Kloostertuin, Rosmolensteeg 6,
tel. 05750-17096, R + T

ZWOLLE

Pastinakel, Rembrandtlaan 4,
tel. 05200-39846, W + R
De Paraplukwinkel, Ossemarkt 25,
tel. 05200-19289, W

België

ARENDONK

Dendelio, Vrijheid 17, tel. 09-3214677379, W

ASSE

Vegetarisch Eethuisje, Nieuwstraat 126,
tel. 02-4525237, R

ANTWERPEN

De Brandnetel, Voedselkollektief VZW,
Consciencestraat 48, tel. 09-3231 396111, W
De Goede Aarde, Voedselkollektief VZW,
Consciencestraat 63, tel. 09-3231 396083, R
't Keerpunt, Lange Lozamastraat 93,
tel. 031-38.45.33, W + R
Valeriaan, Mozartstraat 27, W
Kenko, Schuttershofstraat 33,
tel. 09-3231 322624, W
't Wolwinkeltje (Voedselkollektief VZW),
Consciencestraat 48, tel. 031-396083, W
Tsjiep, Wolstraat 24, tel. 031-331573, W

AVELGEM

't Pompoentje, Neerstraat 19, W

BAARLE-NASSAU

Kruidje-Roer-Me-Wel, Singel 8,
tel. 09-32 1469 9291, W

BOECHOUT

Slinks Natuurvoeding, Heuvelstraat 53,
tel. 031-55.69.44

BORGERHOUT

De Kiem, Xaveriusstraat 10,
tel. 031-35.60.17, W

BRASSCHAAT

De Pompoen, Hoogboomse Steenweg 56,
tel. 031-51.97.28, W

BRUGGE

Alex Goethals, Kathelijnestraat 71,
tel. 050-33.45.26, W

Zen, Beenhouwerstraat 117, R
Marjolein, Gentpoortstraat 57,
tel. 050-33.90.34, W

BRUSSEL

Le Paradis, 12 Rue van Moer (zijstraatje van de
Regentschap) (centrum),
tel. 511.74.23, R

Le Temple doré, Trierstraat 16,
tel. 5117736, R

Shanti-Haus, A. Buyl, tel. 647.88.60, W + R

Le Romarin, St. Alfonsstraat 57,
tel. 217.47.53, Madouplein, R

Le Paradox, Vleurgatse Steenweg 50, 1050,
tel. 02-649.89.81.

La Tsampa, Livornostraat 109,
tel. 02-648.14.07, R

De Teeapot, Kartuizer 29, tel. 02-5126395

Parse Fortuna, Simonisplaats 4,
tel. 425.21.26, W + R

't Wonderboontje, Ant. Dansaertsstraat 47, R

DILBEEK

Voedselketen VZW, Gemeenteplein 4,
tel. 02-466.73.47, W

DOORNIK

Aux Sept Epis, Jesuitenstraat 5,
tel. 069-226626

EKEREN

Eva-centrum, Kattenberg 54, W +
Konsumentenkoöperatief

EUPEN

Immergrün, Gossperstrasse 10,
tel. 09-3287/556011, W

GEEL

Levenskiem, Eikenvelden 63,
tel. 014-580.838, W

GENT

De Paddestoel, Guinardstraat 9,
tel. 091-251330, R + B

De Blauwe Bloem, Hooiaard 5, W + T

De Gouden Schaar, Sepentstraat 14,
tel. 091-25.27.47, W + R

HALLAAR

Alternatuur VZW, Korte Spekstraat 10,
tel. 015-244927, W + B

HAMME

Den Distel, Klein Hulst 9-11, W

HASSELT

Kringloop, Leopoldplein 44,
tel. 011-226400, W + R

KORTRIJK

De Zonnebloem, St. Jansstraat 17, R

De Korenaar, Graanmarkt 15,
tel. 056-214493, W

LEUVEN

De Lelie, Constantin Meunierstraat 87, R
Lukemieke, Vlamingenstraat 81,
tel. 016-233043, W

LOKEREN

De Weegbree, Voermanstraat 19, W

LONDERZEEL

't Merelaantje, Marktplein 23, 2900 Londerzeel,
tel. 052-300769, W
(in kontakt met biol. proefboerderij Hof ter
Winkelen, Holle Eyckstraat, Londerzeel,
tel. 052-300166)

ST. MARTENS-LATEM

Grainshop, Edgard Gevaertdreef 9,
tel. 091-82.57.32, W + R

MECHELEN

Jin-Jang, Kathelijnestraat 71,
tel. 015-21.93.63, W

MERCHTEM

Kobeskeshof, Holbeek 66, W

MORTSEL

De Heemst VZW, Pieter Ruypenslei 62,
tel. 031-401197, W

ST. NIKLAAS

Sattwa house, Boornhemstraat 25,
tel. 031-76.86.08, W + R

OKEN

De Wam, Gerhagen 6, W

RONSE

Akwarius, Hospitaalstraat 6,
tel. 055-215246, W

RUMBEKE

Paardebloem, Zilversparstraat 8,
tel. 051-206747

SCHOTEN

Natuurvoedselwinkel 'De Vruchtbare Aarde',
Gelmelenstraat 109, W

STABROEK

't Graantje, Grote Molenweg 151,
tel. 031-68.61.94, W

STEKENE

Danny en Ingrid Pharasijn, Korte Dweerstraat 4,
tel. 031-79.85.36, W + Boerderij

TIELRODE

André en Moniek Wijnants,
Kerkstraat 47b, W + B

TURNHOUT

Pimpernel, Herenthalsstraat 50,
tel. 09-3214/417776

WIJNEGEM

Op den Dorpel, Turnhoutsebaan 283,
tel. 031-536476, W

ZOMERGEM

Bezorger van natuurlijke producten, Herman de
Vleeschouwer, A. Sifferstraat 46,
tel. 091-729365.

ZWALEM

De Paddestoel, Boekelaan 76

Verdeel Centra

A. Regionale distributiecentra (droge produk-
ten van biologische en/of biol. dynamische
teelt)

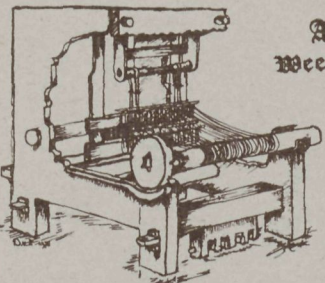
- **De Raat** - Felix van Hagen, Mr. W. M.
Oppendijk Van Veenweg 16, Bergum, tel.
05116-3554
- **De Nieuwe Lelie**, Nwe Leliestraat 170,
Amsterdam, 020-234808
- **De Schalm** - Tweemanspolder 3, Zeven-
huizen, tel. 01802-2692
- **De Brandnetel**, Consciencestraat 48, Ant-
werpen, 09-32 31396111
- **Delta**, Lange Noordstraat 58, Middelburg,
tel. 01180-26011
- **De Sutelkoffe**, Jonkersvaart 41, Marum,
tel. 05116-2562
- **'t Midden** - Het Midden 109, Waperveen
(Dr.), tel. 05213-271

B. Regionale distributiecentra (droge prod. en
groenten van biologische en/of biol. dynami-
sche teelt)

- **Overbetuwe** - Industrieweg Nrd, Ameron-
gen, tel. 03434-4500
 - **Het Boldercentrum** (De Kleine Aarde),
Industrieweg 13b, 5280 RW Bostel, tel.
04116-77088 en 77366.
 - **De Groene Band**, Gravenstraat 7, Brum-
men, tel. 05756-2935, 's avonds te berei-
ken in Ragebol, Deventer, tel. 05700-
17519, R. Cornelisse
- C. Verdeelcentra voor biol.-dynamische pro-
dukten
- **Gaea**, Nesdijk 20, Bergen N.-H.,
tel. 02208-6079
 - **Proserpina**, Noordveenweg 1b, Nieuwe
Wetering, tel. 01713-3379
 - **Bloemberg**, Bloemweg 6, Zuidwolde,
tel. 05289-222.

Het Antieke Weefgetouw

Prijs :
f 700,-
tot
f 1100,-

Dit zijn de orginele eiken weefgetouwen waar vroeger thuis het linnen op gemeven werd.

Baak Zwaan Hagelhoutstraat 57 Molten
05463 ~ 1809

KRINGLOOP

KORRESPONDENTIE ARTIKELEN
KENNISMAKINGSPAKKET KRINGLOOPAPIER:
4 verschillende prentbriefkaarten met pentekeningen
van vlier, marjolein, zuring en lavas; 3 versch.
korrespondentiekaarten + 3 enveloppen (waterkers,
salie, basilicum); 3 vel briefpapier met pentekening
van laurier + 3 env.; in grote kringloop envelop f 3,75
Alleen de prentbriefkaarten f 1,20
Alleen de korrespondentiekaarten + 3 env. f 2,30
Deze artikelen ontvangt u franco thuis als u het be-
drag plus f 1,00 bijdrage in porto overmaakt op giro
3846034 van Jan Floris, Vughtstr. 193-F, 's-Her-
togenbosch. Vermeldt u wat u wilt ontvangen?
U krijgt dan ook de catalogus met gegevens over de
geneeskruidenwijzer (poster); de keukenkruidenwij-
zer (poster); de grote GROENTE-ZAAI-KALENDER
(boek); de zelfbouw BANDSCHUURmachine (boek) en
nog meer artikelen. Bijna steeds gedrukt op kring-
looppapier. U kunt ook nu al de catalogus vragen.
'n postzegel is best welkom. De catalogus is gratis.

Even winkelen

En 70-jarige vrouw uit Abcoude heeft
drie dagen door het Utrechtse winkel-
complex Hoog Catharijne gezworven,
omdat ze de uitgang niet kon vinden. Ze
blijkt in haar slaap ook nog eens beroofd
te zijn. Uiteindelijk heeft de politie haar
'bevrijd'. Het is nog onduidelijk hoe de
vrouw drie dagen door het winkelcen-
trum kon zwerven zonder opgemerkt te
worden. (ANP, 18 april 1979).

Voor U maakten wij

VIANO

U houdt toch ook van een groen gazon?
U houdt toch ook van bloeiende rozen?
U houdt toch ook van een fleurige tuin?
U houdt toch ook van gezonde bomen?
U houdt toch ook van echte natuur?

nou dan!

meer weten? bel nu! tel. 01859-6000*

samengestelde organische meststof
voor uw tuin

VIANO is NATUUR!

VIANO
NEDERLAND b.v.
alblasterdam
postbus 139

ZUIVERE BIJENHONING

Honingzemerij
Caspar Vries
Pieterburen

Bijenteelt als hoofdbedrijf komt in Nederland nauwelijks meer voor. Het natuurlijk leefklimaat is voor de bijen te zeer verslechterd, de opbrengst te gering. Naast onze eigen bescheiden produktie importeren we daarom ook. Buitenlandse honing wordt o.m. aangekocht in Frankrijk, Roemenie, Spanje en Canada. Deze nog onbewerkte honing komt meestal gekristalliseerd aan en moet vloeibaar gemaakt worden om er potjes mee te kunnen vullen. Dit gebeurt bij ons op de laagst mogelijke temperatuur. Nauwelijks hoger dan de "bijenkasttemperatuur", die is 37°C. Daarna wordt de honing gezeefd en wel zo dat het kostbare stuifmeel er in blijft. Met deze honing worden de potjes en emmers gevuld.

Door deze zorgzame manier van verwerking en door de vakkundige selectie van de honing (het imkerschap staat daar borg voor), voldoet onze honing aan de hoogste kwaliteitseisen.

De honing is verkrijgbaar bij de "Natuurvoedselwinkels" in potten van 450 en 900 gram en in emmers van 14 kiloqram.

Indien dit niet het geval is, of als er geen Natuurvoedselwinkel in de buurt is, kunt u ook rechtstreeks bestellen. (alleen in emmers van 14 kiloqram.)

Caspar Vries, imker.

HOOFDSTRAAT 77, PIETERBUREN, TEL. 05952-320

BONUSAN

NATUURPRODUKTEN

Een begrip van puur natuur en gezondheid. De **Bonusan**-produkten kunt u in alle Reformhuizen verkrijgen.

Vraag om uitgebreide inlichtingen en maak kennis met de naam **Bonusan**

Bonusan... een begrip voor de Natuurgenezer.

BONUSAN

kruidenspecialiteiten

Telefoon 01865-1022 Numansdorp

**natuurzuiver
afwasmiddel**

**BIO
SPUL**

SAMENSTELLING:

- plantaardige vetten,
- concentraten uit
- melk en eiwit,
- melkzuur,
- citroenolie

leverbaar in flessen van 500 cc
of in kannen van 5 liter

importeur:

huygensstraat 1 2515 bc den haag
telefoon 070-883212

de beproefde Noorse

**JØTUL
HOUTKACHEL**

nu ook in Nederland
verkrijgbaar

Informatie bij de importeur
Fa. De Kroon B.V.
Maanderweg 54, Ede
tel. 08380-19150

Gevestigd te Leiden:

J. F. VAN WANING
arts voor natuurgeneeswijze
Herengracht 27.
Tel. 071-122995

Telef. afspr. v.a. 27 mei,
14-15 uur.

**De bemesting van uw tuin met de
originelen van L.O.T. tuinprodukten**

Neptunia maerl, Natuurfosfaat, Beendermeel, Bloedmeel
Tuin- en gazonmest speciaal. Komposteerpreparaat,
Bladcelvoeding.

**L.O.T. originele produkten met zuivere
voedingsstoffen kunnen ook uw grond
en gewas optimaal verrijken**

Landbouw en Ontwikkeling Terneuzen B.V.
Postbus 28, 4540 AA SLUISKIL. Tel. 01157-1803

Al es 'n écht natuurdesembrood geproefd?
Zo'n hartige hap, 'n maaltijd op zichzelf.

Mét **biologisch geteelde tarwe** met stenen gemalen,
volwaardig meel, zuiver, **natuurdesem**,
gebakken in houtovens ... gewoon enig!

Door de specifieke werking van de natuurdesem profi-
teer je van de maximale opneembaarheid van de unieke
voedingsbestanddelen van het graan : dus een licht
verteerbaar brood.

Bestaat zoiets ?

Ja ...'t LIMA-BROOD !

LIMA
Gevaertdreef 10,
B-9830 Sint-Martens-Latem

Import :
Scholten Reform, Mijdrecht
Tel.: (029) 79.38.55.

Kringlooppapier bestellen? „De Kringloop” bellen!

Vrijblijvende inlichtingen:

Voor Nederland:

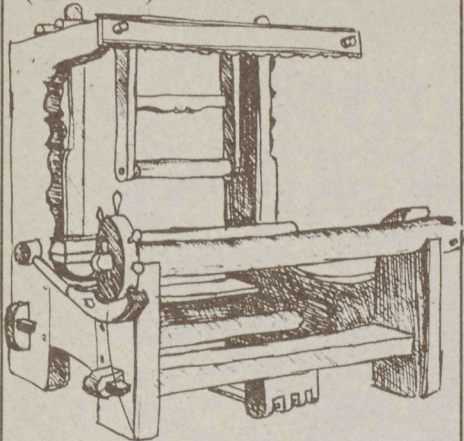
**De Kringloop, Postbus 92,
Baarle-Nassau, tel.: 04257-9877**

Voor België:

De Kringloop

**Nieuwe Stationstraat 83,
2390 Weelde, tel. 014-656892**

Het Oude Handweefgetouw (± 1800)

Deze eikenhouten getouwen werden tot ± 1900 intensief gebruikt ten dienste van de huisweverij.

Het originele bamboe riet (eventueel vervangbaar door een stalen) en de donkerbruine handgeknoopte hevels in de schachten worden erbij geleverd.

De gebruikswaarde van deze bijna tweehonderd jaar oude getouwen is vergelijkbaar met die van de nieuwe; er kunnen zowel zeer fijne als zeer grove weefsels op worden gemaakt.

Deze meestal vierschachts getouwen worden gebruiksklaar in diverse modellen afgeleverd voor de prijs van f 1100,— tot f 1475,—.

Jenny en Dick Smit, Handweven en Spinnen. Jacobstraat 14 - Groningen, Telefoon 135593.

Selfbrouwhuys

Weck Stoomextractor voor sapwinning uit kruiden en vruchten (zowel voor gas als electrisch).

Vruchtenpersen voor sappen en wijnbereiding.
Beginnerspakket en ingre-

diënten voor kaasmakers.
Alle benodigdheden voor wijn- en bierbereiding.

Vraag gratis informatie bij:
Selfbrouwhuys, Postbus 119,
Lochem, tel. 05750-11483 of
05730-2048.

OPEN ZOMERSCHOOL 20 - 25 juli 1979:

Westerse mystiek en occultisme

Zes dagen een palet van activiteiten: lezingen, vele workshops, creatieve expressie enz. over westerse mystiek en occultisme.

Inlichtingen: vraag de uitgebreide info.-brochure bij:
Theosofische Ver., Kruisstraat 7, Utrecht (030-313181).

Echt waar, het is zover:
Ook u kunt nu zelf een

Pompautomaat

aanbrengen op uw CV-installatie.

- * zeker 50% besparing mogelijk op het continu-verbruik van de pomp (dat kan best 10% van uw totale elektriciteitsverbruik zijn!)
- * vaak een beperking van geluids-overlast
- * voor vrijwel elke CV met 24 volts-kamerthermostaat
- * kan 's zomers de stilstaande pomp in topconditie houden
- * en nu dus: zeer eenvoudig zelf aan te brengen.

Bel of schrijf voor een gratis folder:
Volksenergie,
Looiakkerstr. 1a,
Eindhoven.
Tel. 040-120749
(liefst 's middags)

Voor al uw ZADEN

Zaadhandel
K. BEVAART
Postbus 2015 -
Lelystad

Gratis prijscurant op aanvraag

MINI-GRAANMOLENS voor ieder huishouden

Onontbeerlijk om de zekerheid te hebben voedzaam, smakelijk en 100 % verteerbaar, zuiver en gezond volkorenbrood en dieetbrood zelf te kunnen bakken.

Heden worden te leper (B) 3 grootten van mini-graanomolens vervaardigd die speciaal uitgerust zijn met maalstenen (uit natuursteen gemaakt) identiek als natuurstenen vroeger gebruikt in de windmolens, teneinde niet alleen alle granen... maar ook de zemel... te kunnen malen in ultra fijne, zachte en vette integrale bakbare bloem, die absoluut geen enkele verwarming ondergaat tijdens het malen.

5 Zware modellen (uitgerust met dezelfde maalstenen) worden eveneens vervaardigd voor maalders, bakkers en landbouwers. Voor volledige documentatie en prijzen, schrijven of telefoneren naar een van onze agenten uit Uw streek of rechtstreeks naar: Etn. D.D.D.-PRESIDENT - Fabriek van graanomolens en maalstenen - El Molino 30 te 8900 IEPER (België) - Tel. (057) 20 19 96.

homoeopathie

VSM

merk van
vertrouwen

VERKRIJGBAAR BIJ
APOTHEKER EN DROGIST

VSM GENEESMIDDELEN ZAANDAM POSTBUS 14

Boeken

De Aarde, je Leven. Ruim 130 artikelen. Een handboek voor iedereen die milieubewust wil leven. 288 pag. f 33,50/fr 535.

De Kleine Aarde in vier seizoenen. De vierde druk van de bundel van de eerste, reeds lang uitverkochte jaargang van het tijdschrift. f 17,50/fr 280.

Grijp de wind. Theorie en handleiding voor het bouwen van een molen. 84 pag. DKA-boek 1. f 21,-/fr 335.

Eten wat de grond schaft. Ekologische voeding in theorie en praktijk. Door Arnold Robbé. DKA-boek 2. f 13,50/fr 215.

Brochures

Vleesloze recepten. Vijftien volledige menu's. Door Denise Wage-makers. DKA-brochure 1. f 6,50/fr 105.

Ekologische tuinbouw. Tips voor milieuvriendelijk tuinieren. DKA-brochure 2. f 4,-/fr 65.

Alternatieve Landbouwmethoden. Uittreksel van het eindrapport van de Kommissie Onderzoek Biologische Landbouwmethoden (1977). DKA-brochure 3. f 12,50/fr 200.

Het geïsoleerde huis. Door Gerard Murre. DKA-brochure 4. f 8,-/fr 130.

Minder vlees...? Geen probleem. Ekologische voeding als dagelijkse kost. Door Arnold Robbé en Obe de Vries. DKA-brochure 5. f 4,-/fr 65.

Methaangisting. Energie uit mest en afval. Door Jan Craens en

anderen. DKA-brochure 6. f 7,-/fr 110.

Het kringloophuis. Door Jaap 't Hooft. DKA-brochure 7. f 3,50/fr 55.

Kompost maken. Door Job Tielrooy. DKA-brochure 8. f 2,50/fr 40.

Biologische Landbouw. Beter voor mens en milieu. Door Job Tielrooy. DKA-brochure 9. f 4,-/fr 65.

Milieubewust wonen in piramidehuizen. Het woon/leefplan van De Kleine Aarde en de architecten Gerard Schouten en Gerrit de Jonge. DKA-brochure 10. f 4,-/fr 65.

NIEUW
De zon in huis. Bundel van artikelen over de mogelijkheden van zonne-energie, het zelf bouwen van een zonne-boiler, kosten. DKA-brochure 11. f 6,-/fr 95.

Andere uitgaven

Voedselschijf. De schijf van vier van De Kleine Aarde. Affiche van dun karton, gedrukt in vier kleuren. Formaat 21 x 29,7 cm. f 2,-/fr 30.

Affiche 'Gebruikte Spullen Te Koop'. Om spullen, die je niet meer kan gebruiken te verkopen, omdat het zonde is ze weg te gooien. Formaat 42 x 29,7 cm. 1 ex. f 1,-/fr 15, 5 ex.: f 2,50/fr 40. Meer op aanvraag.

Affiche met etiketten voor milieubewust huishouden. Om uit te knippen: Kompostbak, Flessendoppen, Touwtjes & Elastiekjes, Statiegeldflessen & Potten, Papier voor kringloop, Oude kleding, Lompen, Papieren zakken, enz. Formaat 42 x 29,7 cm. 1 ex.: f 1,-/fr 15 - 5 ex.: f 2,50/fr 40. Meer op aanvraag.

Volkorenbrood bakken. Lespakket voor het onderwijs; brood bakken met kinderen. f 5,50/fr 85.

Windenergie. Bundel van artikelen uit De Kleine Aarde over de mogelijkheden van windmolens. f 5,-/fr 80.

NIEUW
Leven van het land. Niets verspillen en gezond blijven. Door John Seymour. Nederlandse bewerking door John Onstwedder en Hendrik van den Heuvel. Uitgegeven door In den Toren en Kosmos. Speciale prijs voor DKA-donateurs: f 26,-/fr 420.

Losse nummers DKA
Vanaf nr. 20 zijn de nummers van De Kleine Aarde nog los verkrijgbaar (de rest is verbrand op 19 februari 1978). Prijs per stuk f 6,90/fr 110.

Hoofdstema's DKA
Vanaf nummer 21 hebben De Kleine Aarde nummers een hoofdstema.
Nr. 21: Ander werk.
Nr. 22: Ekologische winkeltjes en eethuisjes.
Nr. 23: Bouwen.
Nr. 24: Landbouw.
Nr. 25: Milieubewust in en om het huis.
Nr. 26: Energie.
Nr. 27: Gezondheid.
Nr. 28: Voeding.
Een complete jaargang 1977 (de nummers 20-23) of 1978 (de nummers 24-27) kost f 25,-/fr 400.

Bestellen

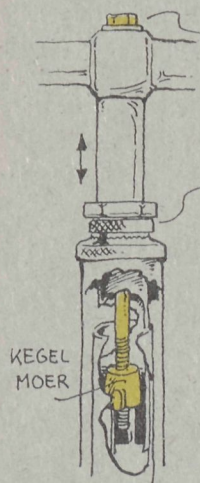
Bestel per giro 52730 van De Kleine Aarde, postbus 151, 5280 AD Boxtel.
België: postrek. 000-11377700-57.

ALLE PRIJZEN ZIJN INKLUSIEF PORTI- EN VERZENDKOSTEN.

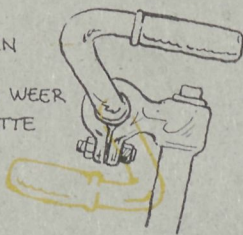

Een goeie beurt

STUUR STELLEN

BOUT LOSDRAAIEN (KOMT DAN OMHOOG) NAAR BENEDEN TIKKEN TOT STUUR LOS ZIT. HOOGTE BEPALEN EN WEER AANDRAAIEN. TENSLOTTE KOGELLAGERRINGEN AANSLUITEN.

SMEERPUNTEN

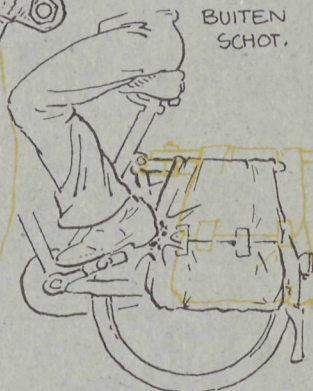
ZADEL STELLEN

PERSOONLIJK GEEF IK DE VOORKEUR AAN EEN BEETJE TEGEN. DRUK DOOR HELLING V.H. ZADEL NAAR VOREN, ZOEK UIT WAT JE HET MEEST BEVALT MET DEZE BOUT. HOOGTE STEL JE HIERMEE AF

FIETSTAS

'N HIELETIKKER? MET EEN PLANWJE KOMT DE TAS MOOI BUITEN SCHOT.

ZADELHOOGTE

EEN GOEDE ZADELHOOGTE IS: MAAT BINNENBEEN + 10%, TOT TRAPPER IN LAAGSTE STAND ZODAT JE - ALS AANGEGEVEN - MET DE BAL VAN JE VOET TRAPT.

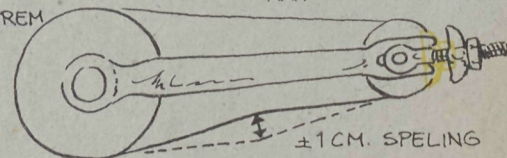
AS VAN DE DYNAMO GERICHT OP WIELAS

VAAK STOPT HET ACHTERLICHT WANNEER HET MASSAKONTAKT VERBROKEN IS

* DIT ZIJN DE ZWAKKE PLEKKEN (ROEST, VUIL)

HOUD DE KETTING EN LAGERBussen VET! GEEN OLIE I.V.M. SLIPPEN VAN DE (TERUGTRAP-)REM

KETTING SPANNEN AAN TWEE KANTEN!

EN HIER DRAAIT HET OM;

KRAKEN KOMT DOOR DROGE → KAPOTTE → TE WEINIG KOGELLAGERS. HET IS ZAAK HIER OP TIJD BIS TE ZIJN, WANT EEN ROTTE APPEL...

MEER INFORMATIE OVER ONDERHOUD VAN EN REPARATIES AAN JE FIETS VIND JE IN:

- DE FIETS, ONTWIKKELING, REPARATIE, MECHANIEK EN ONDERHOUD, DOOR HANS DUIMELAAR, MENNO KREMER EN HELEEN VERSCHUREN. UITGEVERIJ BERT BAKKER 1979
- FIETSVERZORGING, OVER ONDERHOUD EN REPARATIES, UITGAVE VAN STICHTING: FIETS!
- PRISMA FIETSBOEK, DOOR ROB VAN DER PLAS. UITGEVERIJ HET SPECTRUM 1978